

Lapszámunk illusztrációit a kommunizmus áldozatainak emléknapja és a magyar széppróza napja alkalmából Oláh Katalin Kinga válogatta.

SZEMHATÁR

- 3 | Majoros Sándor: *Írni márpedig muszáj*
- 4 | Kovács István: *Egy dal és egy történet nyomában*
- 5 | *A felszántott messzeség*
- 6 | Ferdinandy György: *Túl a szavakon*
- 9 | Székelyhidi Zsolt: *Ablak; Ágy*
- 10 | Bárány László: *Államférfiak*
- 18 | Pósa Zoltán: *Miféle titkokat őrzök én?*
- 25 | Csorba Piroska: *A térkép leírása*
- 26 | Csabai László: *Vidéki szerelem*
- 34 | Gál Ferenc: *Ház körüli munkák*
- 35 | Papp Máté: *A szabadság kagylózúgása I. rész*
- 40 | Kurcz Ádám István: *Gion 80*
- 42 | Szabó Palócz Attila: *a Politika a gyermekfejben*
- 45 | Deák András Miklós: *„befogadható stílusban írni”
Beszélgetés Nádasdy Ádámmal, a Milyen nyelv a magyar?
szerzőjével*
- 47 | Viola Szandra: *Psyché Alteregónia följegyzéseiből*
- 48 | Luzsicza István: *Elmozdulások, helykeresések, helymegtalálások*
- 53 | Simon Adri: *Oltás*

NYITOTT MŰHELY

- 54 | Székelyhidi Zsolt: *„Elvesztem, de aztán megkerültem”
Interjú Simon Adri költővel legújabb kötete kapcsán*

KÖNYVSZEMLE

- 63 | Bartusz-Dobosi László: *A Szentkuthy-univerzum enciklopédiája
Tompá Mária: Szentkuthy Miklós vonzásában*
- 65 | Nemes Attila: *Prózaopera
Mára Zálite: Öt ujj*
- 68 | Oláh András: *Az átértékelt idő
Ircsik Vilmos: Sétálóidőn*
- 71 | Deák-Sárosi László: *Az élet belülnézetből
Oberckián Géza: hátsó szoba. magántörténetek*

MAGYAR NAPLÓ

A Magyar
Írószövetség
lapja

Megjelenik havonta
ISSN 0865291 0

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,
a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/store/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/store/>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
Báger Gusztáv, Erős Kinga, Horváth Antal, Kalász Márton,

Kő Pál, *Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza*

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: **Jánosi Zoltán**

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: **Bíró Gergely** (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt)

Mobil: (70) 421-9580

E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Berta-Havasajjai Matild (ügyintéző)

E-mail: bertahavasajjai@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-5784

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Ekler Andrea (tanulmány)

E-mail: ekler.andreaanna@gmail.com

Mobil: (30) 444-6573

Hambalkó Dalma (szerkesztő, Oláh János szerkesztői ösztöndíjas)

Mirtse Zsuzsa (Könyvszemle)

E-mail: kritika.magyarnaplo@gmail.com

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó (szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János (ügyvezető)

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-8147

Címlap- és belívterv: **Vincze Judit**

Grafikai kivitelezés: **Oláh Mátyás László**

A címlapon: **Simon Adri**

(Fotó: Vadóc Dávid)

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg,
és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett,
válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.*

Írni márpedig muszáj

A kilencvenes évek elején, amikor Jugoszláviában a polgárháború lángjai magasba csaptak, tetten értem anyámat, hogy egy kockás füzetbe valamit írogat. Mit tagadás, meglepődtem. A négy elemít végzett anyámtól nagyon távol állt az írók mesterkélt világa, ennek ellenére szeretett olvasni. Megkérdeztem, mi a szándéka ezzel a kockás füzettel, mire szelíden, de kellő komolysággal azt válaszolta: olyan idöket élünk, fiam, hogy muszáj mindent leírni.

Azóta számtalan alkalommal kérdezték tőlem, mit gondolok az írásról, azon belül pedig a prózáról, vagy éppenséggel a magyar próza jövőjéről, de ennél őszintébb gondolatom sohasem támadt. Elemzéseink közben hiába hatolunk le abba az atavisztikus mélységbe, ahol a legősibb ösztöneink munkálkodnak, vagy emelkedünk föl a spiritualitás dimenzióiba, a lényeg mindig az, hogy írni muszáj, mert már ezer éve olyan idöket élünk.

Más népek is biztosan így vannak ezzel, de mi, magyarok, különösen. Történelmünk során mi is próbálkoztunk a várépítéssel, ám ebben sosem voltunk annyira jók, mint a prózairodalmunkban. Az előbbit kitartó ostrommal a hódítók bármikor lerombolhatták, de az irodalmunkban nem tehetett kárt sem a puska, sem az ágyúgolyó. Kézenfekvő és szükséges tehát, hogy mindig, minden korban megírjuk azt,

Majoros Sándor
(1956, Bácskossuthfalva)
író, Budapesten él,
József Attila-díjas

amit magunk körül tapasztalunk, és mert ezek a krónikák, a természetükből adódóan akkor is sokfélék, ha a szemtanúk egymás mellett állnak, az eredmény nem is lehet más, mint az elbeszélte változatosság, más szóval: kultúra-teremtő irodalom.

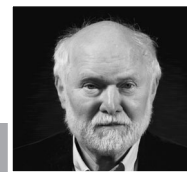
Anyám kézirásos szövegei folyóiratban ugyan nem mutatnának jól, de nekem egytől egyig mives novellák, mert ott van mögöttük az élet egy-egy szelete. Ilyen epizódokra gondolok: apám a hiperinflációs idökben a vállalatban megkapta a mintegy húsz német márkát érő fizetését, és azonnal rohant vele a piacra, hogy elkölthesse, de mire odaért, már csak egy almát vehetett rajta.

Magam sem próbálkoztam egyébbel, mint hogy a megélt valóságot felhajtóerőként használva a szülőföldemet ráírjam az irodalom térképére. Ha sikerül, akkor biztos lehetek benne, hogy anyám útját járom, ha nem, akkor kissé eltévedtem a szöveggyártás folyondáros labirintusában. A magyar próza ebből a megközelítésből nyelvünk, szokásaink, hagyományaink, fájdalommal vagy örömmel megélt élethelyzeteink összessége. Ha ünnepeljük, és ha hiszünk benne: az életet, a jövőt és a megmaradásunkat hirdetjük.

Majoros Sándor

Kovács István

Egy dal és egy történet nyomában

Kovács István

(1945, Budapest) költő, műfordító, történész, Salföldön él, Babérkoszorú-díjas

Fiamnak szeretettel

I.

Lombvedlett fák ágai
rácsozzák be az ablakot.
Szellőzetlen az üszkös éj.
Légszomjas fényű csillagok
amputált pókláb-csonkjai
Doberdó dallal dúlt egén.
Vagy éj-kertész visszfényei
a tündöklésig metszett ágak?
Vagy kiélezett fényszikék
sebesült lelkekre várnak?
Ágaskodj, s hozzájuk érve
győződj meg róla magad,
mely csillagtól serken ki véred,
ha szuronyrohamra hív dala?
És ha majd azt is túléled
elnyúltan bár a csatatéren,
s torkodba a kelő Nap csorog:
a teremtés infúziója...,
a beálló pirosló csendben
tágra nyílt hangjegy-szemekkel
már nyújtózkodnak a dallamok...
És mintha valahonnan szólna
a hajnalköszöntő hű ének...
Tudom, hogy csak te játszhatod.
E köszöntés maga az élet.

II.

A holtak végpillanatát
őrzik a tömegsírdalok,
s a torkolattüzes Mindenség
alatt vonuló vakok.
Szemüregük kitüntetése:
srapel, göröngy, lángcsóva-lob.
De lesznek-e közöttük, kikben
mégis fellobban a fény
ott belül, láthatatlanul?

S egy hegedűszótól kísérve,
hol Végtelenbe fut az út,
lesznek mint tündöklő Napok
hajnalköszöntő látnokok?

III.

Vonulnak az égbolt alján
alkonyattal elmosódott
sormintái a szemhatárnak...
Vagy talán nem is ők azok?
Hanem csak egy bibliás
fényözönbeli ősfestményen
egymásba torzult alakok
vánszorognak föl az égnek?
A vezetőjük én vagyok,
utolsóként a sorvégen...

A felszántott messzeség

Vadlúdajongás az ég
vadludak V betűje nélkül,
a szárnyakkal szántott messzeség
szemfehéredbe belekékül.

Présháztetős könnyes szemét
törölgetné a Nap a hegynek,
fénykorbáccsal suhint a szél
oda a seregélysseregnek.

Légtornász tölgyfalevelek
az ágak billegő trapézán,
szállongó színes szellemek
kísértenek a fű taréján.

Hárfa alakú fönny a várrom,
udvarhölgy-álmot rejt a köd,
az ökörnyálból fonott háló
lehalászatja múlt időnk.

A lét mirigy-fonalai
bevonalkázzák életünk...
Megvált-e minket valaki,
ha már kihunyt az ősz velünk?

Ferdinandy György

Túl a szavakon

Ferdinandy György
(1935, Budapest)
író, Babérkoszorú-díjas

I.

„Kérdezd meg a Föld lakóit, ők majd felvilágosítanak. Az ég madarait és a tenger halait. Hallgasd meg az ő tanításukat.” Az Ószövetségben élt már egy bölcs, aki tudta, kihez kell fordulnia. Azokhoz szólt, akiktől tanulhatunk.

Valami ehhez hasonlóval próbálkozom én is. Dúl a pandémia, Jóbot olvasom.

Immár féléves a karantén. Az első negyven nap után még én is tudtam, hogy mit kell mondanom. Most, fél év után azonban már csak rágom a körmöm. Nem jutnak eszembe a leg egyszerűbb szavak.

A keresgélésben a szakirodalom sem segít sokat. Az állatok belső életével nem foglalkozik a tudomány. Pedig sorstársaink kevés szóból értenek. Csak idő kell hozzá és türelem, hogy megszólaljanak. A karantén nekem erre alkalom. Keresek valamit, túl a szavakon.

II.

Az ablakom széles balkonra nyílik. Alatta, alig ugrásnyira, apró tavacska csillog. A nagy járvány előtt még kiültünk a partra naplemente után. Húst sütöttünk, szopogattuk az illatos portorikói rumot. Ma már senki sem ül ki a partra. A helyünket átvette a természet. A kacsák, a gyíkok és a madarak.

Negro, a macskám magára maradt. Ezen az éghajlaton félvadon élnek a háziállatok. Kint

csavarognak a szabadban, hol eltűnnek, hol beállítanak. Negro különben se jön be hozzánk, a lakásba. A feleségem allergikus.

Reggel éppen csak kinyitja az ajtót, enni ad neki. Hozzá sem ér. Azt állítja, hogy terjeszti a vírusokat. Városi lány, későn került az állatok közelébe. Azt hiszi, hogy az etetés közöttünk az egyetlen kapcsolat. Nem érti, hogy miért téblábolnak körülöttünk az állatok. A macskám például letesz a küszöbre egy gyíkot, madarat. Megajándékoz ő is. Hogy kölcsönössé váljon közöttünk a kapcsolat.

Én éppen csak leszólok neki az emeletről. Ismételtetem a nevét. Nyilván vadászik, mert nem eszik sokat. Elnyúlik az árnyékban, nézzük egymást. Vajon tudja-e, hogy miért nem veszem az ölembe? Jó lenne megbeszélni vele az ilyen dolgokat.

Elöttem, a parton, két lombos fácska áll. Az év nagy részében mozdulatlanok. Aztán egyszer csak megérkeznek a madarak. Ilyenkor már leesett a hó odafent, Északon. Nagy a sűrűség-forgás: renoválják a fészkeket. Csacsognak, kiabálnak. Negro pislog. Nem érdeklik a madarak.

Ezek pedig egyre hangosabbak. Hamarosan már ők uralják a terepet. Az írógép kopogását például nem szeretik. Megszállják a balkont, kopognak az ablakon. Kimennék, megkérdezném tőlük: nem stimmel valami? Mi bajotok?

Utánozzák a gép kattogását. Mit zajongok itt! A fiókák már alszanak. Nem nyugszanak, amíg csak abba nem hagyom.

Jól hallom, amikor kikelnek a kicsik. Az anyák merészebbek ilyenkor, még a macskám tányérjából is felviszik a magot. A nagyobbakat feltörik, és így, apránként etetik a fiókáikat.

Múlnak a napok. Írom a penzumomat. Hogy pontosan, szépen? Hol van az már! Leveszem a *Larousse*-t, a szinonimaszótárakat.

Először a neveket felejtettem el. Az ígéket sokszor telefonon kérdezem. Jelzőket még csak találok. Azt sem bánom, ha laposak, közhelyesek.

III.

Reggel, még le sem értem a szobámból, már Negrót keresem. Ilyenkor kint vár, a teraszon. Ritkán fordul elő, hogy késik, vagy hogy elmarad.

Most azonban már egy hete hiába lesem. Mi történhetett?

– Megfigyelted-e – kérdezi feleségem –, hogy milyen száraz a szőre?

Ő még azt is észrevette, hogy Negro lefogott. Beteg lenne? Ha megbetegszene, elbújnak az állatok. Vajon hová lett? Mankóval még csak keresni se tudom. Múlnak a hetek. Dúl a pandémia. Talán már nem is él. Régen nem sírtam. Most, álmomban, újra meg újra megsíratom.

Aztán, egy reggel, fekete pamacs csillog az ablak alatt.

– Negro! – kiáltom. Feltépem az ajtót.

– Ne mozdulj! – szól rám feleségem. Kitölti az ételt, Negro azonban oda se figyel. Sír ő is, felugrik az ölembe.

– Meggyógyultál? – faggatom. Fényes újra a szőre. Dorombolni nem tudnak az ilyen félvad állatok.

– Ide be ne tedd a lábad! – sikoltja feleségem. – Nekem be ne hozd a vírusokat!

Kigombolja az ingemet, letolom a nadrágomat. Megy egyenesen a mosógépbe minden. Meg kell fogadnom, hogy nem megyek ki töb-

Kun Éva: Tanyánk

bet. Hogy nem veszem az ölembe, és nem simogatom meg többé a macskámat.

– Mert én akkor nem nyúlok hozzád ezentúl!

Fáj neki, hogy érintetlen az étel. Enni Negrónak eszébe se jutott.

IV.

Az írógépem – anyám Continentalja – eltörött. Nem zavarom tovább a madarakat. Amikor javítani vittem, a műhelyben egy vén antikvárius fogadott. Kétszáz dollárt ajánlott fel érte. A régi szerelők ma már antikváriusok.

Kialakulnak a módszereim. Ha megakadok – ha nem jut eszembe valami –, nem rágom a körmöm. A szó helyét üresen hagyom. Második-harmadik elolvasásra beugrik, amit keresek. Ha mégsem, valami egészen oda nem illőt írok be a helyére. Amit majd úgyis kidob magából a szöveg.

Délután színes vadkacsák úszkálnak a tóban. Ezek is félig-meddig háziállatok. Kijöttek, körülvettek, amikor annak idején – a vendégek szórakoztatására – száraz kenyérmorzstát szórunk nekik.

A nádasban fészkelnek, az anyák a part mentén vezetik a sárga csibéket. Tíz-tizenkét apróság, egyre kevesebb, ahogy múlnak a napok. Délben fent a tó felett köröznek az arapapagájok. Le-csapnak, amint valamelyik csibe elmarad.

Teknőcök ritkán úsznak ki a tóból. Vajon mit keresnek? Egy-egy lapos sziklán süttetik magukat. Annál több az iguána. A kajmánok, ali-gátorok. Az első időkben még rohantam fel az emeletre:

– Várjatok! – kérleltem őket. – Ne mozduljatok!

Nem sietnek, türelmesek. Beállíthatom a képeket.

A kisebbik fára enni járnak. Jó lenne többet tudni róluk! De hogyan? Pedig beszélgetnek ők is. Egyszer tanúja voltam: a tó partján megállt egymással szemben egy iguána és egy vadkacsa. Nézték egymást, hosszú percekig. Nyilván felmérték, hogy egymásra nem veszélyesek. Közös ellenségeikből itt kint a parton egye kevesebb mozog.

Nagy csend ül ilyenkor a tó körül. De még ebben a nagy nyugalomban sem hallok hangokat.

V.

Szegény anyám volt az utolsó példaképem. Ő élete végén már csak vén kutyájával, Foltossal beszélgetett. „Vigyázzatok rá!” – könyörgött, amikor elvitték őt a mentők. Ezek voltak az utolsó szavai. „Nagyon igényli a szeretetet!” De ezt is már csak kint, a kertkapuban.

Foltostól már másnap megszabadult egy leletlen rokon. Azt mondta, leviszi vidékre, aztán valahol Tata és Bicske között kitette a koszból szegény sírdogáló állatot.

Folytassam-e? Sem francia, sem spanyol feleségem nem szerette az állatokat. A gyerekeknek, igaz, átadtam valamit. Kislányomnak volt egy Désiré nevű kutyája.

– Mert annyira vágytam rá! – magyarázta, ha nem értették, hogy a kutyusnak ilyen furcsa neve van. (A Désiré franciául vágyottat jelent.)

Fiacskám, Vince, hét kiskacsát nevelt a francia tanyán. Az iskola talán másfél kilométerre lehetett bent a faluban, de ez a sipogó menet minden reggel elkísérte őt. Hogy megvárták-e, arra már nem emlékszem. Munkába menet reggelente leelőztem őket. Délben pedig már egyedül is hazatalált a fiam.

Időközben elszelelt negyven év, és engem nem vett körül sem a ragaszkodás, sem az a békés nyugalom, amit az állatok nyújtanak.

VI.

Tűnődöm. Ember és állat között hol van a határ? Mind a természet részei vagyunk. Közös a tudásunk, a tapasztalatunk. Az érzésviláguk pedig nekik, az állatoknak gazdagabb.

A felsőbbrendűség, az, hogy racionális állatok, mit tudom én, nem létezik. Az állatvilág belső életével tudtommal a tudomány sem foglalkozik. Soha nem hittem el a halhatatlan lélekről szóló tanokat.

Egy kedves szerzőm kileste a delfinek beszélgetését. Tudni akarta, mindenáron, hogy mit mondanak. Szót akart érteni velük, valahol túl a szavakon. Beszélnék én is az állatokkal. Ideírnám, hogy mit mondanak.

Jób is valami hasonlóval próbálkozott. Múlnak a napok. Az ég madarait, a föld és a tenger lakóit kérdezgetem én is. Nekem erre ad alkalmat a pandémia. A zárthelyiszony.

Székelyhidi Zsolt
(1973, Debrecen) költő,
szerkesztő, zenész,
fotográfus, Budapesten él

Székelyhidi Zsolt

Ablak

Nappali ház,
kinézel,
benn vagy.
Nem nézel ki,
mert benn vagy.
Bentről benézel.
A bentség érzete,
hogy belül kell
megtisztulnod,
belül keletkezik
a plusz víz,
ami kifolyik,
de te nem
hagyod.
Fel kell hagynod
a száradással.
Fel kell száradjon,
ha hagynád.
A nappali ház
ablakán kifelé
hiába igyekszel.
Az ablak mögött
a fehéres külsőségek.
A kintről beszüremelő
fény a házba vész.
Rajtad
meglátszik
a ház.
Előbb-utóbb
házzá alakulsz.
Ha kinézel is,
magadba fordulsz.
Várod, hogy
legyen már
sötét.

Ágy

Ágyrajáró lettél,
ágyásod meleg,
piros, rugós,
kellemes.
Esszenciája
a napnak,
hogy belelógathatod
a tested.
Belenyomódik,
lenyomatot képez
az ébrenlét.
Egyszerre csak
kedved támad
a nappalt
felhasználni
az ágyhoz,
hordod fel
magad rá
egyre többet
és többet, és
egyre magasabb
vagy, ahogy
egymásaidra
rakódsz,
tegnapi benyomódásaidra
nyomod rá újaidat.
Épülsz.
Bele vagy fel,
nos, inkább csak oda.
Mindennel ráérsz
most, hogy
minden később
lesz felfedve
és megadatva.

Bárány László

Államférfiak

Bárány László
(1948, Budapest)
novella- és esszéíró

– Mi, vitézek, miért nem tarthatunk veled?! – zúgolódott már-már engedetlen hangon egy lovas. – Megvédenénk.

A legtekintélyesebb vezért, a Tarján törzs fejét magához rendelte a kazár kagán. Levedi a magyarok szállásterületéről egy dereglyén indult útnak lefelé a Volgán Itilbe, a birodalom fővárosába. A behajózáshoz elkísérték családtagjai és a törzs előkelői, a nemzetségfők. A szolgák berakták az úti poggyászt, az egyik ládában ajándéknak szánt drága prémekkel.

– A kagán kívánsága volt, hogy hajón menjek – csendesítette Levedi a heveskedő katonát egy idős ember bölcs nyugalmával. – Talán éppen azért, hogy ne jöhessen velem nagyobb fegyveres kíséret. Még Virág asszonyt sem viszem magammal, pedig testvérei régóta nem látták az ő Csicsikjüket. De most nem családi összejövétel lesz. Úgy látszik, a fenséges kagán tart tőle, hogy lázadunk. Ez jó jel. Nem fog belénk kötni, csak beszámoltat, hogy ne feledjem hatalmát. Nem kell engem megvédeni.

A lovasok a szomszéd törzs határáig poroszkáltak a dereglyéhez igazodó lassúsággal, majd megfordultak, és vágattak vissza északra. De egyik őrsük távolabbról másnap is követte a hajót csaknem a Kazár-tengerig, szükség esetére hírláncnak.

Az edzett katonaeMBER Levedi a hajón töltött két éjszaka után is frissen lépett ki a reggeli verőfényben az itili rakpartra. Ott az ifjú Álmos várta nagyapját. Férfivá érett, amióta eljött apródnak és beletanulni államügyekbe, diplomáciába a kagán környezetében. Levedi rá

sem ismert volna daliás alakjára az izmos teherhordók között, ha el nem árulja keleti pompájú kaftánja, ékkövekkel kirakott szablyája. Kedvtelve nézegette napsütötte arcát. Közben elhallgatta előle, hogy azt fürkészi: szakállának növésén vajon a magyar apák vagy a kazár nagyanya türk felmenőinek az öröksége ütközik ki. Beszámolt neki az otthoniak életéről, átadta szülei, Emese és Ügek üzenetét, hogy nagyon várják már haza. Kikérdezte itteni nevelődéséről, arról, hogy mi minden ragadt rá a tanácsurak társaságában. Meg akarta tudni tőle a kihallgatások szokásrendjét, mielőtt körülveszik őket az udvaroncok. Elsősorban arra volt kíváncsi, hogy az ajándékot miként illik átadnia a kagánnak.

– Nem ő fogad – világosította föl Álmos. – Az égi fejedelem elzárkózik a nyilvános alkalmak elől. A másodfejedelem, Bulan elé kerülsz. Tudod, ő a földi uralkodó. De a kagán nevében adja majd át neked a kitüntető ajándékokat. Ennek a várható pillanatát nem szabad megelőznöd, de elmulasztani sem lenne jó. Ajánlatos ezért bevitetned szolgáladdal a ládát a fogadóterembe, s miután Bulan tolmácsolta neked a nagyfejedelem szavait, meghajolsz, s csak intesz a legénynek, hogy nyissa föl a fedelét.

Többet nem beszélhettek egymással, mert csatlakozott hozzájuk titokzatos arcú testőrökkel a nyájasan fecsegő ceremóniamester, hogy majd bevezesse őt urának színe elé.

A trónterem jókora, vörös téglás palotában volt, amelyhez árnyas teraszokat építettek fából. Egy ilyen szellős előtérben várakoztak

a bebocsátásra. Az udvari tisztségviselő megemlítette Levedinek:

– A bizánci követtel együtt fogad Bulan fejedeleme. Fontos ügyekben folynak közöttük tárgyalások.

Levedi nem tudta, hogy e párosítás bizalomról vagy leértékelésről tanúskodik-e. Ám belátta, hogy a kérdés a görög fejében ugyanúgy fölmerülhet, márpedig a kagán a császár képviselőjével aligha kívánna lekicsinylést éreztetni. Az egyforma eljárás talán inkább a magyar törzsek megbecsülését mutatja a közelgő besenyő veszély árnyékában, azt, hogy nem csupán alattvalóként, hanem szövetségesként is számítanak rájuk. Különösebb lelkesedés nélkül hallgatta a közlést. A ceremóniamester elégedetlen lehetett a hatással, mert hízelkedő hangon hozzátette:

– Veheted úgy, hogy diplomáciai rangra méltatja kiválóságodat a kagán.

– Aligha vagyok rá érdemes – tért ki Levedi a kölcsönös udvariaskodás elől.

Álmos keblét eddig feszítette a büszkeség, hogy avatottként kalauzolja nagyapját az idegen környezetben. Most ráébredt, hogy otthonossága nem ér föl az öreg fontosságával. Amikor kitérült a fogadóterem ajtaja, meglátta bent a muszlimok kádiját, a keresztények bíróját és egy rabbit, tehát meghívtak másokat is. Világossá lett előtte, hogy maga sem ismeri még igazán az udvari illemkódexet. A ceremóniamester csak Levedit tessékelte be a szolgálával, ám unokája elől nem húzódott félre. Hátránézett rá, mintha csodálkoznék, hogy miért nem követi, de bátorítás nem volt a tekintetében. Álmos megtorpant a küszöbnél, és kívül maradt.

A fogadóteremnek még a falait is perzsaszőnyegek borították. Mindenfelé gazdag arany ékítmények jelezték, hogy itt méltó ajándékokkal tanácsos kihallgatást kérni.

Bulan nem üdvözölte külön-külön a megjelenteket. Rezzenéstelen arccal várta a trónon

az utolsónak érkező Levedit. A kádi, a Krisztushívók bírása és a zsidó hittudós fegyelmélettel állt meg, a fejedeleme és a bizánci követ párbeszédére voltak kíváncsiak. Feszült figyelemmel készültek minden szó emlékezetbe vésésére, hogy hűen számolhassanak be híveiknek a felekezetük sorsát érintő kérdésekről.

Amikor az ajtó bezárult Levedi mögött, Bulan közelebb intette a megjelenteket:

– Gyertek, s hallgassátok ti is a fényes császár üzenetét!

A követ jó hangosan beszélt a tőle kissé hátrább álló tolmácshoz, hogy közben ne kelljen hátat fordítania a fejedeleme. Rövidre fogta mondandóját, mert előzetes megbeszélések után Bulannak az már nem volt új, ám ettől a tömörítéstől csaknem diktátumként hatott.

Elsőként a szír keresztény bíró törte meg a hallgatást:

– Engedelmeddel, urunk, ha szólhatok. Az iskolák alapítása ellen nem lehet kifogásunk, hiszen a mohamedánoknak is van medreszékük, a zsidóknak jesivájuk. Csak örülhetünk, ha a fejedeleme támogatja ezt az ügyet, illesse hála érte! Hanem térítőpapok miért csak Bizáncból jönnek? A szíriaiakat éppoly szívesen látánánk. Ők aligha lennének egy másik birodalom szálláscsinálói.

Bulan leintette:

– A térítés nem hódítás. A békét mozdítja elő a szomszédok között.

– Bocsásd meg, nagyuram, ha bátorkodom megjegyezni: akkor nekünk is kijár ugyanannyi lehetőség a salem, a béke végett az igaz hit terjesztésére, a térítésre... – kapaszkodott a szóba a kádi.

– Ti nem szép szavakkal, hanem karddal tenétek – emelte fel kezét Bulan, s a mozdulatban benne volt: Egy szót se többet!

– A mi óhajunk is a béke, salom – hajolt meg a tudós rabbi. – Láthatjuk, hogy vallásunk újabb terjed a ti magas köreitekben. Pedig mi nem terjesztjük a hitünket...

– Ezért is karoljuk föl – bölintott jelentőség-teljesen a fejedelem.

Levedit jó érzéssel töltötte el, hogy a görög beszédből megértett egy keveset, s talán a legfontosabbakat. A kereskedőktől ezt-azt több nyelvből is fölszedett az évek hosszú során.

Tovább vitázni már nem volt mód. Bulan áttért a második napirendi pontra. Tapsolt, s erre előlépett vezírje, a nyomában egy katonával, aki selyempárnán mesteri ötvösmunkával és drágakövekkel díszített kardot hozott. Megálltak Levedi előtt.

– Érdemeidre tekintettel – szólt Bulan –, mától viselheted a kagán barátja címet. Hadvezéri kiválóságod elismeréséül ékesítse ez a szablya vitézi derekadat, fénye vakítsa ellenségeidet!

A vezír felemelte a kardot a párnáról, hogy átnyújtsa Levedinek. De akárha csak elvétette volna a mozdulatot, hegyével tartotta előre. Majd mintha hirtelen észbe kapna, keresztbe fordította.

Egy ilyen vétség végzetes lehetett volna a vezírre nézvést, ha nem a kagán tudtával történik. Levedi megtehetette, hogy elsiklik fölötte: felnyitatta a prémes ládát. A szolga a fejedelem elé lépett vele. Bulan felállt a trónusról, úgy tekintette meg az ajándékot, s ezzel jelezte is, hogy a hivatalos program véget ért. Elmenet halkán, hogy a többiek ne hallják, odaszólt Levedinek:

– Rövidesen fejedelemmé emelünk a magyarok és csatlakozott népeik fölött. Egyelőre ne tudjanak róla mások!

Levedi bólogatott, de nem egyetértőn, csak mint aki emészti a hallottakat:

– Jól meggondoltátok?

A fejedelem talányos kérdéssel válaszolt:

– Álmos nem tart veled? – Meg sem várta a feleletet, a vezírral együtt távozott a teremből.

Kint a szabad levegőn Levedi szintén ezt kérdezte unokájától:

– Velem tartasz?

– Nagyon is! Vártam, hogy együtt legyünk. – Álmos segített fölcsatolni a díszkardot, megcsodálta rajta az ötvösmunkát, és tizenkét év alatt csaknem elfelejtett mozdulattal, félszegen átkarolta nagyapját. Az öreg egy pillanatig a vállán nyugtatta kezét.

Máris ott termettek a titokzatos arcú testőrök, és füleltek. Álmos mellett megjelent a ceremóniamester, Levedivel az erődítések parancsnoka kezdett szokatlanul részletes társalgásba a védelmi vonalak tervezéséről, és nem tágítottak. Nem hagyták őket magukra sem a délutáni lovasbemutatón, sem az esti lakomán.

Álmos arra készült, hogy megnyer lóháton egy íjászversenyt, jó esélye volt rá. De az udvar- és ceremóniamester visszatartotta a nevezéstől:

– Hercegem – mondta félig tréfásan –, mindannyian ismerjük páratlan tudásodat és fölülmúlhatatlan ügyességedet e téren. Minek fárasztanád magad ezen a szép napon? Foglajunk helyet a díszvendégek között, hiszen nagyapád tiszteletére rendezzük a parádét, ott a helyed az oldalán.

Leült hát Levedi mellé, de a zsvajban alig hallotta hangját. Nagyapjának az ellenkező irányba kellett hajolnia, hogy a tábornokkal értsék egymást. Álmos a ráakaszódó udvari előkelőséggel nem kívánt kényszeredetten csevegni, így hát csak nézelődött. A porfüggönyön át egy sudár alakú fiatal lányon akadt meg a tekintete. A szépség férfiakat megszágyenítő biztonsággal, szőréen ült meg egy ágaskodó csikót, majd leugrott róla, s utána újból és újból föllibbent arasznyira a földtől. Álmos hitetlenkedő szemmel bámulta a tüneményt, s ezt a lány is észrevette. Mozdulatlan maradt. Egyetlen percig nézték egymást állhatatosan, s közben lejátszódott közöttük egy erős vonzalom a fellángolástól az elválásig. Mindketten úgy érezték, okkal-e vagy sem, hogy egy világ választja el őket. Álmos nem tudhatta, vajon a birodalom melyik sarkából hozták ide. Mint-

ha megrázták volna magukat, hirtelen továbblendültek. A lány perdült egyet, fátyla lebbent, s ő elillant, de hátrapillantó arca talán örökre Álmos emlékezetébe vésődött. Riadtnak látta. Később a vacsora alatt mindvégig azon töprengett, hogy vajon mi felhőzte a tündéri szemet. Mélázhatott ezen, mert beszélni most sem hagyták Levedivel.

Egynéhány szót is csak másnap válthattak, akkor sem könnyen. Részt kellett venniük a bizánci követ tiszteletére rendezett reggeli vadászaton. A lándzsások és íjászok csapatából éppen a solymászok szekere mögé keveredtek, amikor Levedi kutyaugatás, a sípok, tárogatók és kürtök zajában odasúgta Álmosnak:

- Beszélni akarok veled négyszemközt.
- Előre rúgtatunk.

– Nem lesz jó, utolérnek. Maradjunk hátra! Amikor ügetésbe váltunk, hirtelen ugorj ki vágatába! Aztán csak játsszad az értetlent!

Álmos nem látta át nagyapja szándékát, de bólintott, hogy engedelmeskedik.

Úgy is tett. Eleinte türelmesen léptettek a hajtók mögött, majd gyorsítottak, s Álmos kiugratott. Levedi utána kiáltott, ahogy a torlán kifért:

- Várj! Nem szabad! A kecske szent állat!
- Kinek az?!
- Levedi a bizánci követre mutatott:
- Nekik. Tragósz.
- Régóta nem tisztelik! Keresztények – így

Álmos. – Ez pedig őz.

Lassítottak.

– Miért nem mindjárt párduc?! – harsogott Levedi. – Vadkecske az! – Megállította lovát.

Álmos melléje zárkózott:

- Nagyapám...

Levedi kapkodta a levegőt, úgy mondta:

– Mostantól nevezd inkább öregapádnak. Ez illik arra, aki kecskének véli az oroszánt is.

- Csakugyan annak láttad?
- Egy fenét láttam! – legyintett Levedi huncut hunyorítással.

Sikerült lemaradniuk.

Ekkor az öreg körülnézett, hogy nem közelít-e valaki. Közönyös hangon mondta:

– Tudd, de ne tudj róla: a kagán fejedelemmé akar engem megtenni a törzseink fölé.

– A legjobbat választotta. Kérem dicső fejedre Égi Urunk, Tengri, a Turul és valamennyi őszünk áldását!

– Várj, ne siessünk! Nekem ez nem tetszik. A kagáni udvar egyszer már hatalmas kegyben részesített azzal, hogy feleségül adta hozzám egyik hercegnőjét, nagyanyádat. Miért halmozna kegyet a kegyre? Attól tartok, most kéri az ellenszolgáltatást.

– Miért? Feltételhez kötötték annak idején a házasságot?

– Nem. Föl sem merülhetett, hogy nem fogadnám hálásan a kitüntetést. Akkor éretlen voltam. Bulan sem gondolt rá tegnap, hogy megkérdezze, mit szólok a mostani tervükhöz. Elintéztnek vélte azzal, hogy közölte velem. De ma már nem vagyok fiatal.

Ez szöveget ütött Álmos fejébe. Eszébe jutott, hogy talán szövik a hálót köréje is. Miért barátoknak vele magas rangú tisztek, a fejedelem bizalmasai? Miért nézte hosszasan a lóra termett fiatal nő? Lehet, hogy összeboronálnák kettőjüket, s előtte már nem titok? Akkor vajon mitől lett gondterhelt az arca? Attól, hogy még kétséges a frigyük, vagy éppen attól, hogy rákényszeríthetik? Töprengőn mondta:

– Ha nem kötnek fel tételeket ki... – segélykérően pillantott nagyapjára, majd kiigazította magát: – ha nem kötnek ki feltételeket, akkor nem is kérhetnek számon semmit.

– Nem kérhetnek. De ha elfogadunk valamit, az olyan, mintha mi kértük volna. Meg lesz kötve a kezünk – mondta Levedi, maga elé. De nyomban Álmosra nézett, s hozzátette: – Ha magunk is gondoltunk már rá, az azért más.

Érezte így is, hogy előreszaladt, és gyorsan témát váltott:

– Nehézkesen jön nyelvedre a magyar szó. Engem nemsokára magához szólít Bulan fejedelem vagy a kagán. Használjuk ki addig az időt, hogy gyakorold az otthoni beszédet, mintha már Magyarföldön volnánk.

– Miről beszélgessünk?

– Arról, hogy járnak-e errefelé regösök.

Álmos bólintott:

– Kazárok, meg másféle türkök. Értjük őket is. – Helyesbített: – Értik őket.

– Regéltek Tongukukról, az Okos Hősről?

– Nem emlékezem rá. Ki ő?

Levedi révedező tekintettel szinte énekelt:

– Öt-hat emberöltő előtt élt, akkortájt, amikor ránk könyököltek a kazárok. Rájuk pedig, távoli, keleti türkökre a kínaiak tenyereltek. Fél-száz év elég volt hozzá, hogy csaknem kínaiakká legyenek, már a nevüket is elhagyták. Tongukuk rokonai előkelő hivatalnokokká váltak, rá is magas méltóság várt. De nem azt választotta. Háttérbe húzódott, felkelést szervezett, és rávette az egykori nagykán unokáját, hogy álljon az élre. Végül visszahozták népük nagy napjait. Tongukukról a kazárok, tulajdon türk testvérei már tudni sem akarnak? Pedig a híre nagyanyádhoz még itt, szülőföldjén jutott el, régi regösöktől. Hallottam róla később nálunk megtelepedett onoguroktól is, akik ugyancsak türkök. Mostanában meg elfelejtik említeni is az Okos Hőst... Miért? Mert maguk is más népek fölött uralkodnak, és fáznak a lázadás gondolatától.

– Mi lett Tongukukból a felkelés után?

– Megmaradt a nagykán hűséges tanácsadójának, semmi több.

– Derék ember volt. Nem mondhatjuk rá, hogy magának kaparta ki a gesztenyét.

Levedi bólogatott. A távolba tekintett:

– Hasonló sorsunk lenne a kazárok szövetségeseiként. Kihagynának a hősénekekből.

– Annyi baj legyen – nevetett Álmos. – Ne legyünk nagyravágyók! Csak az évszakok körforgásából ne maradjunk ki! Énekeket meg majd szerzünk mi.

Ettől fogva regéket idéztek föl egymásnak. Álmos ismert egynéhány perzsa dalt is, igyekezett átfordítani őket magyarra. Egyre jobban sikerült. Így telt el a délelőtt. Délután Bulan magához kérte Levedit, de a küldönc sokáig nem találta, mert a vadászaton kereste, ezért kevés idejük maradt a kihallgatásra.

A társfejedelem rögtön a tárgyra tért:

– A kagán barátja nekem is barátom! Miként vélekedsz a leendő fejedelem beiktatásáról? Itt rendezzük-e, s csak a kihirdetésére kerüljön sor a magyarok földjén, vagy a pajzsra emelést is ott ejtsük meg?

– Azt gondolom, nálunk lenne a helye. A sámánok részvétele nélkül törzseink nem fogadnák el a szertartást érvényesnek. Itt meg a ti szokásaitok közé nemigen illenének táltosaink varázslatai.

– Mi elnéznénk őket, de meg kellene hívnunk a zsidók és a keresztények főit is, és ők alighanem kivonulnának. A szemükben a mi népeink egyaránt pogányok, hiába van nekünk is csak egy istenünk. Jehova tiszteletében még alig néhány előkelő család követi az udvart, a köznép továbbra is Tengrit isteníti.

– Nektek valóságos sokadalmat kellene vendégül látnotok, mert tőlünk százával jönnének ide a nemzetségfők, a törzsfők és más előkelők. Hozzánk viszont elegendő lenne egy udvari küldöttséget menesztenetek.

– Fejedelmien nagylelkű vagy máris. Köszönet érte. Akkor hát így vállalod a fölemeltetést.

Levedi fejét ingatta:

– Nem.

Bulan szóhoz is alig jutott.

– Nem értelek. Akkor hogyan vállalod?

– Én sehogyan sem.

– De most beszéltük meg...

– Csak a helyszínt. A személyt nem.

– Ki volna alkalmasabb nálad?!

– Álmosra gondoltam. A fejedelemség férfitáron öröklődő rang, előbb-utóbb úgyis őrá szállna.

– Megmaradhatsz kendének fejedelmi címmel is.

– Csakis kendének maradok.

– Miért makacsolnád meg magad? Nem félsz tőle, hogy megsérted a kagánt, ha elutasítod a felkérését?

– Ti sem fogadtátok el Bizánc ajánlatát, hogy püspökséget alapít nektek Itilben. Inkább választottátok magatoknak a zsidó vallást. Nektek sem kellett tartanotok a görög császár haragjától. Bazilika helyett létesít iskolát.

– A bizánci papok kenetteljesek. De a kagán nem biztos, hogy kegyes lesz.

– Én meg biztosan gyenge vagyok már az uralkodáshoz, megöregedtem. A szemem is cserbenhagy. Ma a vadászaton kecskének néztem egy őzet. Így nem vezethetem népünket. Miért nem jó nektek Álmos, aki fiatal, derék, erős és eszes?

– Nem őellene van kifogásunk. Hozzád ragaszkodunk.

– Ezt hát a kagán nevében is mondod. Nem növelné a szemében Álmos értékét, hogy kazár vér is csörög az ereiben?

– Éppen mert a tiédben nem, azért akarunk téged.

– Vagyis csak avégett, hogy ne keletkezzék olyan látszat, mintha a kazár részre hajlana a választás...

– Dehogy csak azért! Kiválóságod vitathatatlan, ahogy Álmosé is, de ő egyelőre csupán ígéret. Még fel kell nőnie a feladathoz.

– Segítem is, felkészítem rá. Ehhez haza kell vinnem, mert csak otthon feledtetheti el kazár kötődését. Apáinak törzse a Nyék, s e név sövényt jelent. Az egyik oldalán ugor magyarok, a másikon onogur befogadottak. Ha akarnak, keverednek, ha nem akarnak, nem, de mindenképp békében dúsulnak. Álmos a magyar oldalra kerül, apai nagyapjának, Elődnek és apjának, Ügeknek az örökébe. Benősül hozzánk a Tarján törzsbe, s amikor Ügek megtér őseihez, végképp letelepszik a Turul nemzetségben, mert nekem

rajta kívül nincsen fiú utódom. De egyelőre tart-suk titokban a tervet, elsősorban Álmos előtt. Ne élje bele magát, hogy jár neki a fejedelmi méltóság!

– Tehát még nem ígérted oda neki.

– Addig nem is teszem, míg meg nem győzöttem róla, hogy megfontolt és igazságos. Vezes-sük be minél hamarább a vezéri szerepbe! Engedjétek haza velem már most, a látogatásom végeztével!

Bulan töprengett. Csalódottan, de kimondta:

– Hajlok a javaslatodra. Megpróbálom meggyőzni a kagánt is. De ne várj soká a döntéssel, nehogy ő közben mást szemeljen ki!

– Igyekezni fogok. Mondtam, hogy öregszem. Ki tudja, mennyi időm van még hátra.

– Ha a kagán Álmost elbocsátja, akkor búcsúkihallgatásra várom.

Délután a lovasjátékok terén szolgák és urak is sürgölődtek a rézüstök, a nyársak körül, míg főzték, sütötték a vadászsákmányt. Talán mert a borozás közben lazult a fegyelem, vagy mert az udvarban megváltoztak az Álmossal kapcsolatos tervek, a ceremóniamester és az erődítmények tábornoka most elkerülte Levedit és Álmost. Ők félrehúzódtak, és tudtak beszélgetni. Álmos Levedinek a kagán ajánlatára adott válaszát várta kíváncsian:

– Szólíthatlak fejedelem urunknak?

– Tréfából se tedd! Elvetettük a gondolatát.

– Közösen, vagy inkább csak te? Lemondanál a páratlan lehetőségről? Mint Tongukuk... Hozzá hasonlóan nemes az észjárásod, pedig neked kevesebb okod lehet a tartózkodásra.

– Mi a különbség kettőnk között?

– Veled kapcsolatban föl sem merülhetne, hogy bárki bőrét vásárra vitted volna azzal, ha békésen megtesznek fejedelemnek. De ő a felkeléssel elkerülhetetlenül kockára tette sokak életét, s ezért vádolható lett volna vele, hogy mások halálával fizette meg emelkedésének az árát – ha nem maradt volna háttérben.

– Ki vádolta volna? – Levedi töprengett, bólogatott. – Igen, a halottak.

Álmos rábólintott:

– És ő maga.

– Azt hallottam egyszer egy Krisztus-követőtől, hogy aki magát fölmagasztalja, az lealacsonyodik, s aki magát megalázza, fölemelkedik. Jól van így, hogy a helyemen maradtam.

– Szeretném én is elmondani egyszer, ha elértem a te korodat, hogy megálltam a helyem. Vajon mi lesz az a hely?

Jámborné Balog Tünde: Táltosfű viaskodik

– Ne föntben meg lentben gondolkodjunk, inkább szűkben meg tágasban! Amikor hazatérsz Magyarföldre, a Nyék törzs szállásterületére, ne feledd, hogy a nyék jelent sövényt, de kerítést is. Az előbbi elválaszthat, az utóbbi körülvesz, összefog. Idővel várunk majd a Tarján törzsben, ott kinézünk neked egy szemrevaló, derék feleséget. Azután utódaidnak átadhatod itt tanult kormányzási ismereteidet, amelyekkel mind tágabb körben használhatnak a népünknek. Ahogy anyád mindig is álmodta. Tágítsd a kerítést, fogd egybe a törzseket! Tartsd is egyben őket, ez legyen a legfőbb gondod!

– Tehát egy nagy-nagy kertben látod a helyem. Úgy hangzott, mintha a Tarjánon túl a töb-

bi törzsünk sorsáért is felelőssé kívánnál tenni. De te sem vetted magadra ennek a terhét.

– A terhet viselem. A vele járó cím nélkül. Nem leszek kagáni áldással fejedelem, aminek meg akarnának tenni, úgyis csak kis időre. Valameddig, a besenyők támadásáig, még tűrnünk kell, de nem birkamód, hanem emelt fővel. Amint a besenyők betörnek a birodalomba, a mi hátvédünké lesznek. Mi elébük vágnunk, s a kagán csapatai tőlük nem tudnak majd utánunk eredni. Nyomunkban a besenyőkkel a hadak útján elindulhatunk a magunk célja felé napnyugatnak. Átkelünk tíz folyón, eljutunk egy remélt új hazába, ahol magas hegyek védenek. Lehet, hogy ezt már csak a fiaid érik meg, de fejedelemként vezetik oda a népünket.

– Ha jól értem, el akarod kerülni, hogy vért ontsunk a kagánért.

– Többet ésszel, mint erővel! Ahogy a keleti törkök eltanulták a kínaiaktól a harc művészetét: ha ütnek, ne feszülj szembe az ököllel, hanem lendülj ki arra, amerre süjt, s az ereje elvész! Nem ezt tesszük mi is, amikor színre megfutamodunk a csatában, s alkalmas pillanat-

ban rontunk vissza a szétzilált ellenségére?

– Legyünk okosak keleti bölcsességgel! Ne vérezzünk el senkiért sem!

Levedi mélyen a szemébe nézett:

– Ha várnunk kell is, ne csak távoli célt lássunk magunk előtt! Máris találhatunk neked egy közelit. Holnap megy haza a görög követ. Én nem kereshetem a társaságát, gyanús volna. Te viszont mint diplomata udvariasan elkísérheted a város határáig. Közben beszéltesd a dunai bolgárok földjéről! Biztosan szívesen fecseg róla, az neki hazai vidék. Te csak hallgasd, és jegyezz meg mindent! Jól jöhet az még nekünk.

– Háború esetére?

– Ha kell, arra. De remélem, inkább béke esérére. Erre igyunk!

Jóízűen felhajtottak egy pohárral, de nem ittak az ilyenkor szokásos vadászkürtből. Nem akarták magukra vonni a többiek figyelmét.

– Hanem egyvalamit tisztáznunk kell – szedte össze a bátorságát Álmos. – Az asszonyomat én szemelem ki, s csak ő választhat engem. Taszít a gondolat, hogy bárkiket is a megkérdezésük nélkül összeadjanak. Az olyan, mint Dúl és Belár lányainak az elrablása. Ne hidd, hogy nem bízom a jó szemedben, ítéletedben, de ha tévednék, vállalom a következményeit!

– Mit mondhatnék erre? Én is elutasítottam a kagán rám eső választását...

– Mert nem tőled eredt a gondolat.

– De amit veled kapcsolatban tervezgetek, az már tőlem ered.

Álmos elnevette magát. Levedi félig komolyan kérdezte:

– Szóval nem tartasz velem?

Álmos komolyan felelte:

– De még mennyire, hogy igen! Csak nem mint családfővel, hanem mint államférfival.

– Akkor hát úgy ürítsük poharunkat – mondta Levedi, s a távolba nézett –, mintha ez a vörösbor a vérünk volna. Nem kettőnké, hanem minden nemzetségünké. Mintha máris, mint szüleid nászában, elkeveredett volna benne ugor és türk vér, elválaszthatatlanul. Igyunk törzseink szövetségére!

Másnap reggel Álmos csatlakozott a követhoz, és szívélyes beszélgetés után mint vendégbarátok váltak el. Porosan, fáradtan érkezett vissza a városba, ahol már várta a meghívás a fejedelmi búcsúkihallgatásra. Jobbnak látta, ha maga számol be önkéntes diplomáciai vállalkozásáról, mint ha az udvar számoltatja be az önkényes lépésről.

– Megragadtam az utolsó alkalmat a bizáncival való találkozásra – mondta Bulannak. – Jóvá kellett tennem, hogy elmaradtam a vadászataról. Kérlek ezért, nézd el nekem ápo-

latlan külsőmet, zilált öltözetemet. A leendő iskoláról akartam többet tudni, hogy vajon jöhetnek-e oda magyar tanulók. A mi rovásírásunk ismeretével is elindulhatnak a tudomány útján, vagy előbb el kell sajátítaniuk a görög betűvetést?

– Azt majd a kagán dönti el, hogy ki mehet az iskolába. Vagy netán magadra gondoltál?

– Csak ha maradtam volna nálatok, s ha nem lettek volna velem más terveitek. – Álmos azt remélte, hogy Bulan elárul valamit az ő nősítésével, a riadt arcú szépséggel kapcsolatos számításairól. Hátha...

– Lettek volna – felelte hűvösen a fejedelem –, de éppen most nincsenek. Szabad vagy.

Álmos meghajolt, s mint mindig minden alattvaló, háttal ment ki a teremből. De ő most útközben fölegyenesedett. Utoljára látta a trónt.

– Tudom, tudom – mondta Álmos Levedinek, amikor a kikötőbe tartottak, ahol a hajónál már várták őket a vontatólegények. – Egyetértek veled.

– Még meg sem szólaltam.

– Akkor is igazad van, amikor hallgatsz. Nem titok előttem, hogy nagyon sok nehézség vár ránk. Tudom, ha egyszer végigmentünk az úton, s még meglátom az új hazát, engem ősi törvényeink szerint föláldoznak a törzsek közös oltárán. Talán legjobb bajtársam kényszerül majd átsegíteni a szellemek világába. Arra fogok gondolni: milyen jó, hogy nekem nem kellett, éppen rajtad, érvényesíttetnem ezt az idejétmúlt törvényt. Mielőtt még eltöröltük volna, de immár nem egy vezér önhatalmából, hanem a törzsszövetség közös akaratából. Mert ha nem tet-szenek is az elavult szabályok, amíg vissza nem vonják, igazodnunk kell hozzájuk. Most már tudod, miért nyugodtam bele olyan könnyen, hogy elhárítottad magadtól a fejedelemséget. Katona vagyok, nem félek a haláltól. Lehet, hogy mire utolér, már várom majd. De ha kívánni még nem fogom is, ellenemre sem lesz. Nem az a fontos, ami nekem jó. Hanem ami a népünknek.

Pósa Zoltán

Miféle titkokat őrzök én?

Pósa Zoltán
(1948, Debrecen) író, költő,
Balatonföldváron él,
József Attila-díjas

„Kirántottam a kardom / S lecsaptam vitézül.” Mindig csak idáig jutottam el hétéves fejjel elkezdett vitézi versezetemmel. S akkor is, ma is, hiába, amint leheveredem a timpanonos, kissé roskatag, de méltóságteljes hajdúpércsi parasztklasszicista tornácunk ágyára, vagy kifekszem kedvenc, rejtett kis lugasomban a gyönyörű, nagy, macskafejnyi fehérkrizantémok közé (az öregek krizantinnak hívják), s bámulom a pókháló-finom repedéseket vagy a lombok körbeszórt faágait, természetesen az örök munkások, az alattomos csillogással feszülő hálók takácsai jutnak eszembe. Mennyi fáradságot, odaadást, milyen magasfeszültségű koncentrációt követel ennek a hétköznapi fényben alig látható, kegyetlen fémességet kivillogtató, tükröző szálfonadéknak az elkészítése! Vajon átérzi-e a szerencsétlen légy, amikor az alattomos csapdába kerül, hogy mindennek vége?

Furcsa dolgokat gondolok én, ugye, akár akkor, hétévesen, akár most – kis híján húszéves fejjel jutott mindez eszembe. Szombat délelőtt tíz óra után, a régi magyar irodalom Nesztora, a nagy Dante- és Zrínyi-kutató, Bán Imre bácsi létfilozófiai és nemzetébresztő előadásaitól fölkelkesedve egyszer csak a legyek és a pókok halandóságáról, halhatatlanságáról szóló gondolatokkal rohantam le a délceg, szőke Kutász Andreát, csoportunk legszebb leányát. Siettem hozzátenni, hogy amit elmeséltem, az példázat a pókról, mely egy messzi, de eszmeileg sajnos

nagyon közeli, keleti fővárosban szövi hálóját, nekünk, akik menthetetlenül léggé váltunk. Kicsit kelleetlenül mosolygott, s azt felelte: ennél, ha akarnám, se lehetnék tipikusabb bölcsész, aki udvarlás helyett is csak okoskodik. – Tudod – néz oldalra, reám –, el kellene már felejteni ezeket a sérelmeket, amihez nekünk, kettőnk viszonylatában nem kellene, hogy közünk legyen. Inkább azon törnéd a fejed, hogy ebben és sok minden másban is, segíthetnénk egymásnak. Például, mi a fenének kell édesapádnak és anyukádnak még mindig csak középiskolában tanítani?

– Igen, valóban. Miért is – mormolom szórakozottan. Már elhagytuk az Európa legszebb neobarokk egyetemének díszudvarát övező árkádfolyosót, s kilépve a kapun, Andrea személyes közeledését negligálva, arról hablatyoltam, milyen jó nekünk, debrecenieknek, ilyen keresztyén szellemiségű és trianoni utalásokat is magában foglaló előadásokat sehol máshol nem hallhatnánk az országban még 1964-ben, a felemás amnesztia után egy évvel sem, pedig eredetileg randevúra akartam csábítani, melynek legszalonképesebb módja, hogy meghívjuk évfolyamtársnőnket a lugasos, kertés uni-presszóba, a Pálma tanszékre. – Jaj, te Csúzi gyerek, mekkora kamasz vagy te – sóhajt Andrea. – Hogy jön ehhez a nyáriasan simogató tavaszi verőfényhez a református hit és Trianon? Na, Isten áldjon – indul el a nagyerdei bel-

ső sétányon, miután ráébredt, hiába várja, hogy csatlakozzam hozzá.

Így én az egyes villamoson zötyögve a Nagyerdőtől, a Nagytemplomot is elhagyva, a nagyálomásig elmélkedem arról, *miféle titkokat őrzök én*, amelyek örökké rám kattintják a hallgatás bilincseit. A hallgatás védőgátja vesz körül immár nyolc hónapja, valahányszor elmélyült beszélgetéseket kezdeményeznék bármelyik csoporttársammal. Ezek a jámbor munkás-paraszt kádergyerek és a valódi, kissé pökhendi debreceni professzorivadékok is azt hiszik, hogy én igazi egyetemi oktatócsemete vagyok, nem tudják, hogy az egyetem gyakorló gimnáziumában dolgozni egy leváltott egyetemi tanerő számára maga a száműzetés, amiért anyám 1956-ban nyilvánosan meggyalázta és megsemmisítette a sarló-kalapácsos Rákosi-címert, és együtt vonultak velünk, gyerekekkel az október 23-i debreceni felvonuláson. A Kossuth utcán skandáltuk, hogy „Szovjeteket kivonni, Kivonni a szovjetet, Kossuth-címert akarunk!” S a következő napon nemcsak részt vettek az egyetemi munkástanács alakuló ülésén, hanem be is választották őket a testületbe. Semmi rosszat sem tettek, csak éltek a demokratikus jogaikkal. Tehát még az is hazugság, amit a forradalmi munkás-paraszt kormány hangoztat 1957 óta, immár hét éve, hogy „aki nincs ellenünk, az velünk van”, hiszen ahol ezek a dolgok bűnnek számítanak, ott nem szűnt meg az állami terror, amit önmagával elnézően kegyes eufémizmussal hív az átkeresztelt Kádár-hatalom a személyi kultusz túlkapasainak, s ez kötelező, hiszen már azért is kirakhatnak az egyetemről, ha a Rákosi-kort állami terrornak nevezem, ezért az „unin” inkább nem is beszélünk semmi effélékről. Talán ezért nem merem immár nyolc hónapja megtenni Andrea felé az első intim lépést, pedig érzem, hogy nemcsak vonzó vagyok hozzá, de szeret is, talán én is... Ám most is, amikor végre rászánám magam a feltárulkozásra, Andrea a ki sem mondott szavamba

vágva arról mesél, hogy ő is falusi félig-meddig, sőt, inkább tanyasi. Fancsikapusztán, egy erdészlakban, ahol apja az erdőgazdaság igazgatója, anyja a téesz könyvelője, kies patak közelében, kertés, romantikus, erdőszéli házban élnek. – Nem vagy erre az idillre kicsit sem kíváncsi, Lajcsikám?

Huncut érdeklődéssel kérdőn pillant rám, de mivel nem kapta meg a kért választ, legyintve folytatja. – Szeretem a szüleimet, bár furának tartom, hogy néha otthon is úgy beszélnek, mintha a helyi pártsejt ülésén lennének, apám szegény elnök, anyám pénztáros a fancsikai közös téesz-erdész szervezetben.

Képtelenség, hogy éppen a személyesnek vélt közeledéssel távolított el újra önmagától. Jobb lett volna őszintén elmondani neki, miért is vagyok ennyire furamadár. S egy pillanatra elkezdem ízeletgetni a nevét: Andrea. Nagyon szép és otthonos keresztnév, de a családi nevét nehezen jegyeztem meg, s úgy éreztem, nagyon nem illik hozzá, idegen, rideg és ellenszenves. Pedig egészen jól hangzik, majdnem olyan, mint anyai nagyanyám vezetékeve, ő Kutász, nagyanyám Kutassy, s mégis.

Erről talán jobb, ha hallgatók, de nagyon időszerű lenne, hogy te is elkezdj személyes hurokat is pengetni, te, teszetosza Csúzi Lajos, teljes, eltagadott erdélyi nemesi neveden Primor Csúzi Erős Lajos. Ám mindig csak az alföldi erdők két partja között zötyögő, pöfögő nyírábrányi kisvasúton, vagy otthon, nem egészen egyutcás kis falunk jegenyéi között sétálva jut eszembe, mit kellett volna Andreának mondanom. Legalább most, gondolatban foglald össze, mennyi mindent kellene elmesélni a lány-
nak, aki elkezdett bölcsészcsevej helyett végre önmagáról beszélni. Képzeld el, hogy melletted ül, és megkérdezed tőle, hogyan viszonyul az elvtársurak leánya ahhoz, hogy a számára férfiként vonzó, szerelmes partnerjelöltjének olyan rokonai vannak, akik negatív hősei lennének egy mai magyar vagy szovjet filmgiccsnek, de

akár bármelyik, '56 után keletkezett mai magyar, féligazságokat hirdető, felszínesen társadalomkritikus, példázatos magas irodalmi, filmművészeti alkotásnak, amelyet a kiadói cenzúra vagy a film-főmuftiság még átenged. Felmenőim között van három református lelkész, sőt, egy „oldalági” kanonok vérrokon is. A szüleim ötvenhatos lázadók. A nagyapám falusi református igazgató tanító, a nagyanyám református tanítónő. A nagyapám öccse Nagy Sándor, a zseniális, az ántivilágban ünnepelt, majd a hortobágyi tábor ebesi részlegébe elhurcolt, internált, az ott szerzett agyhártyagyulladásba belehalt szobrászművész. Nagynéném, Pósané Nagy Erzsébet, nagyapám húga a Debreceni Református Kollégium nyugalmazott igazgatónője, Pósa Pál, második világháborúban elesett ludovikás, hunyadi páncélgránátos százados özvegye. Ő most is együtt él velünk, és főz ránk. S a másik oldalon itt vagy, te, drága fura, görög nevű Kutász Andrea a helyi szintű, kismagyelvtársi szülőkkel.

A kisvonal zötyögése valamelyest lenyugtat, s amint meglátom a rozzant kis állomásépületet, felvidulok, és immár magamban folytatom vallomás-tréningemet Andreának. Hajdúpércsen még a faluszéli cigánycsalád feje, a félig vak, pizze és szuszka gyepmester, Ádám bácsi is azzal a reverenciával köszön rám, ami kijár a falu legendás református lévita igazgatótanítója, Nagy Lajos József és Uzonyi-Kutassy Margit tanítónéni unokájának, pedig már mindketten a debreceni köztemetőben nyugszanak, a Bartók kórházban haltak meg. Nagyapám haldokolva a dús, *kizantinokkal* (nagyapám krizantémumnak is nevezte), rózsá- és orgonabokrokkal körbepötyyözött kertünkbe képzelte magát, s a gazdasági hátsóudvarban etette a disznókat és a két lovát. Nagyanyám távolibb, ősbibb tájról, gyermekkorának boldog háromszéki helyszínéről, Uzonyról delirált utoljára. Nagyapám szerint a trianoni országmészárlás lelkiileg őt viselte meg legjobban, soha nem volt igazán

boldog az anyaországban. Nagyapa 1914-ben költözött Aradról Hajdúpércsre, hogy az enyedi matúra és tanítóképző, majd a debreceni teológiai akadémia elvégzése után átvegye kis falunkban a tanítói széket, ahol dédnagyapám, Nagy Dániel volt az esperes. Én még ott születtem az iskolával és a parókiával egybeépült hosszú tornácos tanítólakban. Most is áll még, a falu harmonikus panorámájával szemben a fehérre meszelt, a mi régi és az új házunkkal is teljesen azonos stílusban épült parasztklasszicista tanítólak és a parókia. A falu, az egykori hajdúváros igazi koronája a tiszta, sárga iskolaépülettel szemben álló kecses, karcsú, hegyenmagas kis református templom, szőlő tornyának csúcán Péter árulására emlékeztető kakassal. A domb tövébe épült óriáskertes házunk tornácáról naponta fölnézhetünk a két ősi fészekre, mintha a két ikerkúria nagyobb, de hirtelen előregedett testvére lenne, gyönyörű, ám roska-tag. Nagybátyám, a zseniális szobrászművész Nagy Sándor szerint azért kaptuk meg 1949-ben a kommunistáktól, mert életveszélyes, bár mikor összedőlhet, s ráadásul egy év múlva vissza is államosították, s kaptunk egy társbérletet. Sándor bácsi készítette a debreceni református kollégium falát díszítő domborműveket, amelyek Calvint, azaz a református egyház atyját, egy másik nagy reformátort, Zwinglit, valamint Csokonai Vitéz Mihályt, Kölcseyt és Arany Jánost ábrázolják, s az 1948-ban ledöntött hajdúpércsi Trianoni Gyászemlékművet. Azon a napon rombolták le, amikor Sándor bácsit elvitte az ávó a hortobágyi táborba.

Elmaradhatatlan rítus: iszom a kis lugasként elkerített bakterkert tiszta, artézi forráskútjáról. Napi lusztráció, lemosom magamról azt a világot, amelyhez, attól félek, Kutász Andrea is tartozik. Vajon miért utálok ennyire a vezetőnevét? Van valami homályos emlék, ami álmaimban is előjön, Andrea nyújtja felém a kezét egy réten, s én is közelednék, de egyre távolodunk, mintha tévedésből fordított lát-

csövön nézném a Kutász lányt... Kutász lányt – mormolom.

Erzsike néni, a kommunisták által nyugdíjaztatott refkollégiumi igazgatónő belebetegedett két rokon barát-nője, Rózsika néni és nagyanyám gyorsan egymást követő tavalyi halálába, s három hónapig magukhoz vették, odaadón ápolták debreceni gyermektelen rokonaink. Amíg meg nem gyógyult, dr. Kutassy Sanyi bácsi gyermekorvos és Sztodolnik Emmus néni (foglalkozása szerint ápolónő, saját férjének asszisztense) Debrecen-epreskerti nagy házában lakott. Ez a szép nagy saját polgári házzal és a vele egybeépült rendelővel rendelkező, kedves és önzetlen, közvetlen utódok nélküli pár egyre gyakrabban kapacitál bennünket, hogy költözzünk hozzájuk, nyolc szobában mindnyájan elférünk, Ádám öcsémmel, Erzsikével és gyengeelméjű unokanővéremmel, Matikával együtt, s könnyebb lenne az életünk, hiszen a szüleim Debrecenben dolgoznak, mi ketten Debrecenben tanulunk – ez csak egy hivatalos döntés megvalósulása lenne, hiszen reánk írták az epreskerti házat, ők már csak haszonélvezők. Ádám öcsém és én olykor sírva, hisztizve ragaszkodunk a kedves régi tájhoz, a roskatag házhoz, ahol csak főbérloők vagyunk, nem is tulajdonosok, bármikor kirakhat bennünket valamelyik bolsi tanácselnök, szerencsénk, hogy a jelenlegi, az öreg Kossa István is nagypapa tanítványa volt.

Milyen furcsa, akkor nem értettem meg igazán, mire gondolnak – most, hamvas bölcsész-ként mindenre hajszálpontosan emlékezem. Igazat adok anyámnak, aki ugye már akkor kimondta, hogy rajtunk, a művelt falusi kisnemes-ség sarjain a '45 előtti uralkodó osztály bűneit is leverik. Életünk részévé vált az örökös uta-

zás. Számunkra az úgynevezett amnesztia óta is megmaradt az a rendinél is rendibb világ, ahol csak a besúgó, a párttag és a pufajkás számít.

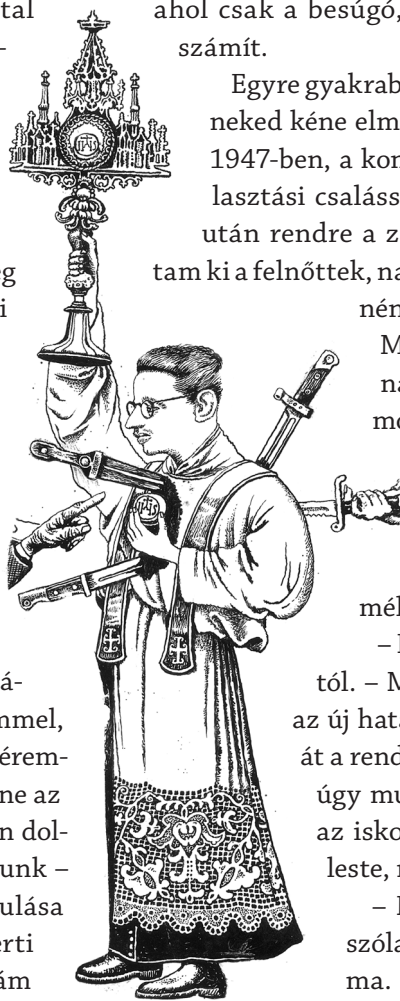
Egyre gyakrabban írom le mindazt, amit neked kéne elmondanom, kedves Andrea. 1947-ben, a kommunisták kékcédulás választási csalással megszerzett győzelme után rendre a zongora alá bújva hallgattam ki a felnőttek, nagypapa, Rózsika és Erzsike néni, apa, anya beszélgetését. Már akkor feltűnt, hogy nagymama sosem szól, szomorúan tesz-vesz, főzőcskézik, de most kivételes alkalmat szült az újonnan kinevezett rendőrőrs parancsnok személye.

– Büdös ávós – hallom apámtól. – Már ebben a kis faluban is az új hatalom keretlegényei veszik át a rendőrség szerepét. Ez az alak úgy mutatkozott be, hogy kiállt az iskola elé, s guvadt szemmel leste, mit csinálunk.

– Már megint politizáltok – szólal meg váratlanul nagymama. – Ne feltételezzétek mindig a legrosszabbat, azok közt is vannak bizonyára rendes emberek.

– Anyuka, ezek lőhetnek, szabad kezet kapnak mindenre, rosszabbak, mint a ruszkik. Ezt az embert a furcsa, görög neve miatt máris elnevezték Árisz-Áspisnak.

Rossz érzéseimet azonban elnyomták a boldogság feltörő hullámai. Kimentem az utcára, s a gyerekek maguk hívtak közibük játszani, engem, a magányos jó tanulót. Behívtam őket a kertünkbe, volt ott jó sok hely. Új iskolatársnőnk, a másik osztályba járó kislány, a gyönyörű, szőke Makranna rám nevetett, ám egyszer

Somogyi Győző:
Brenner János

csak érdes, kellemetlen pincehang szólította őt: – Makranna, gyere haza. – Árisz-Áspist pillantottam meg, áthajolt a kerítésünkön. – Nem megmondtam, hogy nem játszatsz egy reakciós fasiszta család udvarában – tette hozzá. A varkocsos lány arcára fagyott a játéköröm mosolya, rémült engedelmességgel csatlakozott az apjához, s a többiek vele együtt hagyták el a kertünket. Hatott rájuk az állami erőszak, amely apámék egyik kihallgatott beszélgetését idézve betört a magánéletünkbe is. Ezt akkor még nem fogtam föl, csak most, tizenhét év emlékidéző távlatából értettem meg, hogy Árisz-Áspis kíméletlen mondata, amely a gyerekek előtt alázott meg bennünket, még a „Lajostanító” iránti tiszteletet is elmosta. Bögve rohantam be roskadozó kúriánkba. Másnap az iskolaudvaron Makranna mosolyogva köszönt rám, én meg nem viszonztam.

Megaláztatásom óta már nem gondoltam rá, mint a világszép szőke királylányra, magányos kerti játékaikban megmaradtam sárkányölő vitéznek, aki a nagyapja által faragott fakarddal fejezi le a hétfejű sárkánykirályt s az udvartartásához tartozó sárkányfiakat, óriásokat, démonokat, gonosz tündéreket. A krizantémok voltak a vitézségem miatt halálos veszélyben forgó sárkányok, a mákgubók az óriások, az egyre ritkábban művelt kertünkben rendszertelenül burjánzó kellemetlen csimbókok a démonok, s a zöld különböző árnyalataiból kivirító vörös herék a gonosz tündérek, akik képzeletemben mind Árisz-Áspis egyenruháját viselték. – Kell lennie egy területnek, ahol szabadon kitombolhatja magát szegény gyerek – vett védelmébe nagyapám, amikor váratlanul egy kopasz, fiatal legény rám szólt, hogy táguljak onnét, a kertnek ez a fele most már az övé. Nagymama megvédett, hogy hagyjon engem békén. – Kedves tanító úr! A szomszédban lakó öreg parasztember, Csongvai bácsi még azt is megengedi, hogy a gyerekek az ő birtokán is játszódjanak. – Csodálkoztam, hogy miért szólít-

ja nagymama tanító úrnak ezt a suttyót, aki nyelvel, hogy ő nem úr, hanem elvtárs, de nagymama megleckéztette, mondván, hogy nálunk a tanító mindig úr marad, ha azt akarja, hogy tiszteljék, ezért boldogan mosolyogtam, mindaddig, amíg nagyapa négy szemközti beszélgetésre nem hívott. Azzal kezdte, hogy „nem vagy már igazán gyerek, már második elemista vagy”. Értett a gyerekek nyelvén, odavezetett a bokrokkal körülkerített, vadvirágokkal és dudvával sűrűn benőtt kertecskéhez, ami korábban is a kedvencem volt, s közölte velem, hogy ez az alig hat négyzetméternyi kis lugas lesz ezentúl a birodalmam határa, s ha lehet, a mesejátékaimat korlátozzam erre a kívülről láthatatlan területre. – Fiam, te mindig is okosabb voltál a korodnál, meg kell értened először, hogy ez az ember, ez a Karacs László nevű munkásparaszt káder lesz az új tanítótok, mert engem már öregnek, nevelhetetlennek tart ez az új világ. Ezért a házunk felével együtt megkapta a mi hatalmas kertünk felét is, és még ennek is örülni kell, mert ahhoz is joguk van, hogy kirakjanak bennünket, mert elállamosították a házat és a birtokot. S még úgy is kell tennünk, mintha örülnénk, mert a kommunisták meg is ölnek, ha kimutatod, hogy nem szereted őket. Színészkedni kell. Vigyázz! Te mint okos gyerek már felnőtt vagy. Ha nem akarod, hogy a szüleid börtönbe kerüljenek, vagy az akasztófára... hallgass! – Az a tény, hogy egyenrangú félként kezelt, s komolyan beszélt velem, megszelídített. Nagypapa megnyitotta előttem a felnőttek világának kapuit, ám ez a kapu könnyörtelenül bezárul előttem, ha mindenki előtt gyerekesen viselkedem. Ezek szerint felnőttnek lenni azt jelenti, hogy megtanulunk hazudni, és az új világ azt jelenti, hogy amit eddig bűnnek hittem, az kötelező.

Másnap gyanútlanul mentünk át hármában nagymamával és Sándor bátyámmal a házunktól az iskoláig a megszokott módon átkelve a főutcán, amikor egy harsány hang ütötte

meg a dobhártyánkat, kis sípocskám füttyéhez hasonlított, de sokkal durvább, erőszakosabb volt. – A kurva anyjukat, nem látják, hol a gyalogátkelőhely! – Árisz-Áspis, a már ismert rém tornyosult felénk. Az egyenruhája is ijesztő volt, zöldes-szürkés barna, vállapja széles és olyan rikitóan kék, mint a szeme, rajta három-három csillag, mint az oroszoknak. Valószínűtlenül magas, vékony, szúrós szemű, csúnya barna bőrű férfi volt, nem mertem a szemébe nézni. Oldalra pillantottam, s láttam, hogy valaki tegnap fehér csíkokat húzott az aszfaltra. Ám a hangerőnél is szokatlanabb és rémisztőbb volt a hangnem, amit ez az alak nagymamával szemben megengedett magának. Ő mégiscsak egy rendőr bácsi, de ez nem lehet igaz, mert nekem azt mondták, hogy a rend őre azért van, hogy vigyázzon ránk. S tovább ordított.

– Magok nem tudják aztat...

– Azt – mondtam, önkéntelenül is engedelmeskedve a szülői kérésnek. Mindig hangsúlyozták a tiszta, szép, szabatos magyar beszéd fontosságát. Artikulátlan üvöltés hallatszott, s a nagymama ahelyett, hogy a tanító nénihez illőn rendreutasította volna a durva támadót, halkán, szinte kérő hangon beszélt ezzel a szörnyeteggel. Nem így Sándor bátyám, aki közel lépett hozzá, s az arcába mondta:

– Maga szemét oroszbérenc bunkó. Hogy mer így beszélni egy idős asszonnyal és egy gyerekkel? – A szúrós szemű mellbe lökte, s a bátyám egy hatalmas pofont kevert le. A csúf, barna bőrű hátrazuhant, de belefűjt a sípjába, mire előrohant az iskola és a tanácsháza közé szorult őrsről öt hasonló egyenruhás alak, hátracsavarták Sándor bácsi kezét, s belökdösték az épületbe. Bénultan álltunk, míg meg nem jött a fekete autó, amelybe betuszkolták nagybátyámat, akit akkor láttunk utoljára.

Nekem eltörött a mécsesem. S mellém lépett a varkocsos, hosszú, szép szőke kislány, megsimította a fejemet. Ám a ragyás megint ott volt, s durván elpenderítette. – Nem meg-

mondtam, hogy ne barátkozz ezzel a fasiszta bandával!

Mondják, a gyermek könnyen felejt. Látszólag így történt. Nemsokára újra bezárkóztam, a szónak immár szoros értelmében is zártabbá váló mesevilágomba, s játszottam tovább az új tanító, Karacs szerint degenerált játékaimat, azzal a különbséggel, hogy a margarétást immár nem hívtam többé tündérvárnak, hanem Menedéknek, búvóhelynek a külvilág elől. Ez volt ez első emlék, amit lejegyeztem a kuckómban a spirálfüzetembe.

Neszezés. Hátrafordulok, és meglátom Erzsike nénit, méltóságteljes tartása középtermetét egy fővel megnöveli. A kissé hosszú, ízesen metszett sasorr a Csúzi Erős–Nagy családnak már szinte védjegye nálam is. Mosolyogva közeleg felém:

– Elkészült az ebéd, húslevest grízgaluskával és leveshúsmártást főztem.

– Jaj, de jó!

Meghittén hallgatunk, megtöröm a csöndet.

– Erzsike néni, tetszik emlékezni, hogy volt az, amikor az ÁVO elvitte Sándor bátyámat? Én ott voltam. Talán azt tetszik tudni, hogy hívták az őrsparancsokat?

Erzsike két kezébe fogja az arcomat. Nem szokta ennyire markánsan kifejezni a rokoni szeretetét, s el is enged.

– Istenem, te emlékszel.

– Igen. Sándor bácsi magas, délceg, bajuszos, olyan szép ember, mint a szobrai. „Te csibész”, ordított arra a hórihorgas, gonoszarcú, ragyás és vörös képű, kék parolis tisztre, és lekevert neki egyet. A társai ráugrottak Sándor bátyámra, leteperték, megbilincseltek.

– Igen, tudjuk, hogy hívták azt a szörnyeteget. Kutász Árisznak, de mindenki Árisz-Áspisnak nevezte.

Úristen – villan be hirtelen egy kép. Kutász Andrea indexén láttam, hogy valójában Kutász Makranna Andrea a teljes neve... S ő nagyon jól

emlékszik arra, hogy pici korunkban kétszer is találkoztunk.

Idegesen peregnek a gondolataim, miközben anyám és apám megérkeznek, s a finom estebéd után kiülünk a tornácra a vesszőfotelokba. Apám viszi a szót: Kutassy doktornagybácsink megtudta, hogy a mostani jóindulatú tanácselnökünk nyugdíjba megy, s a helyére egy kiérdemesült ávóst, falunk korábbi őrparancsnokát, bizonyos Kutász Árisz őrnagyot nevezik ki. Ötvenhétől mostanáig ő volt a fansikái tévész elnöke.

– A Mindenható tényleg kiváló rendező – szalad ki a számon. – Alig fél órája tudtam meg Erzsike nénitől, hogy hívják az ávós gyilkost, aki 1948-ban előttem alázta meg nagymamát, s vitette el az ebesi koncentrációs táborba Sándor bátyámat. Az is döbbenet, hogy most ugrik be, hogy az a lány, aki szerelmes belém, és járni szeretne velem, azonos azzal a kislánnyal, akinek az apja fasisztának bélyegezte a családjukat. Kutász Árisz, alias Árisz-Áspis.

Anyám felkapja a fejét, apám megemeli a kezét, és anyámra néz.

– És te viszont szereted?

– Eddig azt hittem, bár...

– S ő emlékszik arra a szörnyű napra.

– Nyilvánvaló, erre utal számos beszélgetésünk. Szinte biztos, hogy ez a kedves lány nemcsak nekem, hanem – az apjával már egyeztetve – nektek is följánlana valamit. A hamis konzolidáció családiasuló álbékéjét.

– Figyelj, Lajos – szól anyám, apámra pillantva. – Nekünk, hangsúlyozom, nekünk nem kell egy ávós gyilkos alamizsnája. – Várható mondanójának komolyságát jelzi, hogy nem Lali-kámnak, Lajcsikámnak szólít. Apám hozzáteszi:

– Ám, hidd el, egyetlen dolog fontos ebben a pillanatban. Az, hogy te mit akarsz. És hogy őszintén szereted-e ezt a lányt, mert ez a két összefüggő kérdés döntő jelentőségű.

– Van egy erkölcsi Rubicon, amit nem lehet átlépni – hajtom le a fejem. – Nem járhatok ez-

zel a lánnyal. Remélem, ti is így gondoljátok.

– Büszkék vagyunk rád – bólint anya pátosz nélkül.

– Ám ebből a döntésből egyenesen következik – így apám –, s legyünk túl rajta, mielőtt meghatódnánk saját nagyságunktól. Ne várjuk meg, amíg Árisz-Áspis kirak bennünket, amire te azzal, hogy kosarat adsz a lányának, új okot kínálsz a régiek mellé. Az időpont tekintetében tiéd a döntés, de tény, hogy előbb-utóbb mennünk kell, s ez inkább három hónap, mint több, mert ne legyenek illúzióink, Árisz-Áspis már most arra készül, hogy ha nem fogadod el a lánya közeledését, kiteszi a szűrünket Hajdúpércsről. Anya már belenyugodott, te vagy szerelmes a szülőfaludba, de ne feledd, hogy mindenképpen költöznünk kell.

– Szólj, ha készen állsz – teszi hozzá anya.

Jellemző rám, hogy nyomban a lugasba bújva a jegyzetfüzetemhez menekülök, s rovom a sorokat... Pedig tudom, hogy minden írásom asztalfiókban marad, mert ebben a világban se író, se költő nem lesz belőlem. Áltathatom magam, nosztalgiazhatok, de elhazudhatatlan tény, hogy innen menni kell. És most már az is önzés, anyával, apával, Ádámkával, Erzsikével, a kis eszelős Matikával, és ne feledd: a befogadókka, Emmus nénival és Sanyi bácsival szemben is, ha akár egy órával is tovább halogatom azt, aminek úgyis be kell következnie. Máris szólok anyáéknak...

Előbb még azért körbejárom kis kertemet, megtalálom a régi kis kardomat, s keresem a tündéreket és az óriásokat, a mákgubóra emelem a kardomat, aztán leeresztem a kezemet. Modoros dolog így megidézni a gyerekkort, ráadásul semmi értelme lefejezni az ártatlan növényeket. Nem ők tehetnek arról, hogy még a legintimebb rejtélyeinktől is megfosztanak bennünket. Miféle titkokat örök én?

Azért tényleg gyönyörűek ezek a krizantémok.

Csorba Piroska
(1952, Szuhakálló) költő,
író, tankönyvíró, gimnáziumi
tanár, Miskolcon él

Csorba Piroska

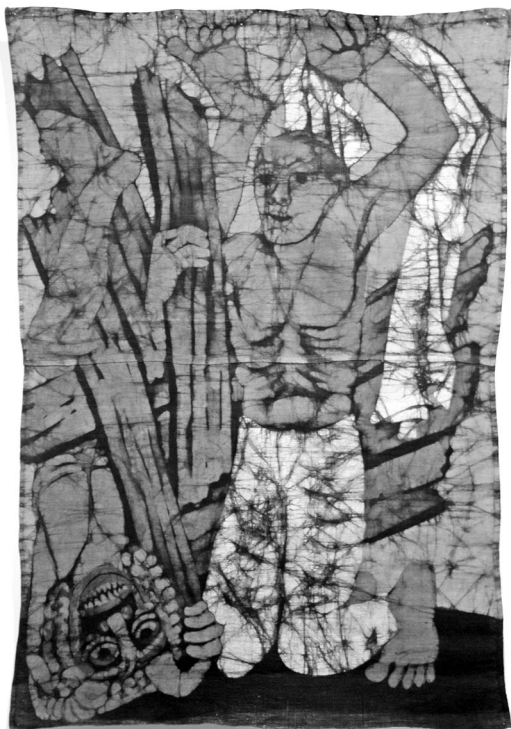
A térkép leírása

Térkép az arca. Tengersizem. Krátermély barázdák.
Az orr hegye. Behavazott erdő haja.
Jelek, nem a jelentés. Sejttem, de biztosan soha.
A térkép szimbólum, sosem a táj maga.

Nyomolvasás. Kísérlet a megértésre, ha egyáltalán
megérteni bárkit is lehetséges.
A feledés rozsdája pusztulást virágoztat,
a nyelv hegyén enyészik az édes.

Ez a halál. Lassú eloldás a jelentőtől, múlttól.
Az emlékezés rostája fordítva szítál:
előbb az apró szemek, aztán a kavicsok,
végül a szikla is a szélbe száll.

Pőre marad a mozdulat. Célja, értelme semmi.
A felkavart történet megdermed.
Szabad leszel. Elengedsz bűnt és megbocsátást,
elengeded a káoszt és a rendet.

Jámborné Balog Tünde: Végítéletkor II.

Csabai László

Vidéki szerelem

Csabai László
(1969, Nyíregyháza) író,
költő, tanár, könyvtáros,
Artisjus Irodalmi díjas

Kántor Bandi belép az ajtón, és azonnal érzi, hogy baj van. Gyilkos a csend. Ha Apus ordibál Anyussal, aki visszaförmed rá, és válással fenyegetődzik, ha Bözsi újsággal csapkodja a leskelődő Janika fejét, ha Sanyi bömbölteti a rádiót, az a rendes élet. Vagyis elég rendetlen, de mondhatni: normális.

Apus kezében flaska. A nyers pálinka acetonos bűze boncteremmé lényegíti át a nagyszobát.

Anyus előtt hímzés. Az ujjai véresek. Megszúrta őket a tűvel. A kötényébe törli kezét. Törli, törli.

Bözsi a Nyárligeti Naplóra könyököl. Az utolsó betűig el szokta olvasni, most mégis megakadt az első oldalnál. Ahol az országvezér mosolyog népére jakut feleségével.

Janika előtt matematika munkafüzet. Apus parancsba adta: mindennap két órát kell gyakorolnia, mert ha nem megy át a pótvizsgán, szíjat hasít a hátából, aztán meg eladja a cigányoknak lovat vakarni. Janika eddig még nem vette elő a számtan holmiját, és most is csak alibinek tette ki. Elbújni. De nem Apus, hanem valami sokkal félelmetesebb sorscsapás elől.

A rádió nem szól. És nincs itt Sanyi, hogy csavargassa a gombjait.

– Sanyi? – kérdi Kántor Bandi.

Anyus felzokog. Apus legyint.

– Elvitték – mondja halkán Bözsi. – Egy órája. A rendőrök. Már itt pofozni kezdték.

– Miért?

– A zabrálás miatt.

– De hisz annak már...

– Hiába. Elvitték.

Apus tölt magának. Krárog. Szidja a lötytyöt. Megint tölt. Anyus végre befejezi a kéztörleést. Vértöltös kötényét megfordítja.

– És most? – kérdi Bandi Apus felé fordulva, de mindenkitől.

– Mit most? Neki már annyi!

Anyus nyögve mondja:

– Bah...handikám. Azért még... Simonnet... Azért őt meg lehetne... Megkérhetnéd... Hogy a férje...

– Mi a fenének?! – förmed rá Apus. – Hogy Bandit is bevigyék? Észnél légy már!

– Azért meg lehetne – mondja óvatosan Bözsi is.

– Téged ki kérdezett! Vagy menj magad!

– Én csak látásból ismerem őket.

– Mit szólsz ehhez a nagyszerű ötlethez? – kérdi Apus dühösen Banditól. S közben arca mégis reménykedővé változik.

– Nem tudom. Elmenjek hozzájuk?

Az elsős gimnazista fiúk már az évnyitón beleszeretnek Simon Jenőnébe. Aranka tanárnőbe. Ez törvény. Nem lehet megúszni. Nincs kivétel. Mert Aranka néni olyan karcsú, mint az érkereti jegenyék, olyan szőke, mint a kiszáradt gaz a grundokon, és olyan kék a szeme, mint a kékre festett sóstói versenymedence vizében tükröződő tiszta ég. És az is törvény, hogy a fiúk második, harmadik osztályban már elérhetőbb hölgyet, osztálytársnőt választanak (vannak koedukált osztályok a nyárligeti Kossuthban), de Aranka azért megmarad a fantáziálásaik

tárgyának végig a gimnáziumi évek alatt. (És egyeseknek még tovább. Talán örökre.) A tanárnő pedig ezt az áhítatot arra használja fel, hogy megszerettesse tanítványaival a tárgyait: a fizikát és a kémiát. Néha sikerül. És az irodalmat. Simonné Aranka ugyanis költő. És DISZ-patronáló. Ami igazán remek párosítás, mert így az osztály DISZ-megbízottainak hétfői ülésein, a politikai állásfoglalások átfutása után lehet költeményeket olvasni. És megbeszélni őket. És beszélgetni bármiről. Mert bár Aranka tanárnő bízik a népi demokratikus jövőben, a szeme nyitva van. És nem fél a kritikától. Persze a javító szándékú kritikától.

A tanárnő egy éve otthon van Balázskával, a kisgyermekével, de nem hagyta magukra a gimnáziumi gyermekeit sem. A hétfői találkozások helyszíne Arankáék Kiss Ernő utcai háza. Bár nem hétfő van, ide igyekszik Kántor Bandi.

Aranka rögtön látja Bandi arcán a bajt. Leülteti a polgári ház nappalijának horgolt terítés asztalához.

- Mi történt?
- Semmi jó, tanárnő! Semmi jó!
- Hívjam a férjem?
- Jó lenne.

De ekkor már meg is jelenik Simon Jenő, a Nyárligeti Napló politikai rovatának vezetője. Megtörli borotvahabos arcát, a kendőt pedig nyakába csapja. Biztatóan néz a fiúra.

- Kezdjed, Bandi!
- A bátyám. Sanyi. Megverték a rendőrök. Aztán bevitték. Nem tudunk róla semmit.
- Miért vitték be? – kérdi az újságíró, alig meghatódva a másik fájdalmán.
- Zabrált.
- '44-ben?
- '48-ban.
- Aha.
- De hát akkor mindenki...
- Azért nem mindenki!

'48 pünkösdjét a kormány az államosítások felgyorsításával köszöntötte. Az üzemek, energiaellátók, bankok mind „nemzeti tulajdonba” kerültek. És a kereskedőházak is. Mint a nyárligeti Novákovics Rt. Szent István (immár Vörös Hadsereg) utcán lévő élelmiszer-rövidáru-vegyiáru-háztartási-irodaszer-műszaki nagykereskedése. Már mint az épület. Mert a raktárakat május 18-a reggelére kiürítette a nép.

– Van rendes állása a bátyádnak? – kérdi Simon Jenő.

– Persze. Sanyi pincér a Bajkál étteremben. Szakszervezeti bizalmi. És tagjelölt a Pártba.

– Az jó – mondja az újságíró, és elismerően bólint. – Habár '48-ban annál jobban kellett volna vigyázni, nehogy belesodródjon egy ilyen ügybe. Novákovics Béla hírhedt kulák volt már az első világháború előtt. Horthy alatt irányította a kálmánházi Hangya Szövetkezetet. Onnan származott az első árukészlete. Aztán jött az árjásítás. Nem zavart ki fegyverrel kereskedőt az üzletéből, de beállt ide is, oda is jó kis részesedésért strómannak. Beköszöntött az áruhiány, feketekereskedelem. Megszedte magát ezeken is. '46-tól jött a forint. Azon is csak nyert. '48-ban eljött az ideje, hogy az ebül szerzett jószágát elveszítse. De még egy utolsót rúgott a nép államán. Amikor megtudta, hogy államosítani fogják a részvénytársaságát, átszökött a határon, de előtte még elterjesztette, hogy pünkösdkor őrizet nélkül és nyitva lesznek a raktárai. A sok lumpennek több sem kellett! Elhordták a nép vagyont.

Kántor Bandi fél felnézni. Maga elé motyogja:

- Sanyi csak pár edényt hozott.
- Épp elég az. A tulajdon szent! Vagyis a dolgozó nép tulajdona. Mindegy, ki mennyit zabrált, mindegy, hányan zabráltak, a dolgozó népet nem lehet büntetlenül megkárosítani!

Bandi sóhajt, feláll, és köszönne el, amikor az újságíró visszanyomja.

– No, azért nem eszik olyan forrón a kását. Egyszer mindenki megbotolhat. És ha utána bizonyít, megérdemli a bocsánatot. Van nekem egy nagyon jó cimborám a rendőrségen, Gombos nyomozó őrnagy. A megyei főkapitány helyettese. Elmegyünk hozzá. Úgyis ígértem neki egy könyvet.

– Én is menjek?

– Igen. Most rögtön indulunk. Nehogy csináljanak valamit azzal a szegény Sanyival.

A belváros délben már egy katlan. A Nap megolvasztja az aszfaltot, a szűk utcákban megreked a torkot kaparó párologás. És mindenféle a főtér galambjai által kicsipkedett dinnyehéj. Ahogy télen a hó sárgállik a sok utcán vizelőtől, augusztusban a gyümölcsmaradványok borítják el a nyárilegeti köztereket. Nincs már parkőr, a szemetelésért nyakast osztogató városi rendőr. Elengedi hát magát nagyon a nép. Másrészt viszont nagyon is meghúzza.

– Miket írsz mostanában, Bandi? – kérdi homlokát törölgetve Simon Jenő.

– Főleg verseket.

– Miről?

– Mindenről.

– Az újjáépítésről? A fejlődésről? Vagy a szerelemről?

– Ezekről is. Meg úgy... az egész életről. Ami olyan... furcsa.

– Igazad van. Az élet furcsa. Boldog vagy keserves, hosszú vagy rövid, mindenképp furcsa.

– Fordítok is. Heinét és Lermontovot. Nagyon élvezem.

– A fordítás a legjobb költői iskola. Hova jelentkezel jövőre?

– Debrecenbe. Magyar–németre. Vagy magyar–orosyra. Vagy orosz–németre.

– Bármelyik jó választás! Marxot és Lenint eredetiben olvasni: igazán fenomenális élmény. De mi lenne, ha Tádzsikisztánba mennél? Tanulj tádzsikul!

– És mit kezdenék vele?

– A tádzsik valójában perzsa, amit viszont nem a nehéz arab, hanem az általad már ismert cirill betűkkel írnak. A perzsa pedig a görög mellett az ókor és a középkor legfontosabb nyelve. Rudaki, Gurgani, Firdauszi, és még egy sor géniusz alkotott perzsául.

Kántor Bandi megremeg a nevekre. Még sosem hallotta őket, de tudja, mit jelent az, hogy „Arany János”, így el tudja képzelni, mit jelenthez az, hogy „Firdauszi”.

– Ráadásul a Perzsa Tanácsköztársaság története és kulturális háttere még teljesen feldolgozatlan Magyarországon. Úttörő lehetnél ebben a témában.

– És hogyan lehetne kijutni Tádzsikisztánba?

– Könnyen. Tádzsikisztán Szovjetunió. Vagyis a Béketábor. Ahová mi is tartozunk. A Sztalinabadi Állami Egyetem minden évben tíz orosz–tádzsik szakos ösztöndíjat ajánl fel Magyarországnak. Nehéz jelentkezőt találni. Pedig csak felvételi elbeszélgetés van. Oroszul.

– Engem érdekelne ez... nagyon is... – és nyel egyet Bandi.

Gombos Ervin rendőrőrnagy katonákat vág vöröshagymából és kenyérből. Harsog a hagyma a szájában. Az újságíró és a fiú megjelenésére csak biccent.

– A főnök, izé... Pálfi ezredes elvtárs Pesten van.

– Hozzád jöttünk, őrnagy elvtárs. Mégpedig nem üres kézzel – és Simon Jenő kiveszi bőrtáskájából a *Szovjet kriminalisztikai tanulmányok* című kötetet.

Gombos mohón lapoz bele. Rágni is elfelejt.

– A tizenhetedik oldalt kezdődik Marmeladov professzor tanulmánya a tiopentál-nátriumról.

– Ez az a bizonyos igazságszérum?

– Igen. A jenkik altatásra használják. De Marmeladov lassú adagolással elő tudja idézni azt az állapotot, amelyben egy bűnügy gyanúsí-

tottja enyhe kábulatba esve megérti a hozzá intézett kérdéseket, és mindre válaszol is. És az igazad mondja! Nem tagad, nem taktikázik, csak ömlik belőle a szó.

– Hihetetlen!

– Pedig igaz! Marmeladov szerint a tiopen-tállal nemcsak a nyomozási munka lenne gyorsabb és eredményesebb, de feleslegessé válna a bírósági tárgyalás, a védőügyvéd is. Hiszen a vádlott elmondaná a teljes és objektív igazságot.

– Fantasztikus! Mivel hálálhatom meg ezt az ajándékot?

– Ő itt Kántor Bandi. Egy derék gimnazista. A bátyját, Sanyit behoztátok ma. Az a felelőtlen, de jóra való fiú részt vett a '48-as zabrálásban. Megérdemli, hogy jól lehordják és ráijesszenek, de azért nem kéne elvágni a jövőjét.

– Tudok erről! – mondja Gombos, elhúzva a száját. – Nem a mi ügyünk. Csak megkértek minket.

– Hova került Sanyi?

– A kilencesbe.

Az újságíró arca elszürkül.

– Akkor már semmit nem lehet tenni?

Az őrnagy megrántja a vállát.

– Mért ne lehetne?

– Beszélne velük?

– Te fogsz beszélni.

– Még sosem voltam ott.

– Most leszel. Menjél csak! Míg odaérsz, értesítem őket. Ne félj! Nem esznek azok embert.

A főkapitányság hosszú emeleti folyosóját két takarítónő gondozza. Tóthné és Kovácsné. Mindketten lelkiismeretesen végzik feladatukat. Mégis másként. Tóthné a falra merőlegesen húzza a feltörlőrongyot, Kovácsné a falra rézsutosan. Mivel tökéletesen nem lehet felmosni egy olyan folyosót, amelyen folyton sáros csizmával járnak, koszarázdák maradnak minden takarítás után. Így az eltérő feltörlőrongyhasználati módusok miatt pontosan meg lehet állapítani, hol a határ a két takarítónő

territóriumuk között. Amin most átlép az újságíró és a fiú. Együttal egy sokkal fontosabb határt is átlépnek. Mert a Tóthné által gondozott folyosórész még a rendőrség területe, a Kovácsnéé viszont már az Államvédelmi Hatóságé. Itt, a nyolcas irodától kezdődve is munkavereseny festmények vannak a falon, az ajtók és a padlócsempék itt is zöldek, ez mégis egy egészen más világ már.

Noha fényes nappal van, Himmer Antal őrnagy, az ÁVH megyei osztályának vezetője az asztali lámpáját igazgatja. Úgy, hogy a villanykörte fénye is kínozza Kántor Sanyit. A vállatott behunyja a szemét, mire kap egy pofont Pusztai nyomozótól. Kapott már jó párat, mert lángol az arca.

– Azt szeretnék, hogy engedjem el ezt a közvagyonot megkárosító egyént? – néz Himmer a két érkezőre.

– Igen, őrnagy elvtárs – mondja az újságíró halkán.

– Miért nem az öcsike beszél?

– Nagyon szeretném, őrnagy elvtárs – feleli a gimnazista még halkabban.

– Hogy hívnak, fiam?

– Kántor Bandinak.

– Hozz egy széket, Bandikám! Beszéljünk. Az ott, jó lesz. Tedd a bátyád mellé. Úgy. Hova jársz, Bandi?

– A Kossuthba.

– Mikor végzel?

– Jövőre.

– És hova tovább?

– Egyetemre.

– Milyen egyetemre?

– Talán a... Szovjetunióba.

– Moszkvába? Leningrádba?

– Sztalinabadba. Tádzsikisztánba. Orosz és tádzsik nyelvet tanulni.

– Dicséretes szándék! No, képzeljük el, Bandikám, hogy elsős egyetemistaként sétálgatsz Sztalinabad főutcáján. Reggel. Eddig tanultál,

mert vizsgákra készülsz, hát kimentél kiszé-
lőztetni a fejed. Sétálsz, sétálsz, és látsz egy bolt
előtt egy rekesz palackozott kumiszt. Tudod, mi
a kumisz?

– Tudom.

– Van Tádzsikisztánban kumisz?

– Azt nem tudom.

– Én sem. Kvász biztos van. Tehát flangálsz
a fútcán, és egyszer csak kikapsz a rekeszből
egy üveg kvászt. De mivel nem vagy gyakorlott
tolvaj, lebuksz. Visznek a rendőrségre, ott ki-
kérdeznek, és bevallod, hogy magyar diák vagy.
Erre elterjed a híre a városban, hogy a magyar
diákok lopnak. Hiányzik ez nekünk?

– Nem.

– Ha most a bátyád nem kerülne bíróság elé,
azt hihetnéd, a lopás bocsánatos bűn. Pedig
nem az. Ezt jó, ha megjegyzed!

– Megjegyzem.

Himmer elégedetten bólint. És int Pusztai-
nak. Aki lekever egyet Sanyinak. Majd Bandi-
nak is. Aki meglepődik, de mire kérdezhetne,
kap még egyet. Himmer pedig beszédbe kezd
a társadalmi tulajdon megóvásának fontossá-
gáról, s a mondatok utáni rövid szünetekben
rendre elcsattan egy-egy újabb pofon.

Az újságíró tiltakozása annyiban merül ki,
hogy tesz egy lépést előre. Aztán mégis vissza-
kozik, és csüggedten nekidől a falnak. Majd eszé-
be jut, hogy az ÁVH ütlegetése állítólag gyakran
már ítélet, nem eszköz. Vagyis ezzel lezárják az
ügyet. Belekapaszkodik ebbe a gondolatba.

Himmer lovaglóstort vesz elő. Félretolja
Pusztait, és ő áll Kántor Bandi mellé. Meglen-
geti az ostort. Bandi remegve behunyja a sze-
mét. Himmer lesújt. De nem Bandit kezdi ütle-
gelni, hanem Simon Jenőt. Aki maga elé tartott
kézzel védekezik. Tenyerén véres csíkok jelen-
nek meg.

Himmer üvölt:

– Te mocskos ellenforradalmár! Áruló! Reak-
ciós! Károlyi gróf cimborája! – és záporoznak
a csapások.

Himmer legutolsó vádja igaz. Simon Jenő való-
ban a barátjával, a szülei ellen lázadó, renitens
Károlyi Oszkár gróffal együtt szerkesztette
a Keleti Forrás című nyárligeti irodalmi lapot
(melybe az akkor még kezdő gimnáziumi tanár
Himmer Antal is küldött – hiába – verseket),
amíg '41-ben a cenzúra le nem sújtott. Oszkár
gróf pedig, bármennyire lázadó is volt, '44
őszén együtt menekült a szüleivel. Hamburgba.
Így nem a szovjetek, hanem az angolok szaba-
dították föl. Amit valóban felszabadításnak
érezett. A szabadságban viszont újra összeve-
szett a szüleivel, így, míg azok Ausztráliába
emigráltak, ő a Brit Virgin-szigetekre. Károlyi
Oszkár most a fővárosban, Road Town-ban dol-
gozik szállodaigazgatóként. Amellett szervezi
a brit virgin-szigeteki magyar közösséget. Road
Town-i Forrás néven már magyar irodalmi la-
pot is indított.

Simon Jenőnek nincs kapcsolata a gróffal.
Ezt ki is nyögi, de a kínzója elengedi a füle mel-
lett. Az újságíró már azzal védekezne, hogy hi-
szén Himmer maga is a Forrás körébe akart
tartozni, de ráeszmél: az életével fizetne azért,
ha ezt felhozza.

Himmer leáll. Szuszog. Majd parancsot ad Pusztai-
nak:

– Fuvarozd haza a két fiút! És előtte még kérd
meg Gombos elvtársat, hogy vigye el innen
a cimboráját, ezt a magát írónak nevező firkászt.
De ne engedje az utcára ilyen állapotban! Egy
kis szíverősítő kijár a firkász úrnak.

Négyen vannak a Pobjedában. Pusztai, az ávós
sofőr és a két testvér.

A fiúkat a Bujtos utcán kitéve a nyomozó azt
mondja nekik:

– Soha ne lássalak benneteket! És soha ne
halljak felőletek!

– Álljon meg itt! – parancsolja Pusztai az autó-
vezetőnek Simonék háza előtt. – Beugrom.

Aranka a csengetésre kijön, először csak résnyire nyitja a kaput, majd kidugja fejét az utcára, jobbra és balra tekint. Berántja Pusztait.

– Balázska? – kérdi a nyomozó szerelmétől.

– Alszik. És tudod, hogy nem felébredős fajta.

– Nem az, szerencsére – mondja Pusztai, és most már ő ragadja meg a nő kezét, és húzza magával a hálóba.

Az aktus begyakorlott, gyors és eredményes.

– Tudsz róla, hogy a férjed bement a rendőrségre?

– Persze. Kántor Bandival. Kántor Sanyiért.

– Jó hírem van. Most vittem haza Sanyit és Bandit.

– Hála istennek!

– Az urad meg Gombossal pálinkázni kezdett.

– Akkor éjfélnél hamarabb nem jön haza.

– Addig nem maradhatok.

– Persze. De... eljön még a mi időnk. Amikor törvényesen is...

– Eljön?

– El kell jönnie. Nem bírok Jenővel élni! A nagy eszméi már csak lózung és fecsegés. De azért folyton kioktat és szid – panaszkodik a nő, pedig a legfőbb baj, hogy férje sosem tudott asszonya testével bánni. Aranka háta borsószik, ha a férje hozzáér.

– Te szegény...

– Bent mi újság?

– A szokásos. A disznó Himmer megint tombol. Végigveretné az egész várost. A nép egyszer megelégeli, és kinyuvasztja. És sajnos vele együtt a többieket, engem is. Másra sem tudok már gondolni, csak arra, hogyan lehetne megbuktatni. Vagyunk páran, akik ezt akarják.

– Talán van egy adum ellene. '41-ben, amikor a Forrást betiltották, rendőrök jöttek a szer-

Gajzágó Sándor: Köntösömre sorsot vetnek

kesztőségbe. Mindent kéziratot és levelet elvittek. Elolvasták az összezt. Himmer is küldözgette nekünk a dilettáns költeményeit. Az egyiknek, József Attilát utánozva, *Döntsé a tőkést!* volt a címe. Persze nem közöltük le. A horthysta rendőrök viszont megtalálták. Himmert és még négy bolsevik lázítónak minősített verselgetőt bevittek. Puhára verték mindet. Kivéve Himmert. Ő gyanúsán könnyen megúsza. Egy folttal az arcán.

– Beszervezték volna?

– Elképzelhető. A háború alatt minden rendszerellenest becsuktak, vagy vittek a frontra. Himmert nem. És az apját sem, pedig az nagy szocdem volt.

– Hm. Van az ÁVH-nak belső ellenőrzése, de ha szólok nekik, ugyanannyi az esélye, hogy Himmert csinálják ki, mint hogy engem. Vagy mindkettőnket.

Pusztai bonbont vesz elő táskájából a szerelmének. A bonbon kemény, és kicsapódott rajta a kakaóvaj. Mert már régi. A volt naményi főszol-

gabíró házának elkonfiskálásakor egy valóságos luxuscikkraktárra bukkantak. A csokoládé még vagy a német megszállás előtt érkezett Magyarországra, és üzletből szerezte be a főszolgabíró, vagy a németektől. Azoknak szokásuk volt, hogy francia konyakot és belga csokoládét ajándékozva adják elő egy magyar potentátnak a kérésüket. Ami vonakodás esetén rögtön parancssá válik. Mint ahogy a vonakodó hivatalnok, csokoládé és konyak ide vagy oda, áru-lóvá. Akit likvidálni kell.

A Kiss Ernő és a Jósa András utca sarkán, a Szabdtéri Színpad mögötti parkolóban áll a Pusztait hozó Pobjeda. Behajt mellé még egy. Pusztai sofőrje átül a másik Pobjedába, így már öten lesznek a lefüggönyözött járműben. Két ávos verőlegény, két sofőr és Himmer Antal. Fulasztó a meleg. De nem csak a napsütés miatt. A testek is hevülnek. Leccsapás előtt mindig így van ez.

Az anyósülésen megfordul az őrnagy, és kiadja az utasítást:

– Jóska, te intézed el a nőt. Egy pofon a miheztartás végett, aztán rongyot nyomsz a szájába. És tartod végig. Feri és Béla rávetik magukat Pusztaira. A lényeg, hogy a két kezét lefogjátok. Így szabaddá válik az út Aladár számára, aki ököllel és bokszerrel készíti ki. Veséje ne szakadjon le, csontja lehetőleg ne törjön, amúgy mindent lehet. Világos, Aladár?

– Jelentem, igen. És a kispulya? Vele mi lesz?

– Tényleg. Simonékak van egy kisgyerekekük.

Alig egyéves. Nem fog érteni semmit az egész-ből. Nem kell vele foglalkozni.

– De megérzi, hogy baj van. Bömbölni fog.

– Hadd bömböljön! Az egy kiskölyöknél szokásos.

Pusztai nyomozó haja csimbókos a vértől. Simonné ronggyal a szájában nyög az ágyon. Balázska nyugodtan alszik.

Himmer maga is részt vett a rugdosásban. Megigazítja szerelését. Tanítósi dikcióval kezdi:

– Pusztai elvtárs, nemrég, mikor közösen dolgoztuk meg a két Kántor fiút, szóba jött Tádzsikisztán. Tudja, hogy azon a vidéken van egy kegyetlen szokás? A hadifogoly kezét megkötözik, fejét leborotválják, és nyers tevebőrt húznak rá. Aztán kizavarják őket a pusztaságba. A nap hamar kiszárítja a tevebőrt, ami így levehetetlen abroncsként feszül a szerencsétlen fejére. És kiszorít onnan minden emléket, korábbi szándékot. Engedelmes szolgálja lesz. Mankurt, ahogy ott mondják. Nyomozó elvtárs, neked is mankurttá kéne válnod. Hogy megszabadulj attól a sok forradalom- és népellenes szándéktól, amit felhalmoztál az agyadban. Egy éve figyeltetlek. Minden hívásodat lehallgattatom. Hogy képzelheted magadról, hogy engem, aki tizen... húsz éve a mozgalom élcsapatához tartozom, megbuktathatsz? Anyád picsáját! Most szépen elviszünk a kálmánházi gyűjtőtáborba. Ahányszor fordul a Pobjeda, anynyiszor vágok a gyomrodba. Megegyeztünk?

Kálmánháza azt jelenti: ÁVH-börtön. Meg azt: az ország legjobb tokaszalonnája. A téesz füstölőjében készül, titkos recept alapján. (Melynek lényege, hogy milyen fákkal és meddig füstölik.) A Pobjedát betölti az illata.

Himmer leccsapja a szalonnát az íróasztalára, a fiókból kést és kenyeret vesz elő, s már kezdené a falatozást, amikor kivágódik az ajtó. Négy markos rendőr kíséretében Gombos lép be. Le-söpri Himmer asztaláról az ételt, a lámpát és a hamutartót.

– Mi ez a... módi, elvtárs? – kérdi az ÁVH-s osztályvezető meghökkenve.

– Az új módi! Még mindig finomabb, mint ahogy ti bántatok a gyanúsítottakkal!

– Te beszélsz? – tér vissza Himmer bátorsága. – Egyébként kicsi vagy te ahhoz, hogy ilyen dolgokat megvitassak veled. Ha gond van, jöjjön Pálfai elvtárs! Neked alomars! Tűnés!

– Pálfa nincs már. Elenyészett Pesten. Én vagyok az új főkapitány – és kivágja Himmer elé a Gerő Ernő belügyminiszter által aláírt kinevezési okmányt.

Himmer csak az első három sorra és a szignóra vet egy pillantást. Rögtön barátságosabb lesz.

– Hát... gratulálok! Én mindig jól együttműködtem Pálfaival. Remélem, köztünk is a kölcsönös... Az ostoba hatásköri vitákat pedig lehetőleg...

– Nem lesz már neked hatóköröd semmire! Még arra sem, hogy a börtönben először beszarsz vagy behugyozol a félelemtől.

– Mire fel ez a durva hang? Megbolondultál? Hívjak fegyvereseket? Mit akarsz te tőlem?

– Mit? Egyelőre annyit, hogy olvass el még egy iratot. Itt van!

Ezt az okmányt is Gerő Ernő aláírása díszíti. A tartalma: a megyei ÁVH-t azonnali hatállyal a megyei rendőrfőkapitányság alá rendeli. Nyomban el kell kezdeni a leltárt, a pénzügyi és személyi revíziót, amit Gombos irányít. Himmer mindenben engedelmességni tartozik neki.

– Kghhh – reked be Himmer hirtelen. – Én továbbra is arra kérlek, Gombos elvtárs, gondoldj az eddigi korrekt viszonyra. Én alávetem magam a... az új szervezeti keretektől adódó... a... Hiszen a cél eddig is közös volt: a népi demokrácia védelme.

– Ki ne ejtsd azt a szót, hogy „demokrácia”! Te mindennap megbecstelenítetted. Persze Péter Gábor a főbűnös, az a fasiszta gazember. De minden megyében voltak kis Péter Gáborok. Ha nem lenne Rákosi és Gerő elvtárs a törvényesség, a demokrácia szilárd elkötelezettje, már rég megfojtotta volna a belügyet Péter Gábor bandája.

Himmer verése módszeres és alapos. Végtagfeszítés és -csavarás. Ütés gyomorszájra, ágyékba, mellkasra. A gerinc gumibottal sorozása. A talp élettelen korbácsolása.

– De én mindig csak a nép érdekében... – ordítja az ávós.

– Igen? És kölykök verése kinek volt az érdeke?

– Milyen kölykök?

– Ma például a két Kántor fiú.

– Azok már nem kölykök. És az egészet Pusztai szervezte. Ő csalta be Kántor Sanyi letartóztatásával Simont, hogy ő addig nyugodtan kefélfesse Simon feleségét.

Az új rendőrkapitány fején végigfut mindaz, amit az utóbbi napokban és órákban jelentettek neki informátorai az ÁVH nyárligeti ténykedéséről, és rájön, tényleg igaza van Himmernek. De nem visszakozik:

– Te vagy a csicskásod, hát nem mindegy? Az ÁVH, az ÁVH! Kutyából nem lesz szalonna. Nem fog többet fenekedni a nép, a Párt és a demokrácia ellen ez a sötét bagázs!

Simon Jenő tízre ér haza. Gombossal egy közeli csehóba mentek, ahol a rendőr vett egy üveg almapálinkát, de maga csak egy kupicával húzott le, s már el is köszönt az újságírótól fontos feladatra hivatkozva. Simon egyedül is megbirkózott az itallal.

– Hát te? – kérdi a felesége.

– Kieng-ghedték Kántor Sanyit.

– És veled mi van?

– Ittam.

– Mi volt a rendőrségen?

Az újságíró érzi, ha mindent elmondana, nagy bajba sodorhatná a családját. Ezért csak legyint:

– Semmi különös... És veled mi történt? Elég na-agy itt a felfordulás.

Simoné Aranka érzi, ha mindent őszintén elmondana, véget érne a házasságuk. Ezért csak legyint:

– Semmi különös. Takarítottam. Rendezkedtem.

Gál Ferenc

Ház körüli munkák

Gál Ferenc
(1961, Budapest)
költő, Szentendrén él

57.

Ezen a szőnyegen is letérhetsz utadról. Jól bevált szavakkal és félig megszáritott hajjal leülhetsz a szellemképes táj előterébe, mellém. Belátva, hogy sok jó nem sül ki a rendrakásból, csak előkerült tárgyakra találgatsz, mióta kallódott, vagy kire emlékeztet. Kizökkenthet, hogy a képernyő alján zsákmányállatok vonulnak, vagy rákezek, hogy levágtad a hajam hátul, és cserébe a holtág fölött akartál fürödni. A parton gubbasztók a cigaretták mögött elmosódtak, a város fénye aranyfedezetként tömbösült folyásirányban, és szigorún véve: ennyi.

64.

Délig ebben az irányban fekszem. Felmérem a kínálati oldalt, döntök a folytatásról, vagy a döntést még halasztom. Tartva egy kis szünetet a gyász munkában, nyugtázom, hogy készülünk gombnyomásra olvad, és augusztus nem enged. Felveszem a fonalat, hogy a forróság az álommunkában is lecsapódhat, és el is hagyom mindjárt. A völgyet záró antennákat látva újra, amik fölött ragadozók keringenek párban. A szomszéd gyerekét, ahogy gumírozott tavában kalimpál, amíg a helyét ez is át nem adja másnak.

Papp Máté
(1987, Kecskemét)
esztéta, szerkesztő,
kritikus

Papp Máté

A szabadság kagylózúgása I. rész

Csengey Dénes írói huszárvágásairól

A *kétségbeesés méltósága* – ezzel a sokatmondó címmel jelent meg 1988-ban Csengey Dénes (némi hangzatossággal emblematikusnak is nevezhető) esszéjét. Ő maga a rendszerváltás átmeneti időszakának talán legszomorúbb sorsú ködlovagjaként, és a politikai-kulturális emlékezet tetszhalottjaként – Csoóri Sándor kifejezésével élve – ugyanezen korszakváltás *erkölcsi halottainak* napjainkig tartó élőködését már nem érte meg – így a mértékadás és méltányosság általa „megtestesített” hiánya a kortársak számára még nagyobb kétségbeesésre adhatna okot...¹ Ám, mivel kegyetlen törvényszerűséggel, jócskán az ezredfordulón túl is a meghasonlás lehet az azonosítási/azonosulási pontja az úgynevezett nemzeti közösség tagjainak, hogyan is vonhatnánk most (ön)vizsgálat alá azt a Petőfi *Úti leveleiben*² *vasárnapi népként* emlegetett, egyre alaktalanabb, önmagába forduló identitáshalmazt, ami – ismét csak a „lánglelkű” költő szavaival – „azért olyan rongyos, mert mindig ragyogni akar”?³

A kádári szocializmusban felnőtt nemzedék önkéntelenül kallódó, vagy idővel konszolidálódó, esetleg éppen a nonkonformizmust vá-

lasztó, és akár a mai napig be nem tagozódó fiataljainak tömege mintegy (végső soron szellemileg szervesen?) átmenetet képzett – mind a történelmi/forradalmi változásokat, mind pedig az ifjúsági mozgalmakból kibomló társadalmi átrendeződést tekintve – két korszakhatár között. „S az átmeneti korszakok a gyöngye idegzetűeket viselik meg leginkább. Ámbár az is igaz, hogy az emberi történelem: átmeneti korszakok sorozata”⁴ – írja Szilágyi Domokos, aki Csengey határontúli sorstársaként a *legmélyebb és legmagasabb huszadik század emeleit* járva, föl-alá ingázva, folyamatos lázban égve (és mint azt utólag tudhatjuk: *különbékét* csak a halállal kötve) kutatta azt az akár metafizikailag megváltó mozzanatot, amellyel képessé válhatott volna feloldani-feloldozni (magában) a középkelet-európai ember hatalomnak való kiszolgáltatottságának, óhatatlanul és kérlelhetetlenül tragikus világszemléletének, valamint az erdélyi magyarság gyökértelenedő talajvesztettségének, felülről irányított közösségi kijátszásának elévülhetetlen feszültségeit. A korántsem normakövető, mindinkább kalandvagyó bölcsész pályát befutó, első generációs értelmiségiként, tengerésziskolai kerülővel egyetemre kerülő – Balassa Péter szerint későbbi közéleti szerepvállalásában a *legkisebb fiú történetét* beteljesítő – szekszárdi Csengey Dénes hozzá hasonlóan jut el a pusztán irodalmi tevékenységtől egy kifejezetten képviselői jellegű (hovatovább

1 Forrás: https://www.youtube.com/watch?v=t4RJy-55mT-s&ab_channel=Agykontroll

2 Forrás: <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/petofi.htm>

3 Vö: „Önök ragyognak, uraim. / Félek. Kérem a köpenyem.” – Pilinszky János: *Sztavrogin visszatér*. https://www.babelmatrix.org/works/hu/Pilinszky_J%C3%A1nos-1921/Sztavrogin_visszat%C3%A9r

4 Szilágyi Domokos: *Kortársunk, Arany János* (részlet). [//adatbank.transindex.ro/iro/htmlk/pdf1567.pdf](http://adatbank.transindex.ro/iro/htmlk/pdf1567.pdf)

„lángoszlop” aurájú), önazonos, de kétségkívül túlhajtott, bizonyos esetekben pedig (egyések szerint legalábbis) már-már a Messiás-komplexus tüneteit mutató momentumokkal megzavart, helyenként „terméketlen” homályba burkolózó sorsvázlatig, amelyet így, visszatekintve – Bertha Zoltán találó kifejezésével élve – akár *sorsjelentésként* is értékelhetünk.⁵

Meglepőnek, bár igencsak reprezentatívnak tűnhet az első, „...és mi most itt vagyunk” című Csengey-kötet (1983) műfaji mezsgyéje is ebben a vetületben, amely az esszé egyszerre kísérletező és mérlegelő eszközeivel térképezi fel az alternatív dalkultúra peremvidékét. A szerző érzékenyen életszerű, líraiságában is objektivizálható áttétekkel tágitja ki a kontextust ugyancsak a nemzedéki sorsformálás (személyes szempontrendszerű, ugyanakkor kollektívumból kiinduló, és főként: egyelőre nem politikai megközelítésű) aktivizálásának tematikus tartományai felé. Érdekes módon Csengey nem talált a Cseh–Bereményi szerzőpáros dalainak *helyzet- és időjárás-jelentésein* túl más kellően önreflexív és hiteles (avagy a részéről hitelesíthető előadói attitűdöt felmutató) könyvnyüzenei képződményeket a hetvenes-nyolcvanas évek felhozatalából. „Elképzelhető, hogy a magyar beathullám programadó vezéregyéniségei (kik közül nem kevesen ma is pengetik a gitárt, és ma forradalom helyett éppen nosztalgiasdit játszva, biztos alapzatú gyarmatbirodalmuknak tudhatják az új teenager generációk érzelmi- és gondolatvilágát) csak most, ezeket a lapokat olvasva értesülnek arról, hogy az általuk vezetett mozgalom egyik ősapja – képzelete szerint a jókedvével ugyancsak nem bíró Jean-Paul Sartre meg a máskülönben gyűlölt Allen Ginsberg társaságában – »oltárian körülrohogné« az ő hatvanas évekbeli nagy (és mostanára szépen jövedelmező, ekképpen sike-

resnek mondható) vállalkozásukat” – utal Lawrence Ferlinghetti amerikai költőre Csengey, aki Bereményi Géza dalszövegírói visszavonulása, valamint a szóban forgó esszékötet megírása után nem sokkal Cseh Tamás új szerzőtársa lett.

Ideiglenes együttműködésük legmaradandóbb, pontosabban legkézzelfoghatóbb lenyomata az 1988-ban kiadott *Mélyrepülés* című lemez. Csengey Balázs a Hitel folyóirat tavaly áprilisi számában közölt szövegében, miközben beszámol az album hanganyagán kívüli közös dalok keletkezési körülményeiről (főként a cenzurális beavatkozások és dalszerzői évődések felől), látenszen érezteti a fentebbi, a beatkultúra hosszútávú életképességét, mozgósító erejét megkérdőjelező – kissé ideologikusnak tetsző – fenntartások korabeli disszonáns akusztikáját is. „Ugyan szakmai együttműködésük véget ért, egy mindkettejük számára fájdalmas epizódot még mindenképpen meg kell említeni. 1990. február 2-án Keszthelyen, az MDF megyei szervezetei tartottak nagygyűlést, melyen a Kaláka együttes és Sinkovits Imre mellett Cseh Tamás is meghívott vendég lett volna, az esemény plakátján a neve is fel volt tüntetve. Tamás azonban végül elhatárolódott a dalok direkt politikai felhasználásától. Azok művészi értékét, azt, amiké váltak, amennyire túlmutattak magukon, nem akarta egydimenzióssá tenni, degradálni a politika oltárán. Csengey Dénes ezzel szemben akkor úgy gondolta, hogy az eljövendő tiszta változások érdekében bármit érdemes feláldozni.”⁶ A *Mélyrepülésen* található *Dallam a szabadságról* című „közös” szerzeményük – jelképesen is – szöveg nélkül maradt. Ahogyan az „...és mi most itt vagyunk” (keretet képező) zárata sem a befejezettséget – bár nem is az elodázás, a tétlenség gesztusait – sugallja: „S azután újra kifeszíti az az első-egyetlen alig-akkord a sötétség érzé-

5 Bertha Zoltán: *Szövegköziség és sorsjelentés*. In.: *Sorsbeszéd*. Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2003. 156.

6 <http://www.hitelfolyoirat.hu/sites/default/files/pdf/02-csengeybal.pdf>

keny idegrendszerét. / A feszültség egyelőre nem több görcsnél. Mozdulat nincs.”

„Állunk időbe szorítva...” – folytathatná Cseh Tamás énekével Bereményi Géza.⁷ Mintha Csengey Dénest is e szorító idő készítette volna arra a felfokozott önégetésre, amivel – ismét Csoóri Sándor visszaemlékezésére utalva – be akarta hozni egy egész vánszorgó ország lemaradását.⁸ Csengey írói huszárvágásai mentén olyan (belső párbeszédszerűségében Ady versbéli hangütéséhez hasonlatos) dialektikus dialógusba vonódunk be, amelyet leginkább magunkkal kellene folytatnunk – következőképp monológyszerűen. „Minél jobban belemerül az ember Csengey Dénes életművébe, annál inkább erősödik benne a meggyőződés, hogy az életrajzi vonal mellett, illetve leginkább felett, egy »nesztelen léptű angyal« képében mindvégig ott lebeg egy párhuzamos világ lehetősége. A szerző lelkiismerete, alteregója, az emberi döntéshelyzetekben rejlő másik lehetőség? A külvilág zaja helyett egy belső hang? Önreflexív visszaigazolás? Vagy csak egy visszatérő álom, amelytől nem lehet szabadulni, ami felett nincs hatalma az embernek? Talán a felmentés, a megoldás, a változásba vetett remény? A diktatúra fojtogató cenzurális korlátait kijátszó metaforikus egérút? A szerző másik énje? Két világ, két nyelv, két élet?

Akárhogy is, Csengey Dénes mintha kétszer élt volna, vagy inkább duplán, saját magával párhuzamosan: ő és az angyal. Nem önmaga alternatívájaként, hanem a mondandóját más módon erősítő egzisztenciális létséma megmutató formájaként. Mintha sűrítetten élte volna meg a pillanatok: az alanyi létezés két dimenziójában. Mintha nem is egy ember életét élte volna, hanem többet egyszerre. Mintha tisztában lett volna rövidre szabott életútjának

7 <https://csehtamasarchivum.hu/lemezgyujtemeny-track/allunk-idobe-szoritva>

8 https://www.youtube.com/watch?v=t4RJy55mT-s&ab_channel=Agykontroll

korlátaival, ezért a megszólalás minden lehetséges formáját igyekezett volna többszörösen kihasználni. Egy Kubik Annának szóló levelében olvashatjuk: »Négy-öt ember lakott bennem akkoriban. Egy, aki nyugodtan él a fiával és a feleségével. [...] Egy, aki a szabad hajdúk életét élte veszélyes vállalkozásokban, ragyogó fiatal arcokkal szemben is. [...] Egy, aki az ország legelső elméivel együtt tervez, miniszterekkel vív, nyugati riporttereket fogad. Egy, aki a Balatonban lemerülve hallgatja a mindenség kagylózenéjét...« – olvashatjuk Bartus Dobosi László *Aki kétszer élt* című (szintén a korábban már citált Hitel-számban közölt) figyelemreméltó értekezésében.⁹

Érezve, hogy nincs tékoznivaló ideje, az író Csengey Dénes mintha valóban az angyal kezébe helyezte volna gondosan élesre fent, szorongatott markolatú, ugyan vért nem ontó fegyverét. „Szívednek szegezünk a kétélű kardot [...] átható és minden kétélű kardnál élesebb, behatol a lélek és szellem, az íz és a velő gyökeréig, megítéli a szív gondolatait és érzéseit (Zsid 4,12). Akit ez a kard megsebez, kivéráztat; akit ez a kard megöl, annak élete van (Róm 6,11)»¹⁰ – szólnak a *Biblia* isteni meghívásra vonatkozó igehelyei. Az író egyik fiának tanúsága szerint, habár Csengey nem volt hívó ember, teljes átszellemültséggel, elfogulatlan jóindulattal tudott belehelyezkedni a hit „érvrendszerébe”.¹¹ Valahogy így lényegithette át őt ama nemzedéki-nemzeti érzület (az *angyal* helyett?), amely mögött viszont egy rendkívül könnyen kikezdzhető (valószínűleg kevésbé kertesnek képzelt kimenetelű, állhatatosabbra álmódott), kifürkészhetetlen és kényes sorsvázlat

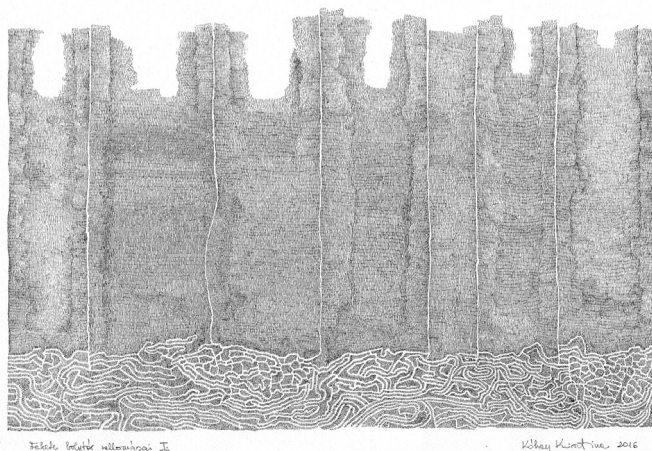
9 <http://www.hitelfolyoirat.hu/sites/default/files/pdf/03-bartusz.pdf>

10 <http://hagiosz.net/?q=kettelukard>

11 https://www.youtube.com/watch?v=2VyaV6RT9wg&ab_channel=KisP%C3%A1llst%C3%A1n

ba a megtervezett és röplőni óhajtó szerkezeteket.”¹⁴ Egy másik szövegben a következőket írrom az egészen más ars poetikájú Páskándi Géza – Csengey írói ethoszával is összecsengő – alkotói hangfekvésének különböző alakzatairól: „A (tér- és idő) bezártságból kiváltó amnesia pedig nála nem volt más, mint az alkotás maga. A belső szabadság megszenvedett méltósága lesz tehát az állandóan változó formák fundamentuma, Páskándi érett létstiliztikájának alapvető ismertetőjegye.”¹⁵ A csonkán maradt Csengey-életmű (kis asszociatív bakugrással vonva párhuzamot az írás belső szabadsága, valamint a korlátok közt utat törő, „formabontó” cselekvőképesség között) tisztes távolban tartja – korántsem érdektelenségből, hanem éppen a merőben eltérő létstiliztikai tónus miatt – az elefántcsonttoronyába záródó avantgardizmust: „...ne feledjék, a szellem övezeteiben a törekvés is képes realitásként megjelenni, átívelve az elidegenedett lét és az alapító utópiák közötti történelmi szakadékot. Önöket ez nem érdekli?”¹⁶ – írja Párizsba az *avantgárd híveinek*, 1985-ben. Kellemetlen belépővel, ugyanakkor őszinte nyitottsággal próbál polemizálni ezzel a (számára) zárványszerűnek tetsző irányzattal, miközben a Páskándi-féle történelmi bezártságélményt nem a szövegalkotás mérlegelő mámorában, hanem egyre inkább a mind fájdalmasabb tapasztalatokkal járó, pengeélen táncoló közéleti szereplések, egyre sűrűbben kudarcba fulladó párbeszédkísérletek hangzavarában igyekszik oldani...

Egyik ’89-es, zalaegerszegi felszólalásában azokról a magyar társadalom által felnevelt

Kókay Krisztina: Fekete bojtár vallomásai I.

Raszkolnyikovokról ejt szót, akik az ifjúság letehetségesebbjei közül kerülnek ki, de akik mégsem arra születtek, hogy *baltát hordjanak a kabátjuk alatt...*¹⁷ Akik albérlet és abortusz, vagy a „holnap Magyarországot” után loholva vesztik el végleg életkedvüket, jövő és komoly közösségi ajánlat nélkül lépve az érvényesülés ranglétrájának első fokaira (melyekre Jerofejev szellemében inkább köpniük kellene...)”¹⁸ Hogy Csengey Dénes halálos szívzajlása – amely egy sajátosan sodró lendületű, a legtagabban értelmezett rock and roll életforma megéléseként is felfogható – miféle vesszőfutás közben, közegellenállással szemben következett be 1991-ben, és hogy milyen természetű erők játszhattak közre mindebben, azt talán éppen a novellákban, drámákban, dalokban, esszéikben és a naplójegyzetek lapjain *nesztelenül lépkedő* angyal lenne képes elbeszélni – kirántva újra kétélű kardját levetett, behorpadt lovagpáncéljához rozsdásodott hüvelyéből, a hersegő, csörömpölő csendben.

14 Sturm László: *Marsall László*. Magyar Művészeti Akadémia, Budapest, 2014.

15 Papp Máté: *A kísérletek fájdalma*. (Páskándi Géza: *Drámák; Novellák*). Forrás, 2016. június

16 Csengey Dénes: *Egy nemzedéki napló töredékei II.* / 1985. január 15. Levél az avantgarde tagjaihoz és híveihez, Párizsba. in: uő: *A kétségbeesés méltósága*. Magvető Könyvkiadó, 1988, Budapest. 449.

17 Vö: Csoóri Sándor azon megjegyzésével, miszerint ha Csengey az írói pályán marad, és nem rántja magával a politika, akkor – raszkolnyikovi írói alkatával – amolyan dosztojevszkij-i ojtást végezhetett volna irodalmunkon. (Forrás: https://www.youtube.com/watch?v=t4RJy55mT-s&ab_channel=Agykontroll)

18 Forrás: https://www.youtube.com/watch?v=RjTmnY-AQnQ&ab_channel=T%C3%B3thS%C3%A1ndor

Kurcz Ádám István

Gion 80

Számvetés és előretekintés az évfordulón

Kurcz Ádám István
(1982, Budapest)
PhD irodalomtörténész,
nyelvész, történész

Február 1-jén volt nyolcvan éve, hogy a bácskai Szenttamáson (ma Szerbia) megszületett Gion Nándor. Életművében sodró lendülettel írta végig a 20. századi közép-európai sorsot – délvidéki magyar szemszögből. Gion a határon túl élő alkotók közül elsőként, még a rendszerváltás előtt kapott József Attila-díjat, és ma már a Nemzeti Alaptantervhez kapcsolódó kerettantervben is szerepel; a középiskolai irodalomtankönyvekben teljes fejezet foglalkozik életművével, a 12. osztályosoknak szóló gimnáziumi szöveggyűjteményben tőle olvasható a legtöbb szépprózai szöveg.

Gion kötetei folyamatosan jelennek meg a Magyar Napló Kiadónál (*Ezen az oldalon*), illetve a Magvetőnél (a *Latroknak is játszott* regénytetrológia kötetei) és a Napkút Kiadónál (az életműkiadás újabb kötetei); hangjátékai rendszeresen hallhatók a Kossuth Rádióban – idén február elsejétől a *Zongora a fehér kastélyból* című regényének adaptációja kerül adásba. Aki olvasta a *Virágos Katona*, illetve a *Rózsaméz* című munkáit vagy az „ifjúsági” regényeit, novelláit, senkiével nem téveszti össze magával ragadó stílusát, sajátos iróniával telített humorát. Az antikváriumokban szinte lehetetlen beszerezni régebbi kiadású köteteit. Gion filmjei is sikerrel szerepeltek fesztiválokon, és számos alkalommal sugározta őket a televízió – *A káró katonák még nem jöttek vissza* vagy a *Sortűz egy fekete bivalyért* című regényeiből készült filmekre sokan emlékeznek. Megítélésekor rajongói nem fukarkodnak az elismerő jelzőkkel, illeték a 20. század második felének legnagyobb

magyar írója,¹ sőt „a világirodalom legolvasmányosabb írója”² titulussal is, és – mintegy igazolásként adhatunk számot arról is, hogy – a közelmúltban több világnyelvre lefordították a *Virágos Katona* című regényét.

Milyen szép lista, milyen jóleső számadás a 80. évfordulón! Mégis, Gion talán még mindig nem eléggé ismert, a könyvesboltok kirakataiban nem az ő portréját látjuk, a polcok között nem az ő regényeiből raknak tetszetős, vásárlócsalogató halmokat. Sőt: általában inkább a polcok alsó régiójában kell keresni köteteit – vagy az eladót kell megkérdezni, hogy tartanak-e tőle egyáltalán valamit. Pedig a minőséggel nincs baj. Hiszen ő mesélőkedvével, remek, dúsitott realista stílusával a neki adatott 61 év alatt is olyan pályát járt be, amelyen – fent sorolt erényein túl – minden műnek, még az egészen apró forgácsoknak is megvan a saját helyük; a legkisebb szilánkok is kiadásra kész mozaikdarabokként szervesülnek az életmű egészébe.

Rendkívül igényes írásművészete miatt ezért egyetlen szöveget sem érdemes kihagyni az életműkiadásból. A 2007-ben indult sorozat a *Latroknak is játszott* tetralógiával kezdődött, és már a 6–7. kötetnél tart: a tavalyelőtti *Krisztus katonái a görbe utcából* és a tavaly megjelent

- 1 Gazda Albert: *Gion Nándor és én*. Magyar Nemzet, 2016. február 3.
- 2 Hettyey András: „A Kárpát-medence azé, aki elolvassa” – *Trianon: száz év, száz könyv*. Válasz Online, 2020. december 16.

Keresünk egy jobb hajót című könyvek már a drámai műveket is közkinccsé teszik. Az életműkiadás a teljesség igényével készül: ha sikerül minden írást összegyűjteni, az életmű egészét adja majd közre. A most készülő 8. kötetben Gionnak azok a szövegei kapnak helyet, amelyek más írókkal, művészekkel és műalkotásokkal való kapcsolatát mutatják be. Ebben szerepelnek az ismertető, a kritikák, az ajánlások, sőt az általa készített fordítások és átdolgozások is. A 9. kötetben összegyűjtött cikkei, nyilatkozatai és alkalmi beszédei jelennek meg. Ezek az eddig kevésbé ismert oldalát: a közéleti embert és kulturpolitikust, az írószövetségi és kiadóitanács-elnököt, a színházigazgatót, a rádiós főszerkesztőt is bemutatják. A 10., a „pótkötetben” pedig azon szövegek legjobbjai-

Kurucz Sándor portréja az íróról

Az utolsó kép Gion Nándorról (Simonyi Balázs felvétele)

nak kínálunk teret, amelyeket mások dramatiszták Gion szépprózájából, így mutatjuk be műveinek legközvetlenebb irodalmi hatásait.

Ám az életmű szétszórt darabjainak összegyűjtése, az értékőrző és -felmutató életműsorozat összeállítása közben nem feledkezhetünk meg arról, hogy éppen Gion legnépszerűbb ifjúsági regényei – *A kárókatona még nem jötték vissza*, *Sortűz egy fekete bivalyért*, *Postarablók*, *Engem nem úgy hívnak* – több éve nem kaphatók. Holott az olvasást kisiskolás korban érdemes megszerettetni, ehhez pedig jelentősen járulhatnak hozzá Gion izgalmas, olvasmányos, élőbeszédszerű ifjúsági regényei. Ezek a regények elsősorban gyermek olvasókra számítanak. Bár a felszínen csakugyan klasszikus felnövés-, illetve kalandregényeknek látszanak, olyan allegorikus szinteket is rejtenek, amelyek a korban politikai okból kényes mondanivalókat kódolnak, így értelmezésük csak a felnőtt befogadók olvasatával lehet teljes. Hogy a diákok, a tanárok és az érdeklődő nagyközönség is hozzáférhessen ezekhez a művekhez, és általuk megszerethesse a délvidéki mesélő művészetét, a Napkút Kiadónál ezek a kötetek is előkészületben vannak, megjelenésük még a jubileumi 80. évben várható.

Szabó Palócz Attila

a Politika a gyermekfejben

Szabó Palócz Attila
(1971, Zenta)
költő, drámaíró, újságíró,
Budapesten él

gyermekkoromban nagyanyámmal mindig
az Újvidéki Rádió műsorát hallgattuk,
s gyakorlatilag ahhoz igazítottuk az életünket,
a megfelelő szignálnál kellett iskolába indulnom,
hogy reggelente ne késsek el,
s a meghatározott műsor mellett ebédelnem,
amikor délutános voltam,
a rádió diktálta hát a tempót,
ahhoz alkalmazkodtunk tulajdonképpen mindenben...

így ültem hát egyszer, délutános lehettem, a konyhában
az ebédnél,
amikor egy hangjáték volt műsoron,
ami azt jelentette, hogy még bőven volt időm
megenni a levest és a rántott csirkét is
valami főzelékkel,
akkor hallhattam tán életemben először Tolnai Ottó nevét,
alsósként, az elemiben,
mert bemondta a rádió, hogy ő a hangjáték szerzője,
majd következett a szereposztás...

nagyanyám bent ült a szobájában az ágyon,
én meg a konyhában a terített asztal mellett,
a nyitott ajtón kihallatszott a hangjáték,
amelyre nem is figyeltem különösebben,
talán még beszélgettünk is nagyanyámmal,
megkérdezhettem tán, kész van-e a leckém,
vagy valami ilyesmi,
meg elpakoltam-e a tiszta tornacuccot...

és így falatozgatva,
a combcsontot szopogatva megütötte a fülem Ferenczi Jenő hangja,
amikor egy párbeszéd közepébe csöppentem,
„...ahogy a tegnapi Politika is szépen megírta” – mondta
az akkoriban talán még nem is oly idős színművész,
majd hosszasan felolvasott a belgrádi Politika
című napilapból magyaros akcentussal elhangzó

szerb mondatokat,
fordítás nélkül...
a Politika szépen megírta, hát mindenki
értheti...

a Politika című napilapot nem is alsós elemistaként,
hanem talán még óvodásként ismertem meg,
hiszen édesapám a lapterjesztőnél dolgozott,
így tehát már egészen kisgyermekként megmásztam az újsághegyeket,
a sajtóhalmokat, bekötött csomagokra csimpaszkodtam,
a friss hírekre hágtam,
a raktár legnagyobb garázdája voltam,
vastag spárgával csomóztam én is a kötegeket,
és büszke voltam arra, hogy akkor még belefértem
a fachokba, amelyekbe a trafikoknak szortírozták
a mindenféle kiadványokat
(azok pedig elbirták a súlyomat...),
így aztán nem lepett meg az újság említése sem
egy magyar nyelvű hangjátékban,
iskolába indulás előtt az ebédnél,
a délutános váltásban...

elképzeltem hát az író, ahogy a főzeléket kanalaztam
a csirkecomb mellé a konyhaasztalnál,
hogy így ül ő is az íróasztala mellett,
talán kávét szürcsölget, vagy valami más felnőttesebb italt,
de semmiképp sem kólát vagy Cedevitát,
esetleg FlavorAidet, nem, egyezzünk ki egy jó erős törökkávéban...
papírt fűz az írógépébe,
mint édesapám főnöke a munkahelyén,
de az egyik mondatnál elakad a történet,
nem jut tovább, nem érkezik az új gondolat,
ezért hanyatt dől a székében,
mintha kis időre megpihenne épp,
talán a tarkóját is dörzsölgetni kezdi,
s keze az asztal szélén heverő újság után nyúl,
fellapozza, olvasgatni kezdi,
s az újabb korty kávé mellett már pötyögi is írógépén
a folytatást,
„...ahogy a tegnapi Politika is szépen megírta”,
és ismét felgyorsulnak az események,
a bonyodalmak egymásra halmozódnak,
mire azonban a hangjáték adásba kerül,

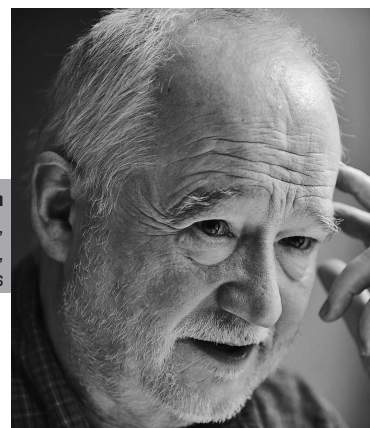
az a Politika már nem lesz tegnapi,
sokkal régebbi hírek hangzanak el az adásban,
de nem lehetett az a Politika tegnapi már akkor sem,
amikor Ferenczi Jenő a stúdióban tipikusan magyaros akcentussal
felolvasta azokat a sorokat, amelyek a szerzőt átlendítették
az akadályon, átsegítették a fennakadáson,
és végképp nem lehetett tegnapi az a Politika,
mire én végeztem az ebédemmel, és iskolába indultam...

nem emlékszem már, mit is mondhattam nagyanyámnak,
megvan-e a leckém, vagy elraktam-e a tiszta tornacuccomat,
túl sok igazság mégsem lehetett a szavaimban,
mert az ilyesmiben mindig hazudtam,
nem szerettem leckét írni otthon,
és a tornaórákat is mindig rühelltem...
de határozottan él bennem azóta is,
évtizedek múltán,
hogy iskolába menet,
azon az egyetlen kisvárosi utcán,
amelyen végig kellett botladoznom,
hogy odaérjek,
s amelyben akkoriban szinte még forgalom sem volt igazán,
és mivel időben indultam, a rádió jelzéséhez igazodva,
még sietnem sem kellett,
végig ez az egy mondat járt a fejemben,
miszerint „...ahogy a tegnapi Politika is szépen megírta”,
Ferenczi Jenő hangján visszhangzottak gondolataim
útvesztőiben ezek a szavak,
amelyek annak a kisgyermeknek, aki akkor voltam,
tulajdonképpen semmit sem jelentettek,
csak az élményét adták meg annak,
hogy így is lehet verset, novellát, elbeszélést, regényt,
hangjátékot írni...

gyermekkoromban nagyanyámmal mindig
az Újvidéki Rádió műsorát hallgattuk,
s gyakorlatilag ahhoz igazítottuk az életünket,
a megfelelő szignálnál kellett iskolába indulnom,
hogy reggelente ne késsek el,
s a meghatározott műsor mellett ebédelnem,
amikor délutános voltam,
a rádió diktálta hát a tempót,
ahhoz alkalmazkodtunk tulajdonképpen mindenben...

” befogadható stílusban írni ”

Nádasdy Ádám
(1947, Budapest) nyelvész,
költő, műfordító, esszéista,
Babérkoszorú-díjas

*Beszélgetés Nádasdy Ádámmal,
a Milyen nyelv a magyar? szerzőjével*

– Kezdjük talán azzal, hogy elsősorban műfordító-
nak, nyelvésznek, tanárnak, vagy esetleg valami
másnak tartja magát?

– Elsősorban tanárnak. Szerettem tanítani,
nyelvet és nyelvtudományt, évtizedekig csinál-
tam. De a kérdésében felsorolt többi tevékeny-
ségek is a nyelv körül forognak, úgyhogy talán
mondhatom, hogy „nyelvkörüli ténykedő” va-
gyok. A műfordításban például kamatoztatom
nyelvészeti képzettségemet, mert többnyire régi
– reneszánsz vagy középkori – műveket fordít-
tok, melyeknek pontos megértéséhez, monda-
nivalójuk beméréséhez nagyon is jól jön a nyelv-
észeti tudás.

– *Hogyan született meg a Milyen nyelv a ma-
gyar? ötlete?*

– A Corvina Kiadó igazgatója, Kúnos László
keresett meg az ötlettel. Azt mondta, hogy mi-
vel mostanában sokak érdeklődése a magyar
nyelv felé fordult, szívesen kiadna egy rövid,
népszerű könyvet, melyben a nyelvtudomány
szemszögéből mutatnám be a magyar nyelv ér-
tékeit, szerkezeti sajátosságait, finnugor-uráli
eredetét, csodálatosan vegyes szókincsét.

– *A kötetrel kapcsolatban elsősorban mire hív-
ná fel az olvasók figyelmét?*

– Miközben igyekeztem olvasmányos és
könnyen befogadható stílusban írni – hiszen
ez volt a felkérés –, muszáj volt beletennem szá-
razabb, ha tetszik, több figyelmet kívánó része-
ket is, hogy bizonyos pontokon (főleg a finnugor
rokonság bizonyításánál) világos legyen: mit
miért mond a nyelvtudomány. Kérem a tisztelt
olvasót, hogy ezeket is kellő figyelemmel olvas-
sa. Ahogy a biológiaórán is egy ideig türelme-
sen kellett nézni a mikroszkópba, míg fel nem
tárult az ott látható izgalmas világ. De azért
van könnyen emészthető érdekesség is bőven,
például hogy két teljesen különböző dolgot je-
lent ez a szószor: „Színész is volt” – ez valójában
két mondat, azonos küllemmel.

– *A nyelv és politika kapcsolatával egy esszé-
jében George Orwell már 1946-ban foglalkozott.
Önnek milyen meglátásai vannak ezzel kapcsolat-
ban?*

– Nem vagyok a téma szakértője, de nagyon
is látom a kapcsolatot. Sokat vagyok Angliá-
ban, végignéztem, hogy a szerencsétlen és el-
hibázott Brexit ügyében hogyan vezette félre
egy kis önző csoport a választók több mint fe-
lét hamis jelszavakkal. Orwell meglátásai ma
is érvényesek, és ha a nyelvvel való politikai

visszaélést, manipulációt megszüntetni nem is lehet, Orwellnek köszönhetjük, hogy legalább látjuk, hogy mit csinálnak. Hogy minden állat egyenlő, de egyesek még egyenlőbbek másoknál.

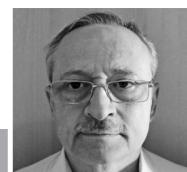
– Az Ön tapasztalatai alapján mi az, ami egy idegen ajkúnak a legnagyobb nehézségeket okozza a magyar nyelv tanulása során?

– Az igekötők. Ismerek sok idegen ajkút, aki szépen megtanult magyarul; a legnagyobb és legtovább fennálló nehézségük az igekötők használatában van. Ezt írta például egyikük egy levélben: „Nagyon megtetszett nekem ez a magyar vers, úgyhogy fordítottam” – holott itt úgy volna helyes: „lefordítottam”, mert ez perfektív aspektus. A magyarban az igeidők rendszere egyszerű és igénytelen (várok – vártam – várni fogok), nem úgy, mint a franciában vagy angolban. Cserébe viszont itt van a rafináltan bonyolult igekötőrendszer, mely napjainkban is gazdagszik, például *próbálkozott* (imperfektív aspektus), de *bepróbálkozott* (perfektív aspektus).

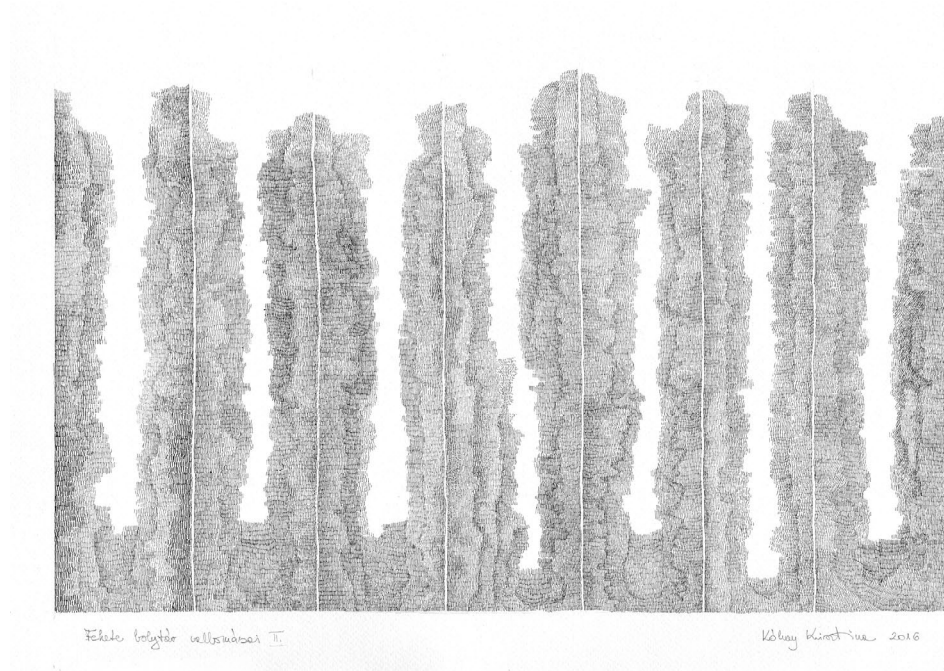
– Milyen „nyelvkörüli ténykedést” végez éppen most? Miről szól majd a következő Nádasy-kötet?

– Az Akadémiai Kiadó egy online könyvsorozatot indít „Betekintés” címmel, melyben mindegyik kötet (persze elektronikus kötetre kell gondolni) egy-egy tudományágba nyújt kedvcsináló bevezetőt. Ebbe írom most a nyelvészeti anyagot. Ez nem a magyarról fog szólni (bár persze lesznek magyar példák), hanem általában a nyelvről és annak szakszerű leírásáról, beleértve a máig megválaszolatlan kérdéseket is, például hogy miért változnak a nyelvek.

Deák András Miklós

Deák András Miklós
(1954, Budapest) irodalomtörténész, az irodalomtudományok kandidátusa

Kókay Krisztina: Fekete bojtár vallomása II.

Viola Szandra
(1987, Szentés)
költő, rádiós szerkesztő,
Piliscsabán él

Viola Szandra

Psyché Alteregónia följegyzéseiből

I.

Az ipszilon szálla,
mely egy habléány
végigsimításakor szúrt meg,
benő a bőröd alá,
helyezkedik, szervesül
tenyered közepére
sorsvonalnak.

II.

Szüretelj vadrózsát,
izzó galagonyát,
daráld le a húsát,
erősen cukrozd,
mert a lekvárban
ott van a lány könnye.

III.

Kínai galagonya.

Jó fagytűrő,
elviseli a félárnyékot is,
virágai haldögszagúak,
nem méhek, hanem
szúnyogok porozzák be,
alig tüskés,
nem sír.

Luzsicza István

Elmozdulások, helykeresések, helymegtalálások

Koncsek József prózai munkásságáról négy műve tükrében¹

Luzsicza István
(1975, Budapest)
költő, szerkesztő,
Fóton él

Koncsek József különös életutat tudhat magáénak a hatvanas évek közepén indult, a népnemzeti elkötelezettségű irodalmat megújító, és az 1969-es *Elérhetetlen föld*² antológiával ismertté vált Kilencek³ költőcsoport alkotói között. Jóllehet, a kötet megjelenéséhez még a három T betűjéről elhíresült aczéli kultúrpolitika tiltásával és aknamunkájával szemben főképpen a későbbi előszót is jegyző Nagy László támogató fellépése szükségeltetett, az antológia világra jöttével már jobbára az egyes szerzőket is a túrt kategóriába sorolták be (noha az előszóban írottak váteszi jövődölésnek bizonyultak: „kibontakozásuk nem lesz idilli”). Így az induláshoz képest kisebb visszhanggal ugyan, mégis az irodalmi élet figyelmétől övezve kezdhették meg önálló pályájukat a hetvenes években – a legdöcögősebben azonban a közülük rangos irodalmi lapokban legkorábban publikálni kezdő Koncsek József. Mire az első, sokáig érni hagyott, majd többször visszautasított önálló Koncsek-verseskönyv, a hatvanas–het-

venes évek életérzését népi és neoavantgárd benyomások hangján megszólaltató, egyben sokak hatását felmutató – elvégre az egész addigi életmű válogatásaként felfogható – vékonyka *Galambok, galambok a történelemben*⁴ 1984-ben (!) napvilágot látott, addigra alkotótársai már többkötetes szerzőkké értek – sőt, 1982-re *Elérhetetlen föld II.*⁵ címmel a Kilencek második antológiája is megjelent. Az újabb közös gyűjtemény ugyanakkor ismét előtérbe helyezte – a mindennapi értelmiségi kenyérkereset (tanári, újságírói, szerkesztői állások) és a vidéki életvitel nehézségei mellett az irodalmi életben amúgy válogatás- és folyóirat-közlésekkel, orosz fordításokkal aktívan jelenlévő – Koncsek nevét.

A folytatás gördülékenyebbnek ígérkezett, a nyolcvanas évek újabb verseskötete⁶ is ezt vetítette előre, ám ezt követően megint majdnem másfél évtized telt el, átléptünk az új évezredbe,

1 Koncsek József: *Damó*. Masszi Kiadó, Budapest, 2001.; *A kőasszony*. Napkút Kiadó, Budapest, 2017.; *Kurdics a Mélytányérban*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2019.; *A csalános*. Napkút Kiadó, Budapest, 2019.

2 Angyal János (szerk.): *Elérhetetlen föld*. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1969.

3 Győri László (1942), Kiss Benedek (1943), Koncsek József (1942), Kovács István (1945), Mezey Katalin (1943), Oláh János (1942–2016), Péntek Imre (1942), Rózsa Endre (1941–1995), Utassy József (1941–2010).

4 Koncsek József: *Galambok, galambok a történelemben*. ELTE Közművelődési Titkársága, Budapest, 1984.

5 Angyal János (szerk.): *Elérhetetlen föld II*. Magvető Kiadó, Budapest, 1982. – a rendszerváltást követően az antológiasorozat a 25. és a 40. évforduló kapcsán még két folytatást ért meg: Angyal János (szerk.): *Elérhetetlen föld 1994*. Anonymus Kiadó, Budapest; Szondy György–Prágai Tamás (szerk.): *Az idő balján. Elérhetetlen föld – negyven év*. Napkút Kiadó, Budapest, 2009. – a teljes szerzőgárda versével és az időközben elhunyt Rózsa Endre kivételével, rövid interjúkkal.

6 Koncsek József: *Egy szó*. Palócföld Könyvek, Salgótarján, 1987.

s az egykori fiatal szerző kis híján betöltötte hatodik ikszét, mire előlépett a prózaíró, és megjelent a ballada-prózaaként is emlegetett *Damó* című (kis)regénye. Nem könnyű olvasmány, s csak egyes részleteiben kapcsolható Konczek addigi életművéhez. Ez nem meglepő, hiszen már költészete is a nyelvezetek, stílusok, formák, tematikák és indíttatások heterogenitását mutatta, amelynek egyik nyilvánvaló oka a megjelenések nagy időköze, az átfogott időszakok sokasága, s ennek hatásaként a korszakolhatatlanság, mint arra Vasy Géza is rámutat a Konczek verstípusait górcső alatt vizsgáló esszéjében.⁷

Korszakról nehéz beszélni így a *Damó* 2001-es megjelenése kapcsán is, főleg, hogy alkotási szakasza is tizenkét évig, 1988-tól 2000-ig tartott. S mindaz a bizonytalanság, amely az addigi pályáivra is jellemző volt, mintha ebben a prózai műben akként összegződne, hogy az az olvasót is elbizonytalanítsa. A török hódoltság 16. századi éveiben hat hónapot felölelő cselekmény maga is a történelmi regény/kisregény, novellafüzér, pikareszk műfajok hátramezsgyéjén mozog. A parasztfiúból lett írástudó, a műben „saját” verseit is megszólaltató végvári harcos főhős, a Púpos és Deák ragadványneveken is emlegetett Damó – fő vonásaiban az egyszerre érzékeny hősszerelmes és agresszivitásig kalandorjellemű Balassit, s a Konczek-lírát tekintve nem előzmény nélküli lovagi világot és erotikát is felvillantva az olvasók előtt – a főnemes Perényi Pál vitézeként egyszerre csatázik a törökkel, a körülményekkel, teljesít jól-rosszul bizalmas megbízásokat, s parancsnokával, az intrikus Hadnaggal kutyamacska barátságban állva éli állandó veszélyek közepette a kor hitelesen ábrázolt minden napjait. E közegben keresi és lépten-nyomon meg is találja (egyidejűleg asszonyában és szeretőjében is) a még nem naturálisan, de már

nem is finom érzékiséggel ábrázolt szerelmet, mint ahogy kutatja, ám már kevesebb sikerrel apja nyomát, kilétét, és ezáltal önmagát, saját helyét is – mindezt az idősíkok sűrű váltogatásával. Ami azonban igazán elbizonytalanítja az olvasót, az az alakok sokszor fel nem fedett eredetében, motivációiban, a néhol lebegve hagyott, elvarratlannak tűnő történetszálakban, az elbeszélő főszereplőnek a Hadnagy által kitépelt és átírt oldalakat felmutató naplószerű mesélésében, s a nézőpontok és a narráció váltogatásában érhető tetten. Mindebben nehéz lenne nem felfedezni a kacérkodást a posztmodernnel, ez viszont csak egy olvasata a műnek, amelyre a mélyreható elemzők közül a könyvet a legmesszemenőbbekig elismerő Gyimesi László is kitér.⁸ Ő azonban a jellemábrázolás klasszikus mivoltán, illetve a stílus- és eszközbeli sokféleségen túl a legjellegzetesebb és legfontosabb ismérvnek a nyelvteremtést tartja: az ötletesen kidolgozott, középkori színezetű, ám nem rekonstruált, hanem egyedileg megalkotott – időnként tudatosan és szórakoztatóan anakronisztikus – népies nyelvezetet.

A főhős fontos, őt másoktól élesen megkülönböztető tulajdonsága – amely kapcsolható saját korából kilógó írástudó mivoltához is – a szemlélődésre-bölcseledésre való hajlama, s tán e filozofikus sajátosság vetíti előre a trükkös, váratlan lezárást, az elbeszélő személye körüli rejtély még misztikusabb feloldását: a Hadnagy mint író végszavát, saját képzelete gyermekeként „elismerve” Damót és a teljes művet. Ebből az aspektusból válnak érthetővé a nyitva hagyott kérdések, hogy valóban a Hadnagy-e az apja Damónak, s mindeközben a címszereplő szeretőjének, a cigánylány Kálmuskának is – mert ha zárójelbe tesszük a szinte teljes kötetet, akkor a Hadnagy a nemzője minden aktornak? A Hadnagnak és ezáltal az ő képzelete szüleményeinek pedig Konczek? Így válhat

7 Vasy Géza: *Konczek József verstípusai*. Magyar Napló, 2013. július

8 Gyimesi László: *Megkésett sorok egy mesterműről*. Ezredvég, 2008. január

Damó mind az író, mind mai mindnyájunk al-
teregőjává is, s így lesz igazán érthető a ko-
runkhoz is szóló, ezredfordulós üzenet is: „Zsol-
dos mindenütt lehecc, kivált nyugoton. [...] Tucc-e arra menni, ahol lelkedben nincsen az
idegenség? Aztat kutassad. Annak iránya nem
müdüg méretik a nap mozgásátul.” S ha a
klasszikus történetvezetésre fókuszálunk, va-
lóban felfedezhetjük a helyét meglelő, meg-
öregedett Damó összegzésében a recepcióban
kiemelt magyaros-hazafias manierista-rene-
szánsz életörömöt.⁹ A leghelyállóbb értelme-
zést azonban alighanem mégis az a nézet kép-
viseli, amely szerint a szereplők mindnyájan
mi magunk vagyunk, egymást „álmodva”, hogy
a szerző ugyanezt tegye mindannyiu(n)kkal,
ezzel a Konczek-opuszt Szabó Lőrinc klassziku-
sával és a taoista filozófiával állítva párhuzam-
ba¹⁰, ahol „Dsuang Dszi álmodja a lepkét, /
a lepke őt és mindhármunkat én” (Szabó Lőrinc:
Dsuang Dszi álma).

A *Damó*t követően az új évezredben az élet-
mű, több évtizednyi késéssel, végre termékeny-
nyé válik, ám az újabb prózai alkotásra – a fo-
gadtatásában ugyan változó intenzitású, de
szép számú verses- és egy műfordításkötet
mellett – ismét mintegy másfél évtizedet kell
várni. A 2017-es *A kőasszony* tizenhárom darab-
ból álló novellafüzére az (*elmozdulások*) alcímet
kapta, s főleg ez utóbbi (néhol különösképpen
műfajként is megjelölt) meghatározás teremt
bőséges értelmezési lehetőséget. Ki és mi moz-
dul el, honnan és hová? Maga a kötet ugyan-
olyan kulcsínnel, ugyanazzal az egyszerű, fe-
kete borításon fehér, azonos szedéstípusú
címlapbetűkkel jelenik meg, mint elődje (és
majd későbbi utódai is), nyomasztó, a figyel-
met mégis felkeltő kinézetben. Ha az egykori
leányintézeti fiatal nevelőtanár és valahai ta-

nítványai bimbózó, de csak később kiteljesedő
szerelmi háromszögével szembeesítő első ír-
sokból indulunk ki, az elmozdulást úgy értel-
mezhetjük, hogy beszivárog a privát szféra,
a visszatekintés, az összegzés igénye, s ezzel a
másodszándékú, vallomástalan kitárulkozás-
sal a Konczek-próza is a lírájához hasonló be-
nyomásokat kelt. Ennek kapcsán az addigi élet-
műre reflektáló 2014-es, tehát még az utolsó
három kötet megszületését megelőzően írt
nagy tanulmányában G. Komoróczy Emőke¹¹
így fogalmaz: „nem vallomásos önfeltáró köl-
tő, verseiből mégis kirajzolódnak életének
főbb állomásai, legmaradandóbb alapélményei”.
A próza ebbe az irányba történő elmozdulása,
az öndefiniálás nélküli bemutatkozó szándék
ezzel máris értelmezési keretet nyújt az alcím-
hez. Ugyanakkor a korábbi prózaműhöz vissza-
nyúlva ismét jelen van, s így a kettő közötti
átmenetet teremt meg a *Damó* posztmodern
bizonytalanságérzete és helykereső tapogató-
dzása (mely kifejezést még szó szerint is ért-
hetjük, hiszen jócskán találunk rá példát a most
sem csekély szerelmi jelenet során). Azonban
a főszereplők, a két barátnő, Hajna és Biga, il-
letve a közöttük őrlődő tanár sorsával, viszo-
nyaival foglalkozó primér írások – így az őket
bemutató *Capriccioso* és *Capriccioso* (2), majd
később a *Nem jó ez a nap* vagy *A padon* – mellé-
közé olyan darabok is bekerülnek, amelyek csak
lazán (vagy úgy se) kötődnek a megismert figu-
rákhoz. Lórántffy Zsuzsanna – I. Rákóczi
György fejedelem felesége, a szabadságharcos
II. Rákóczi Ferenc dédanyja – kemény (kőasz-
szonyi) alakját még a diákszínpadai előadást
rendező tanár, s az abban szereplőként megje-
lenő két lány idézi meg a *Zsuzsanna* című novel-
lában, bár abból rájuk már csak közvetett uta-
lásokat kapunk. Áthallások híján a további
historikus írások is mind kevésbé lesznek egy

9 Alföldy Jenő: *Konczek József: Damó*. Kortárs, 2005. július

10 Jász István: „Így vagyunk együtt”. Palócföld, 2001. november

11 G. Komoróczy Emőke: *Peremhelyzetben – évtizedeken át. Konczek József*. <https://mek.oszk.hu/07900/07968/07968.htm> Letöltve: 2021. január 7.

alaptörténet betétdarabjaiként érthetőek – még ha a formailag ugyancsak drámaszerűen megírt Szent István-kori *A mi apácáink szűzebbek* figuráinak megformálói között megint ott leljük Hajnát és Bigát. Ezért is jöhetünk olvasóként ismét zavarba a bürokrácia, hatalom és egyén viszonyát szintén színi keretek között boncolgató *A senki* című írást olvasva, mivel itt már semmilyen átkötés nem érkezik segítségként. Ám zavarunk nem tart soká, ha az ismét a *Damóra* visszamutató szándékolt elbizonytalanítás ellenére ráállnak érzékeink az írói módszerre. Ezáltal önálló, és nem az addigi szereplőkre, hanem az ezúttal is „őket megálmodó” szerzőre – és ismét önmagunkra s mindnyájunkra – visszautaló darabként olvashatjuk és értelmezhetjük az olyan szövegeket, mint a *Mátyás király beszédei*, amelyben az élete végén kételkedőként bemutatott Hunyadi Mátyás egykori szeretőjéhez, Edelpeck Borbálához – Corvin János édesanyjához – szóló fiktív, már csak a szerelem-szeretet erejében hívó vallomásával találkozhatunk. A lezárás pedig, bár itt és most a hely megtalálása nem kap külön hangsúlyt, ismét méltó a *Damó* befejezéséhez. A záró darab, a *Rózsák, dáliák* utolsó bekezdésében megint váratlan elbeszélőváltás történik, ahol az addigi mellékszereplő nő – az *Ő* című novella orosz környezetben játszódó, iskolát elfoglaló terroristák áldozatául esett korábbi szerető-tanárkolleginája – öszszegzése leginkább szerzői önmegszólításként értelmezhető, homályban hagyva, ki is vezett oda a merényletben, mely feleségről, szeretőről van szó, Hajnáról, Bigáról, esetleg Dsuang-Dsziról, vagy megint csak bárkiről, mindenkiről, és főképp mirőlünk... De tán az sem véletlen benyomás, ha a különböző eshetőségekként is érthető elmozdulások ismét irodalmunk más tájait – Esterházy *Harmonia Caelestis*ének „így ismerkedett apám és anyám” fordulatait – idézik meg...

S ha *A kőasszony* elmozdulásait leginkább átmenetnek láttuk a személyes szféra felé, úgy

a két évvel később érkező *Kurdics a Mélytányérban* kanyarokat és posztmodern fogásokat mellőző hagyományos történetvezetésű novelláiban (szám szerint tizennégyben) meg is érkezőnk oda, mint ahogy az írások vonalvezetése is egyfajta megérkezésről vall egyik partról a másikra. Természetesen itt is füzerről beszélünk, hiszen összekötő figuraként a címszereplő tanárember – a nyilvánvaló írói alteregó – történetei sorjáznak benne, melyek meghatározó helyszíne a címbeli étkezde, vagy inkább melegkonyhás kiskocsmá. Kurdics személyében még inkább a visszatekintő, kételyeit összegző alak áll elénk, ezzel a korban közelebb álló előző kötetet idézve meg, míg Damó szelleme a bölcselkedő-szemlélődő beállítottságban elevenedik meg. Az előzmények elbizonytalanító hatása itt leginkább a narrátor elbizonytalanodottságában fogható meg, vagy helyesebb talán, ha rezignációnak és szkepszisnek nevezzük. Mindezt azonban halk derű, csendes humor, olykor meghökkentő szellemesség kíséri – ha beszéltünk már másutt életörömről, hát beszéljünk itt is, mert erről van szó: elfogadó, olykor beletörődő bölcs vitalitásról, a megváltoztathatatlanba, a már megtörtént eseményekbe való belenyugvásról. Ha történik is vissza-visszautalás, az leginkább nem a kötetben belül, hanem az előző könyvekre történik (a tanár személyében mindenekelőtt), s azok a mozaikszerűen egymáshoz illeszthető összefüggések, amelyeket a recenzens láttat¹², valójában nem a Mélytányér környékén zajló eseményekre-történésekre, hanem magának az életműnek a darabjaira, azok összepasszítására vonatkozik. A szerelmek és válások, sztorik és anekdotázások, hóhortos kocsmái figurák, józan emberbarátsággal megfigyelt, lecsúszott városi népek élőszo-stílusú számba vételét követően a szövegvégi írásjelekkel egyidejűleg így ül ki egy-egy szerény, mégis jóleső mosoly a szájszélünkre. Külön-

12 Jahoda Sándor: *Tányérok és mélységek*. Ezredvég, 2020. július–augusztus

külön nem kiemelhető egyik írás sem, de összességében mindegyik. Engedtessék meg mégis két személyes kedvenc felemlítése, *A csodapapagáj*, ahol az édesanyja nevét fohászkodva emlegető, ágrólszakadt betörőt a csendben megbúvó, ám a hatóságok előtt beszédes madár buktatja le; valamint a *Kurdics a mennyországban* költői látomása, ahol a rosszködő óvodások elől egy magas faágra rejtett piros gumilabda előbb megégeti a gyerekeknek segíteni kívánó hősünk kezét, majd végül Napként száll fel az égre. Mindez összességében azt a lírává nemesedő impressziót kelti bennünk, hogy jó hely ez a Mélytányér, akárhol is van. Sőt, azt, hogy valószínűleg mindenhol ott van, így aztán mindenhol jó hallgatni Kurdics sztorizását, jó elképzelni egy koccintást vele és a kikért két deci vörösboraival, de még a közös hallgatást, a betérők sorsának konstatálását is.

Úgy érezhetnénk, Konczek-Kurdics ezzel végképp révbe ért, beérkezett, s jó helyre került oda, ahova került. De amíg folytatni lehet, folytatni is kell, s az eddigi utolsó kötet, a Kurdics-történetekkel majdnem egyszerre megjelent *A csalános* kilenc elbeszélése – noha sokban viszszaul a közvetlen előzményre, s maga Kurdics is fel-feltűnik – kesernyésebbre fordítja a már megismert, bár egyébként sem önfeledt derűt. A magánéleti fordulópontok, válságok, válások, örömkeresések, szerelmek megmaradnak – a címadó szöveg is erről vall –, de a legfajosabb, és egyben a néhány lap terjedelmű, rövid novellák közül negyvennégy oldalával „mennyiségileg” is kiemelkedő, a kötet több mint egyharmadát elfoglaló *Az osztály* már másfajta, eddig nem ismert területre és életszakaszba kalauzol. Egy kórház pszichiátriai osztályán járunk, ahol viszont kinek-kinek megvan az egyéb testi baja is, így mindnyájan azzal igyekeznek a másikat és önmagukat is becsapni, hogy csak a sebészeti, belgyógyászati részlegek telítettsége miatt kerültek át ide. Az itteni események, az itt szövődő kapcsolatok és a különböző múltak felgöngyölítése minden hu-

mánumával, empátiájával és öniróniájával is gyomorszorító élmény, és háttérbe szorítja a könnyedebb hangvételű írásokat, de talán még az előző Kurdics-történeteket is. Mégse bánjuk. A sokfelé ágazó élményanyag sokféle jellegű megnyilatkozást igényel, s a sejtelmes befejezés, a mindössze négy bekezdésből álló, nyitva hagyott kérdésként ható *Megírom majd Fehért is* arról vall, hogy van még mondandója, megírandója Konczek Józsefnek. E gyors egymásutánban megjelenő utóbbi két kötet pedig azt sejteti: ha egyenként, sűrűn veszi a lépcsőfokokat, korszakolásról is lehet beszélni nála, s ezúttal az újabb, hagyományosabb – kísérletező kedvben kevésbé gazdag, azonban inkább olvasóbarát – formai és nyelvi megoldásokban találta meg önmagát. S mint ahogy az előző évtized fordulója táján publikált két verseskötete kapcsán, a *Formáért sóvárgó*¹³ címűre szinte válaszó *Vogul szigorlat*¹⁴ recenziójában kifejezte Alföldy Jenő¹⁵: Konczek a sóvárgás után formára talált, most, szűk tíz évvel később ugyanúgy értelmezhetjük ezt prózájára is, még ha sóvárgásról előzetesen tán nem is beszélhetünk, ám a forma megleléséről mindenképpen.

S épp így megtalálta, a hosszú és nehézkes kezdet után pedig el is foglalta megérdemelt helyét szerzőnk a kortárs irodalomban. Utolsó könyve zárlatának szellemében várjuk hát újabb műveit, amelyhez februári hetvenkilencedik születésnapja apropóján kívánunk az utóbbi évekéhez hasonló erőt, alkotókedvet, s hozzá – a mai örült időkben a kötelező udvariassági formulánál messzebb mutató – kiváló egészséget.

13 Konczek József: *Formáért sóvárgó*. Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2008.

14 Konczek József: *Vogul szigorlat*. Napkút Kiadó, Budapest, 2011.

15 Alföldy Jenő: *Formára találva*. Lyukasóra, 2011. 6.

Simon Adri

(1974, Szeged) költő, kritikus,
szerkesztő, Budapesten él,
Bella István-díjas

Simon Adri

Oltás

Minden napra jut egy feskő –
engem csöndben bedarál.
Tudom, hogy ha rajtad múlna,
sosem szállna el a nyár.
Ha úgy volna, hogy éjjelente
eljársz okkult szeánszra,
s a garzonlakásom a Temze
felől gyakran beázna,
ha fejszével vernék az ajtót
hoppon maradt favágók,
és jól kellene lakatnunk egy
egész bantu családot,
lenne talán ötletem, hogy
merre menjen a csónak,
ha süllyednek a lapátok és
bizonytalan a holnap,
ha nem látni a szárazföldet,
nem látni sehol fényeket...
Ha a napok felőrölnek,
csontig húzom a fékeket.
Vírus bünteti a glóbuszt:
vakcinát fejleszt a Bölcs Faj,
ökolábnym-csökkentése
tompán sistergő zöld zaj.
Bekapcsolom a híradót, és
dübörög ott is az oltás
(a háttérképen földcsuszamlás,
derékba tört toronyház),
tűvel és szárnyas szavakkal
oltják a jónépet,
a kötelező ismétlés
a megoldóképlet.
Csak egy napot feskő nélkül,
csak egyetlenegyet adjatok,
mikor lecsap a tüzes ménkű,
elvághassam a madzagot.

”Elvesztem, de aztán megkerültem”

Interjú Simon Adri költővel legújabb kötete kapcsán

Fotó: Vadócz Dávid

Simon Adrival régóta versbarátságban vagyunk. 2007-ben ismertem meg Szentendrén, a Turczy István által vezetett Parnasszus Műhelytáborban, de verseire már korábban ráakadtam az Irodalom Visszavág (IV) című folyóiratban, amelynek a versszerkesztőjeként is dolgozott akkortájt, és a Spanyolnátha művészeti folyóiratban, ahol 2006-os *Házam lángra gyullad* című verse a *Revolution* blokkban jelent meg.

– *Adri korai költészetére ez a vers valószínűleg különösen jó példa, gondolkodásmódját mind tartalmi, mind formai szempontból megmutatja: „Feltűzeltem szerelmem szenét rég. / Rá-ráloccsan számra a híg bánat, / puha kézzel fejtsd le rólam / rám kövült közöny-ruhámat.”* Ahogy Babits írja, „Csak én bírok versemnek hőse lenni” (A lírikus epilógja), Adri sem érez másként akkor, amikor erős alanyi lírában gondolkodik, amihez jó alap a téma, a revolúció, a lázadás (valami vagy valaki ellen), ami semmiképp sem bukik el hisztiként, hanem végig konzekvens és egyenes marad. Sorról sorra tüzel meglep és játszik, az olvasót az orránál (és a szívé-nél) fogva vezeti. Adri, mondd, igazam van? Mondhatjuk, hogy versbe szedett lázadás volt ez a korszak?

– Megismerkedésünk, a 2007-es Parnasszus-tábor idején még valóban egy lázadó korszakot éltem, bár lázadásom tárgya leginkább az volt, hogy nem pont azt az életet élem, amit szeretnék. Egy évvel korábban költöztem vissza kényszerűen Szegedre, és vállaltam kevésbé testhez álló, nem irodalmi jellegű munkákat, illetve vágtam bele informatikai tanulmányokba, ami

nem segített abban, hogy becsatornázódjam az irodalmi vérkeringésbe, legalábbis akkor így éltem meg. Utólag már úgy látom, szükség volt azokra a nyugodtabb évekre: a vetés, az építkezés időszaka volt.

– *Ennek a lázadó, első korszakodnak azért mégiscsak fennmaradt egy fontos lenyomata, hiszen első (fél)köteted az Irodalom Visszavág 2004/1. komplett száma lett, a Feat., amit Janoxszal ketten jegyeztetek. Tíz hosszúverset tartalmaz, amiket felváltva írtatok. Mennyire érdekeltek (akkor és most) a klasszikus strófák (néhol már-már időmértékes sorok váltakoznak)? Mióta gondolkodsz rímekben? Mennyire fontosak a versszakok?*

– A *Feat.* is a lenyomata, meg a 2010-es *Komplemente* is, de ez az egész sokkal korábról indult. Nálam mindig ott volt a vers, gyerekként is a vers nyugtatott meg, a vers varázsolt el. Nekem Tamkó Siratót és Weörest olvastak ott-hon! Akkor rakta le anyám az első téglákat, úgy hiszem. Tízévesen, a ma Amerikában élő országos barátnő-cimborámmal Dudás örmesterként szignált, karhatalmi fenyegetéseket tartalmazó levelekkel tartottunk rettegésben

néhány lépcsőházat a környékünkön, mígnem a szüleinknél landoltak ezek a levelek, így fennmaradhatott az emléküik. Ez volt az első ráébredés, hogy az írás már ezen a primitív szinten is jó móka, amivel pukkasztani lehet a felnőtteket. A tinédzser évektől kezdtem verset írni, részben terápiás célból; tipikus problémakiíróként kezdtem, csak megszámlálhatatlan szerelmes vers írásával sikerült például túlélnem hűtlen szerelmeimet. Az egyetemi években, magyar szakon szokásom volt, hogy versben, illetve afféle reflexív prózaként adtam be a dolgozatot, amit tanáraim inkább támogattak, mint tiltottak. Mindig írtam, csak épp sokáig nem volt gazdája e tevékenységemnek, nem volt senki, akinek fontos lett volna, hogy ezekkel a szövegekkel történjen valami, magamat is ideértve. Folyton költöztem, nem volt helyük a dolgoknak, a kéziratok elkallódtak. De a számítógépkorszak, a szervereken tárolás lehetősége sokat segített ezen a gondomon.

– *Valóban, mi az a generáció vagyunk, amelynek a számítógép később lett munkaeszköze. A 2010-es Komplemente című kötetedben (Par-nasszus Könyvek, Új vizeken) már folyamatban van a szintézis, a szerelmesen egyszerre csapongó és vergődő költő-szender, és a tudatosan építő-gondolkodó verselő. Ami ebben a könyvben feltűnik, az a különös szerelmi költészet, ami tehát a kezdetektől jellemző rád, és finomodik, árnyalódik, távolodik és közeledik minduntalan. „Legyél te benne klíma-változás, / ahogy hókotrózzák most Korzikát, / és remény nélküli emlék – mi más? / Ne haldokoljon benne szóvirág.” Az Adri-sorok szinte mindig valakihez szólnak, a színpárhoz, ha úgy tetszik, a kiegészítőszínhez.*

– Ebben a kötetben még igen, aztán mára ez a kapcsolatfüggőség már kikopott, kigyógyult a verseimből. Valóban, az első korszak verster-mése jórészt szerelmi líra, főként sikertele-nebb párkapcsolataim mementói. Ironikus, hogy a boldog párkapcsolatról sokkal kevesebbet írunk! De vannak másféle versek is ekkoriból, a Bartók+ sorozat például.

– *A Földeregés (Gondolat Kiadó, Budapest, 2015) folytatja a romantikus-erotikus helyzetlírát, miközben behívódnak a mindennapi aktusok, tárgyak, tevékenységek (fogfájás, karácsony, irodalmi est, női dolgok stb.). A kötetcímadó versben földereg a költő mint „szurtosképű” kisgyerek, aki egy (a valóságban is megtörtént) földeregés közepette játssza kétkezi futamait a zongorán, miközben rajta kívül mindenki kimenekül a tudósházból. Azt hiszem, a kötet cím csudásan mutatja, milyen jól és pontosan érzékelted a költészeted (akkori) mozgását, változását (párhuzamosítva a benned lezajlókkal)...*

– *A 2010-es évek egy új élet kezdete volt. Ismét Budapest, a Gondolat kiadós évek következtek. Rengeteg új impulzus ért, kinyílt előttem a világ, átmenetileg még egy spirituális közösségnek is tagja voltam, mindezeknek nyomuk van az akkor írt verseimen, a Földeregés versvilága tükrözi az akkori világomat. Beke-rültem a Dokk szerkesztőségébe, ott komoly műhelymunka folyt, akkor vált ez az egész va-lahogy sokkal tudatosabbá.*

– *Frissen megjelent legújabb kötetedben, a Ti-zenöt halálban (Orpheusz Kiadó, 2021) a Földeregés óta eltelt időszakodra (érzéseire, állapotaira, zárlataira?) reflektálsz. A könyv a Határ-villanella című verssel indul. Elképesztő érzés, ahogy sorról sorra haladva magával ragadott engem, aki nincs hozzászokva a kilátástalanság érzéséhez, ennek a szövegnek (a költői ének) a konzekvens befalazása.*

– *Nem gondoltam volna, hogy ennyire sötét képet mutat a Határ-villanella. Szándékom szerint a kötet eljut valahonnan valahová, van egy tematikus és indulati íve (ahelyett, hogy gondolatit mondanék), tehát nem ez a befalazott-ság-tudatállapot, amit kiolvasni vélsz a versből, a kötet alapdiszpozíciója (hanem a végére eljut a teljes reménytelenségig :-). Az eleje és a vége depis, de közte azért vannak derűsebb ciklusok is.*

– *Nem sötét az a kép, nagyon is árnyalt. Az említett első vers többfelé elindul, több lehetőséget*

Szerzői est Zsille Gáborral, 2017

is felmér, és a helyben maradást választja... Ez a szép ebben a szövegben, hogy ösztönösen azon tűnődik az olvasó, mihez kezdene ebben az élethelyzetben. Ez egy szuggesztív, valóság alapú vers (líra), amit igaznak fogadunk el, megéltnek. Még ha nem is az feltétlen.

– Igaz volt, amikor született.

– *De vajon „igaz”-e a cím, a Tizenöt halál? Lehet, hogy életünkben, a verseinkben, a tetteinkben meg kell halnunk, és ez a lépés ad érvényt az egésznek. Az életnek. Ahányszor megtesszük, annyival leszünk jobbak, igazabbak és bölcsőbbek. Vagyis hogy a halál egyenlő a lezárással. Nem?*

– Nem tudom. A Spanyolnátha tizenöt hívószavú felkérésére született a kötet címadó vers (Spanyolnátha, Bartók Plusz Operafesztivál, 2016/1.); a jelen állapotból indult (elmúltam negyven), és az lett a kérdés a végére, hogy „hány élet jár vissza majd tizenöt halálért?”, ez könnyen kiterjeszthető a kötet egészére is. Szó van még némely költőelődjeinkről, akik egy kivétellel mára már mind meghaltak; az ő halálukkal születnek meg az életművek. Továbbá szó esik főként az utolsó, *Permafrász* ciklusban felrémlő nem tizenöt, de tizenöt milliárd vagy

billió halottjáról a Nagy Szívásnak, az emberiség elhúzódó társadalmi-gazdasági-ökológiai és egyben etikai válságának. A hatodik nagy kihálási hullám veszi épp kezdetét a bolygón (vagyis már benne vagyunk egy ideje: David Attenborough idén forgatott filmjében arról beszél, hogy kutatásai kezdete óta, az utóbbi csaknem hetven év során látványosan zsugorodott az állatpopulációk száma és mérete szerte a világon), és ez a hullám elképzelhető, hogy minket is magával sodor mint fajt. Persze nem csak úgy, a természet rendje szerint történik mindez – bár nagyjából ötvenmillió évente végigsöpör a Földön egy kihálási hullám, és ha úgy vesszük, már épp itt az ideje a következőnek –, hanem túlszaporodásunkkal és förtelmes életmódunkkal mi magunk idézzük elő és gyorsítjuk exponenciálisan a biodiverzitás összeomlását. Még mindig nem fogtuk fel, hogy a fosszilis alapú globális gazdaság fenntarthatatlan, és csak idő kérdése, hogy a katedrális, amit a korlátlan fejlődésnek és fogyasztásnak emeltünk, a fejünkre omoljon. Nem túl rózsás a helyzet, de vigasztalhat, hogy napjainkra Csernobilt is visszafoglalta a természet, a poszthumán bolygón az élet majd újra körbenő.

– *Időzzünk még el az első fejezetnél. Az Isten nem levéltáros egyrészt reflektál egy életszakaszodra, másrészt Vörös István soraira is: „Nincs igazság, az emberek tévednek. / Fákban hiszek és lassú égyűrűkben, / és hinni szeretnék valami istennek, / mert elvesztem, de aztán megkerültem.” Ahogy mondod is, számtalan kötődés alakul a verseid és a rád ható költők munkássága vagy személye között, felkérésre, adott témában írtál sokat, ezek a szövegek egyfelől megfelelnek a hívószavaknak, egyéb kitételeknek, másfelől releváns utalásokat kapunk belőlük az életedre vonatkozóan. Mennyire számíthat majdan egy Simon Adriról monográfiát író irodalomtörténész arra, hogy a versesköteteid segítségével magánéleti utalásokat, sok valós adatot kaphat, olyanokat is, amit a rólad szóló Wikipédia szócikk nem is tartalmaz?*

– Egy ilyen irodalomtörténész jól teszi, ha gyanakvással közelít az általam megverselt élethelyzetekhez. Bár sokszor írtam velem történt eseményekről, de máskor a referenciális olvasás tévútra visz. Karanténverseket írtam például a bakonyi biciklitúráról, ahol persze nem voltam karanténban, de a verspályázat kedvéért beleéltem magam a bezártságba. Poeta ludens vagyok, aki időnként képzelt, vágyott szerepekbe helyezi magát, vagy átéli mások élethelyzeteit. Nem kell és nem is érdemes minden vershelyzet mögött a szorosán vett életeseményt keresni. Elvesztem, de aztán megkerültem – ez lényegretörő összefoglalása az 1994 és 2007 közti éveknek. Ami tényszerűen megtörtént, azt egy értő vagy inkább engem ismerő szem kiolvassa a sorok közül, legalábbis így képzem; az irodalomtörténészt lírai fogékonysága és intuíciója fogja helyesen vezérelni annak megítélésében, mi valóságalapú, és mi nem az. De fontos egyáltalán a versek referencialitása, számít, hogy mi

történt meg valójában, és mi a képzelet – vágy – szüleménye?

– *Na igen, azt mondják, az alkotás, amint kikerül az alkotó kezéből, önálló életet kezd élni. Már nem fontos, miért jött létre, milyen élethelyzetben írta a költő, és így az sem számít igazán, hogy mit szeretett volna közölni. Mert az lesz a fontos, hogy az olvasó számára mit közvetít. Ezzel együtt az olvasó ennél mindig kíváncsibb, és örül minden információmorzsának, amiből – pletykákat? – következtetéseket vonhat le az alkotóról vagy a mű születésének körülményeiről. Egy könyv szerkesztésekor természetesen ennél magasabb szintű rendezőelvék is szerepet játszanak, az egyes versek egyedi problémái szinte biztosan feloldódnak egy nagyobb egészben, esetekben a Tizenöt halál konkrét vagy átvitt értelmezési halmazában.*

– A posztmodern, szembefordulva a korábban kizárólagosan elfogadott hagyományos, referenciális olvasási módszertannal, már az ezredfordulón megkérdőjelezte a referenciális olvasás létjogosultságát, kizárólag a szöveget

Szentmártoni Jánossal a Költők Futásán, 2017

helyezve az interpretáció fókuszába, és minden más körülményt relativizált, lényegtelennek ítélte. Ez a szemlélet érzésem szerint mára „lágyult” a mainstream irodalomértelmezésben, és egy szövegközpontú, de más szempontokat is figyelembe vevő, a régi narratív struktúráknak, a történetmesélésnek újra teret adó, kiegyensúlyozottabb módszertan is érvényre jut. A *Tizenöt halál* mindenekelőtt szövegegész, amelyben a ciklusoknak, és azon belül a verseknek is megvan a helyük és szerepük, ehhez képest egy másik szinten, kevésbé a szöveg szintjén, de fontos lehet mondjuk egy monográfus számára, hogy a szövegek hogyan és mennyire tükrözik a megírásuk idején adott tárgyi valóságot vagy a szerző élethelyzetét. Gondolom, egy majdani értelmezésnek is a szövegekörpusz az elsődleges tárgya a maga kontextusában.

– A *Tizenöt halál* öt ciklusra tagolódik; az első, az *Isten nem levéltáros címűben mintha 2020 tükröződne vissza egy csokornyai rendkívül önreflexív versívben. Felrémlik benne a karantén, a bezártság elviselése és a hozzáedződés tényszerűsége. Ahogy Isten sem törődik a múlttal (hiszen nem az iratokat rakosgatja, nem az emlékein időzik már), úgy a versek alanya is inkább azon tűnődik, mihez kezdhet ebben az új helyzetben, a belátható jövő milyen utat tűz majd ki neki.*

A címadó vers a fejezet záródarabjaként aztán sok mindent megmagyaráz és egyben előrevetít. Második versszaka kijelöli a helyszínt és a helyzetet (értelmezhetjük úgy is, hogy itt, Magyarországon, 2020-ban), Isten már nem fenn, hanem tizenöt mérföldnyi mély csöndben él, mi meg itt ragadtunk talajt vesztve. S csak kérdezhetjük, az ittben és mostban vajon mihez kezdjünk akkor?

Ez a kérdőre vonás egyben vágy is a holtpontról elmozdulásra, ami megelőlegezi a második ciklust, melynek címe: *Pakol, kukáz. Felsejlik a megoldás, és megkezdődik a változás? És ami fontosabb kérdés, ha már helyben maradunk: míg a kötetnyitó vers utazásról (és maradásról) mesél, valójában itt inkább belső utakról és (át-)rendezésekről van szó?*

– Ezek szerint működik a cikluscím. Igen, szükség van a bezártság oldására, friss levegőt kell a sorok közé engedni a „dark” szövegek után. Ha az első ciklus volt a nyomasztó álom, a második az álommunka.

– A második fejezet megindul, elsőként felvisz egy hegyre, aztán bicajra szállít, és a városban gurul. Megjelenik több gravitációs pont is ebben a mozgásban, például a *Nap* („örvénylik közben fenn a napgolyó, / kiszállni készülő bolygókat őriz”) vagy a *Kedves* („Tenyerem arcodon: sejtmag és -hártya.” [Hártya]), akivel tökéletes és elválaszthatatlan együttlétezésbe kerül a költő, akivel együtt alkotják az élet legkisebb szerves építőelemét.

Ez az érintés, a megfogás és megtartás persze másként is visszatér a versekben, mintha a *Hártya* című vers központi motívuma, a létező, élő sejt annyi energiával bírna, hogy belőle indulva a költő képes lenne másokon segíteni, másoknak energiát adni („Ha tenyerembe fognám egyszer azt a / lágyan formált koponyát, a mosolyt, / hajamból is jutna rá elég, időmből is” [Fehérvörös]). Az érintés gesztusa mint a gyógyuló lélek kinyújtózása, vagy máshol épp a funkcionálisan is gyógyító testélmény meghatározó elsődlegessége („De mit kezdjek a szeretettel? Érinteni akarlak!” [Ötödik dimenzió]). Ez a motívum, az érintés, nekem egyetemleges a te lírádban, és minden szinten túlmutat a testiségen, miközben onnan táplálkozik. Mennyire érzed te ezt meghatározónak?

– Most, amikor ezt kérdezed, már újból kijárási korlátozások vannak, hetek óta itthon gubasztok, és szinte senkivel sem találkozom; ebben a kényszerűen izolált helyzetben, a karanténnal fűszerezett home office-ban érzem először, hogy az idő múlásával a magány zombivá változtat. Apám már lemondta a Karácsonyt a vírus miatt, remélem, anyám nem fogja! Az állatvilágban vannak magányos egyedek is, de azért a legtöbb lény alapmentálitása a társas lét, fizikai, testi szinten is, az nem tűnt el sehonnan a törzsfajlódás során, legföljebb egyes teknősfajoknál meg a polipnál. Nem értem a teknősöket: hogy tudnak olyan hosszú

életet leélni rettentő szarupáncél-börtönük áthatolhatatlan magányában? Mindenképpen gyógyító szerepe is van az érintésnek, sőt például az embercsecsemő el is pusztul, ha nem kerülhet szoros testkontaktusba az anyjával.

– *Miközben sok minden történik legbelül, a lélek épül és szépül, a kötet igenis járja a világot, legalábbis sok helyütt megfordulunk a versekkel együtt Magyarországon. A Bringakör-villanella címűben Ajkára, Magyarpolányba bringázunk veled, A csend, a kozmosz versben az Everness Fesztiválon jógázunk, aztán meg „A Dózsa György útra kanyarodva olyan / jelenést láttam, amelyet eddig soha...”, írod a Covid-rendezvény a Dózsa György útonban.*

Tehát a belső és külső mozgás párhuzamosan és sokféleképpen jelen van ebben a kötetben, mondhatni, egymást szervesen kiegészítve, segítve. A drónkövetelő című, harmadik ciklus tulajdonképpen megerősíti az olvasót ebben, hiszen „Eddig biciklivel jártam, / most már inkább drónt szeretnék...”, írod a fejezet címét adó szövegben. A kötetre jellemzően a Simon Adri-líra bizonyos hétköznapi szituációkból bomlik ki, építkezik, jut el következtetésekig, érzésekig, fejt fel lehetőségeket, vágyakat. A Szótag utca, Rím körút című versben viszont magáról a költészetéről teszel fontos kijelentéseket, értelmezed saját (vagy a világ) alkotófolyamatod sajátosságait, vagyis hogy miért lesz a sorokból vers: „A vers sziklatömbbe zárt sírkövedemény, / amiről le kell verni csákánnyal a fölösleget, / szarvaslábszárcsont, amiről a vadász / gyakorlott mozdulatokkal fejt le a húst.” Minden verset ilyen borzasztóan nagy dolog megírni? Beléjük lehet halni?

– Nem kell beléjük halni. A versek arra valók, hogy segítsenek élni, a vers a gyógyszer, nem a betegség. A versírás többek közt öngyógyító művelet, és bizakodom, hogy befogadói oldalon is beválik majd. De elárulom, hogy néha vágyvezérelt verseket írok, megírom, hogy mit szeretnék, hogy legyen, mivel többször valóra vált már, amit így megírtam. Persze nem éppen vágyvezérelten, de a koronavírust is meg-

Spanyolnátha Kertfesztivál, Hernádkak, 2016

verseltem egy évvel a járvány kitörése előtt, utólag is bocsánat érte, ha valaki hisz a költészet erejében.

– *A Tizenöt halál kötet tehát olyan halálokról (és túlélőkről) is szól, amik átformál(hat)ják az élők életét. Halottakról, akik tovább élnek bennünk, (túl)élőkről, akikért meghalnánk. Gondolatokról, lehetőségekről, amiket ezekből az élményekből méríthetünk.*

A János legyen fejezeten a nagyok vonulnak át! Az Arany János utca elhanyagolt műútján bringázva a költő sorai jutnak eszedbe, és mi, olvasók, azon gondolkodunk, hogy hát persze, költőink, művészeink lépten-nyomon köszöntenek, szembejönnek, vagy épp csak futólag megpillantjuk őket.

Arany után Kölcsey. A Keresd a jeleket című versben felsejlik az ember mindenkori gyarlósága. Míg a régiek a Biblia szerint éltek, mit várhat a most élő, még ha hirtelen fel is eszmél, és rájön, hol hibázott... Bár a vers felfogható bátorításnak is; úgy tűnik, bármit teszünk, „az Egy, aki a Naprendszert navigálja, / szerfeletti sok részre osztatik, / szétmálló idők próbáját kiállta, / a térhajlítással sem vár holnapig.” Talán nem is rajtunk múlik, talán mégis nagyon kevesek vagyunk ahhoz, hogy bármin is változtassunk? Talán nem is mi irányítjuk a sorsunkat?

– Mostanra én már az asztrológiában sem „hiszek” a jelenleg divatos természetfeletti ösz-

Marno Jánossal, Liptay Katalinnal, Rózsássy Barbarával és Vörös Istvánnal a Versmaraton színpadán, 2016

szefüggésekről szólva, nemhogy az eleve elrendelésben vagy egyéb, általunk befolyásolhatatlan külső beavatkozásokban. Azt viszont hiszem, hogy mindenki, aki úgy dönt, változást gerjeszthet önmagában, kezébe veheti a sorsát, és természete, ambíciói szerint alakíthatja, és akkor Isten vagy a „végtelen tudatosság”, vagy az „univerzum” is támogatni fogja ebben. A múlt hibáin, a tévedéseken gyötrődni hiábavaló, tanulni kell belőlük, és aztán a tanulságokat levonva továbblépni. A „segíts magadon, Isten is megsegít” közhely nagyobb igazság, mint valaha.

– *Ady kapcsán már-már egyértelmű az álláspontod (Vámpírcsillag): „Szenvedélye beszipantotta végleg; / hajókazánként fűtötte a becsvágy, / szerelme úgy lobbant, pusztult, mint mikor / a vámpírcsillagok felfalják egymást”. Ady gyerekkorától sokat betegeskedett, mégis falta az életet, kocsmázott, cigarettázott, és hát a szerelmet kutatta mindenhol. Felmerül a kérdés: felróható-e bárkinek is saját életének elrontása? És ha igen, mik az indokok? Meg kellene akadályozni, vagy épp – ami ver-*

sed címéből adódik – hagyni, hogy e vad vámpírcsillagok végül felfalják egymást?

– Nem igazán tudjuk megakadályozni, hogy egy ember elrontsa az életét, többnyire nincs erre lehetőségünk, hiszen még a szülők sem tudnak gátat szabni saját utódaik önsorsrontásának. Mindenki úgy teszi tönkre az egészségét, ahogy csak akarja, ez Ady idejében is így volt, és így van ma is. Mindazonáltal ha úgy fogjuk fel az életet, mint egy halálig tartó tanulási folyamatot, akkor sosem késő változtatni, bármikor jó útra lehet térni, meg lehet gyógyulni (persze az önpusztításba történő belehalással bezárólag). Az önsorsrontásnál jóval súlyosabb, szintén létező problémának tartom mások (testi vagy lelki) bántalmazását. Például Adyról szenvedély- és egyéb betegségein túl hajlamos vagyok némi narcisztikus-elnyomó személyiségzavart is feltételezni; ez persze nem von le verseinek, publicisztikáinak értékéből, költői ethoszából. A művészek, az ő korában különösen, gyakran rá is játszottak betegségeikre, valamiféle

homályos kiválasztottságtudathoz társítva azokat.

– *Az apokaliptikus víziók mellett, melyek egyébként az utolsó fejezetet előlegezik mondandójukkal, szól egy vers Vasadi Péterről, az ő temetéséről. Az olvasó is ott áll a sír mellett, gyűjtja a mécseset... Miközben a vers egzisztenciális kérdéseket is feszeget, azon tűnődsz: „mi lesz velem egy lehetséges aggkorban, / ha nem kapok szakmai elismerést, / ha elfelednek, mielőtt ismertek volna, / és a magánytól bekattanok”. Víziók, fontos halottak. A költő, aki él és csinálja, amit kell, közben szorong. A vers utolsó sora: „és mint az üvegen, keresztül járt a fény”. Ez az egy szöveg, az összes sora bizonyos tekintetben az egész kötet zanzája is lehet. Neked mit jelent Vasadi, és mit ez a költemény?*

– Igazából ez egy Zsille Gáborral párban írt négykezes egyik fele, amely önmagában is megáll. Persze, kicsit átírtam már azóta, hogy párversként közöltük az Irodalmi Jelenen, ahogy mindent átírok (például beleírtam az általad idézett sorokat). Itt azt az életképet bontottuk ki, ahogy lekéssük Vasadi temetését, és már senki sincs ott, mire megtaláljuk a sírt. Ami, sűgva az irodalomtörténésznek, a való életben is így esett meg.

Ezeket az egzisztenciális kérdéseket főként azért teszem fel magamnak a vers terében, mivel a temetőben szembejövő költőről is épp kiderült, hogy valami hasonlóan mehetett keresztül (magamtól nemigen töprengék ismertégi mutatókon és időskori elmagányosodáson [még]). Itt a lírai empata szerepét próbálom megformálni. A lényegre térve: mindenkinek ajánlom az elmélyülést *A kert-kápolna orgonája a szél* című Vasadi-versben! Az ilyen írásokra mondom, hogy élni segítenek. De Vasadi egész életműve példaértékű magas művészet.

– *Az utolsó, Permafrász című fejezet tengerről, vízről, Dunáról, szélről és orkánokról szól. S mi mindenről még! Egyrészt félelmetes ez a fejezet, hiszen a címéhez hűen tényleg frászt kaphatunk magunktól, ha csak azt nézzük, mit művelünk magunkkal és a környezetünkkel. A versek következe-*

tesen és kendőzetlenül mutatják, mivé válhatunk 80 év múltán („jó hülyén fogunk kinézni, annyi szent” [Az ember gerince nyolcvan év múlva]), vagy éppen milyenek vagyunk manapság, tudjuk, hogy gépmadáron repülni erősen környezetszennyező tevékenység, mégis megteesszük (Flight shame).

Egy másik versben Nápolyt elpusztítja egy vulkánkitörés, de a város helyén, a robbanás és a kiömlő láva nyomán keletkező tó közepén egy kis sziget születik, amit végül mégis elmos az ár: „Élnék a gombszigeten, sárga-piros szoknyát húznék, / zöldre festene a táj, amit a kitörés nyomán elnyel a tenger.” Miközben az olvasó szó szerint kap hideget-meleget, szembesül önmagával, önmaga túlélésével vagy pusztulásával, a Tizenöt halál versei, mint a kataklizma után lecsendesedő világ tárgyai, szépen a helyükre kerülnek, a kötet körbejárja saját, néhol öntörvényűen cakkos, máskor szabályszerűen futó ívét. Felmerül a kérdés, vajon adhat-e egy verskötet releváns megoldásokat, akár útmutatót a globális vagy egyéni problémáink megoldásához? Hozzájárul-e a Tizenöt halál e mostani világ megértéséhez?

– Egy verseskötet mindenekelőtt az olvasók művészi érzékére, nyelvi fogékonyságára, érzelmi nyitottságára épít, egy irodalmi igény(esség)nek próbál megfelelni, nem a néptanítói szerepkörnek. Rám pont nem annyira jellemző egyébként, hogy poétikai vagy egyéb elvárásoknak igyekeznék megfelelni, a *Földerengés* kötetnek például felrötták anno, hogy túl öntörvényű, semmilyen kortárs beszédmódba sem illeszkedik. Ebben az új kötetben már több a megfelelési kényszer, már csak amiatt is, hogy sok az eredetileg alkalmi vers, ami természetéből fakadóan igyekszik eleget tenni különféle kritériumoknak. Ezen túl magamnak is meg akarok felelni: mindig ott a feszültség a közlési szándék és a megvalósulás közt; hogy meg tudom-e élni a költészetben a feltöredezettség poszt-posztmodern létélményét, hitelesen tudom-e mutatni magam ebben a feltöredezettségben és általa úgy, hogy közben egy nyelvtanilag koherens,

Tata, 2020

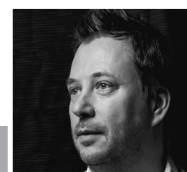
közérthető nyelven szólalok meg. (Öcsémnek, akinek az irodalom nem hazai pálya, megígértem, hogy ezt a kötetet ő is érteni fogja; tény, hogy régebben számára befogadhatatlanul írtam, hajlamosabb voltam a „balladai homályra”, nem álltam neki ellen; ma pedig kifejezett célom az érthetőség, a pontos beszéd, már persze a „kötelező” lírai dimenzióváltásokon és -elmosásokon túl.) És amikor ez megtörténik, ha sikerül a varázslat, akkor én gyógyulok.

– Az évtized első vidám verse – *ez az utolsó cím a kötetben. Viccesen indul, reménytelen, de ez még csak az első sor. Ahogy haladunk előre, leginkább a Permafrász ciklus konklúzióversévé válik, ahol az ember nem igazán számíthat jóra, leginkább örülhet, ha életben marad. Persze van remény, elképzelhető egy jövő, ahol nagyjából élhetőek maradnak a körülmények, mindenki elfoglalhatja magát, ha esetleg nem vesz tudomást néhány szív-bemarkoló vagy épp rémisztő dologról. „Ha most kellene meghalni, azt mondanám, jó volt élni, / és úgy kellene meghalni, mint szegény Térey, / ilyet mondani persze most még nagy szemtelenség, / de tíz év múlva, ki tudja, nem azt mondjuk-e majd: / ő a szerencsés, a röppályája csúcsán ellobbanó.”* *Felfogható-e gyógyító könyvnek, tablettának a kötet,*

amit ha elolvasol, valahogyan megkönnyebbülsz, mert ezeket a kérdéseket teszed fel te is magadnak olvasóként, és látva, hogy nem vagy egyedül, hanem a költő is válaszokat ad vagy remél, máris jobban érzed magad? Vagy inkább egy olyan könyv a Tizenöt halál, ami épp belehajít a vihar örvénylően halálos középpontjába, és a legtöbb, ami történhet velünk, hogy „Még visszadereng(ünk) a kihűlő Napban”?

– Szeretném, ha minden benne rejlő lehetőség kibomlana, de persze az olvasó dolga megítélni, hogy mennyire, mely befogadói síkon szólítja meg a kötet. Ha megszólítja, hasson gyógyító pirulaként, de közben azért fájjon is! Döbbsen rá a kijózanító valóságra, hogy mindössze néhány emberöltő alatt gyökerestől felforgattuk a földi ökoszisztémát: kizsákmányoltuk és lelaktuk az élőhelyeket, elszennyeztük a tengereket, kipusztítottuk a korallzátonyokat, leolvastottuk a gleccsereket, felégettük az esőerdőket, telepumpáltuk a légkört üvegházhatású szén-dioxiddal és egyéb mérgekkel, és most itt állunk izzadva, szomjasan, fulladozva és értetlenül az elszabaduló ökológiai katasztrófa szélén, már épp szédülve a mélységbe szinte öntudatlanul. Miközben még mindig nagyon sokat tehetnénk magunkért és a többi élőlényért; sőt épp a tettek ideje érkezett el. Csak rajtunk múlik, mi lesz a sorsunk, a bolygó sorsa, csak rajtunk múlt, hogy már idáig is ez lett. De még most sem késő változtatni, sosem késő okosabban csinálni.

Székelyhidi Zsolt

Székelyhidi Zsolt
(1973, Debrecen) költő,
szerkesztő, zenész,
fotográfus, Budapesten él

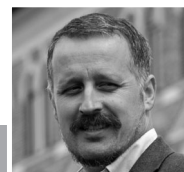
 Tompa Mária

Szentkuthy Miklós vonzásában

KORTÁRS EMLÉKEZÉS

A Szentkuthy-univerzum enciklopédiája

Bartusz-Dobosi László
(1971, Siófok) író, Pécssett él,
Bertha Bulcsu-díjas

Tompa Mária: *Szentkuthy Miklós vonzásában*,
Kortárs Kiadó, 2019.

Egy irodalmi hagyaték minden esetben izgalmas terepet biztosít az utókor számára: valamiféle titkos bepillantást az írói műhely rejtelmeibe, amikor az érintett már csak egy másik dimenzióból szemléli az eseményeket.

Tompa Mária azonban, mint a Szentkuthy-hagyaték gondozója, a Szentkuthy-házaspár közvetlen munkatársa, barátja, az író korrektora, szerkesztője, s talán nem túlzás azt állítani, hogy az utolsó évtizedben múzsája, olyan könyvet tett le az asztalra, amely ennél sokkal mélyebbre ás. A *Szentkuthy Miklós vonzásában* című vastag emlékezéskötet nemcsak feltár, hanem értelmez, nemcsak ismerteti, hanem elemez. Tompa Mária lényeglátó írásain keresztül lépésről lépésre kerülünk közelebb a Szentkuthy-univerzumhoz, ennek az enciklopédikus alaposságú, elementáris erejű alkotói életműnek a rejtett szegmenseihez, és az író megbábolázhatatlannak tűnő, autonomikus egyéniségéhez. Köteteinek, óriásnaplójának, levelezésének, napi munkarendjének, dolgozószobai miliójának, a nőkhöz, színekhez, zenékhez, könyvekhez, építészethez, művészettörténethez való viszonyának, és nem utolsósorban jellem- és

karakterbeli sajátosságainak bemutatásán át építkezik a szerző, majd jut el ennek a mindent leltározó („catalogus rerum”) és mindent az általa virtuálisan kreált saját színpadára vivő, az irodalmat szakrális szintre emelő „főpapak” a valódi alakjához.

Tompa Mária egyenesen kaleidoszkóphoz hasonlítja Szentkuthy írói világát, amely a klasszikus és a modern, a barokk és a matematizált precízesség, a burjánzó metaforák „betűerotikája” és a szimmetrikus rend kettősségében mozgott, amit az író maga „Creta Polycolor”-nak nevezett. Számára akkor váltak a dolgok ugyanis színes valósággá, ha irodalmi alkotás formájában rögzítette őket. Ilyen értelemben mondhatjuk a szerzővel együtt, hogy életét és életművét tulajdonképpen egységes egésznek, lényegében egyetlen, hatalmas korpusznak kellene tekintenünk.

„Én az egész világért élek, én magam is az egész világ vagyok... Szeretek élni, senki jobban nálam nem szeretett – de élni tudni, mint mások, az igazán élők, persze nem tudok, mert úgy érzem, hogy írnom kell, alkotnom...” – idézi Tompa Mária Szentkuthy *Arc és álarc* regényébe

rejtett önvallomását. Az a szertelen mohóság, amellyel az író belevetette magát az élet minden területébe, átsugárzik írásain. Élete ilyen formán tehát hatalmas könyvtárán, agyonjegyzetelt könyvein, és főként szinte egész életén át vezetett óriásnaplóján keresztül értelmezhető a leginkább.

Tompa Mária írja: „...a napló pontosan olyan, amilyenek Szentkuthy elmondta. Olyan, mint egy hipnotikus színházi előadás, minden sora, a sok párhuzamosan futó és gyakran egybefonódó szál él, lüktet, mozog, táncol; ahogy olvasom, valóságosan ott vagyok a mozgalmas helyszínen, benne égek, átélem az örök jelen mágiáját.” A napló tehát életgyónás, életforma, biológiai együttélés a művel, amely folytonosan továbbírható, s játszható színdarab, amelynek minden szereplője maga Szentkuthy.

Saját bevallása szerint impresszionista alkat volt, akinek egy-egy pillanatnyi élmény rendkívüli súllyal hagyott nyomot a lelkiállapotán. Ezért a „Creta Polycolor”-féle sokszínűség, a vele született nyughatatlanlás, elementáris kíváncsiság, újabb és újabb területek és formák kipróbálása.

Ez a fajta díszes sokszínűség – saját interjúbeli (*Az élet faggatottja*) hasonlatával élve – a gótikus katedrálisok sajátja, amelyekhez erős kötődést érzett, sőt, bizonyos értelemben önmagát, munkásságát azokkal azonosította. „A katedrálisok egész életemre ideáljaim maradtak... [...] Mert a katedrális egy monumentális, nagy megkomponált egység, és én kompozíció nélkül megfulladok. És a másik, hogy tele van ezer szoborral, dísszel, aprósággal, színes mintázattal...” S valóban, ha a Szentkuthy-életművet épületként akarnánk elképzelni, akkor leginkább e középkori, fantasztikus és egyben szakrális építmények lehetnének egyedül méltóak hozzá. Ő maga tehát valamiféle „irodalmi katedrális”. Mint építmény, és mint teológiai valóság.

Tompa Mária könyve speciális „útkönyvként” vezet minket végig ennek az égbetörő, metafizikai „épületnek” minden zegzugán, a finoman csipkézett regény-tornyokon, színesen tündöklő esszé-rózsablakokon, az óriásnapló-támpilléreken át egészen az írói életút végét érzékenyen bemutató végkifejlet altempomáig. A szerző ráadásul nem csupán idegenvezető, hanem szereplő is egyben, amitől a kötet eksztatikus élményekkel gazdagon átítatott valósággá formálódik. Nem fantázia, nem belemagyarázás, hanem átélt, megélt realitás.

Ahogy a katedrálisok az örökkévalóságnak épültek, s ahogy sohasem fejeződtek be, úgy a Szentkuthy-életmű is befejezetlen maradt. A *Szent Orpheus Breviáriumának* V. kötete, a X. rész, amelyet az író lezárásnak szánt, és bizonyos értelemben az életmű-egész megtestesítőjeként is felfogható, az *Euridiké nyomában* címet kapta. Nem véletlenül. Ahogy Euridiké eltűnik az alvilágban, úgy tűnt el a váratlanul bekövetkező halállal a lezárás lehetősége is az író elől. Tompa Mária így fogalmaz: „Szentkuthy Miklós így teljesíti a rá szabott feladatot: életműve úgy zárul le, hogy a mitológiai és a valóságos halál által félbeszakad a X. Orpheusz-rész, így válik paradox módon a befejezetlenség a befejezettség részévé/eszközévé!”

Szentkuthy a kötet írása közben mintha megérezte volna, így búcsúzik: „...én, én, megörbült, eltörpült Orpheustok búcsúzik a világtól, tavasztól, nyártól, szerelemtől... művészettől, világtörténelemtől, ásványok, virágok, állatok, csillagok csodáitól és érthetlenségeitől, betegségektől és kéjektől, hitektől és hitelenségektől, könyvektől, képektől, szeretőktől és magánytól, mindennapok mindenperceinek minorita apróságaitól, számár napló-töltelkektől, és az időben, térben, súlyban, fényben évmilliárdos világegyetememtől. Ez a Nagy Agyó! A legnagyobb Agyó!”

Bartusz-Dobosi László

Mára Zálite: *Öt ujj*,
Magyar Napló Kiadó, 2020.

Nemes Attila
(1972, Zalaegerszeg)
szerkesztő

Prózaopera

Cso-cso-szán fia bekötött szemmel, egy szó kimondása nélkül hagyja el a színpadot, mielőtt anyja ősi rítus szerint végez magával. Az *Öt ujj* lett főhőse, a kis Laura, szülei szándéka szerint szintén jobb, ha semmit sem lát, és amit látott, arról is jobb, ha nem beszél. A két némaság között – dacára az időbeli, a földrajzi, az okozati eltéréseknek – sokkal közelebbi a rokonság, mint azt első pillantásra gondolnánk. Ennek a rokonságnak a tartalmi és stílári kibontása, ennek a némaságnak az elképesztő erejű megszólaltatása teszi univerzális remekművé e könyvet.

A Herder-díjas Mára Zálite 2013-as regénye „hivatalosan” önéletrajzi regény. De ez csupán addig a pillanatig igaz, amíg meg nem érezzük, hogy az ötvenöt (talán pontosabb így: ’55) fejezetre, vagy inkább jelenetre tagolt könyv nem csupán egy család, nem egy ötéves kislány, hanem huszonhárom ország és még több nemzet életéről szól. A könyv *színhelyén*, a kicsiny Lettországon, elfér a fél világ a Szovjetunióval együtt, ahogy elfér egy kislány életének pár hónapjában mintegy száz év történelme.

Azonban a hang, amelyen Zálite mindezt elmondja, inkább idézi az opera, a *Pillangókis-*

asszony szépségét, líraiságát, megkockáztatom: könnyedségét, semmint a könyörtelen történelmi események bemutatásakor megszokott súlyos, bizony néha didaktikus, vagy egyszerűen csak száraz hangokat. Épp ezért nem is akarom leírni, amit pedig le kell, jelesül, hogy a könyv témája végső soron – de csak úgy! – a Gulag. Nem akarom leírni, mert megtéveszti a magyar olvasót. Az *Öt ujj* a Gulagról történő hazatérés története, amelyben Lettország, az otthon, az áhitott föld felfedezésének és megismerésének stációiról olvashatunk. A szerző Krasznajarszkban született 1952-ben, ahova még 1941-ben deportálták a szüleit, és ahonnan csak 1956 őszén térhettek haza. A könyvbéli Laura a szerző maga, innen a hitelesség, a megéltség. A versek mellett musical- és operalibrettókat, valamint gyermekkönyveket is író Zálite azt nyilatkozta egy alkalommal, hogy egy regényben szabadabban fogalmazhat, mint egy önéletrajzi műben. Tőle tudjuk, hogy így is 80-90 százalék az önéletrajzi tartalom a regényben.

Az *Öt ujj* azonban nemcsak regény, műfajilag legalább annyira dráma is. Azt már említettem, hogy a fejezetek nyugodtan lehetnének egy dráma jelenetei, amelyeket bármikor *színre* lehet

Orosz István: Fénykép ablakkal

vinni. Ehhez társul az egészen bravúros narráció, amely a művet finn nyelvről magyarra fordító Jávorszky Béla érdeme is. A főhős magáról egyes szám harmadik személyben beszél, ugyanakkor ő, az ő felnőtt énje, a visszaemlékező szerző a narrátor is.

„– Ne szedjek inkább nyírfarügyeket? – Laurának mindig segítenie kellett, legalább egy fémbögrét meg kellett töltenie.

– Nem látod, hogy a nyírfák már ki-leveleztek?

(...)

– És ne gyűjtsek medvehagymát?

– Lettországból nincs medvehagyma, itt igazi fokhagyma van.

– Laura cédrusmagot akar.

– Akkor menj vissza Szibériába!

– Laura enni akar!

– Már ettünk. (...)

Egy színpadra szánt műből nem hiányozhatnak a szerzői utasítások. Az elbeszélés módja azonban „megoldja” ezt a kérdést is. Sok esetben már az egyes részek elején, de közben is olvashatunk a helyzetre, a szituációra, a személyekre vonatkozó leírásokat, amelyeket könnyen felhasználhat bármely színpadi rendező. Ezek gyakran egészen tömörek: „Reggel.” Máskor részletesebbek: „Mamó és Papus sziesztáznak. Rettenő meleg van, fülledt az idő. A házfal melletti jázminbokról valósággal elalélt, a levele összetöpörödött. Laura nem tudja, mihez kezdjen.”

Laura nem tudja, mihez kezdjen, de mi, 21. századi olvasók is meglepődünk, amikor azt tapasztaljuk, hogy a mű a napjainkban megszokott, sőt divatos út fordítottját járja be: a varázstanítás útjai a varázslathoz vezetnek, és nem fordítva. Mint egy inverz Houellebecq-történet, elég csak a *Szerotoninra* gondolnunk.

A varázs szinte fejezetről fejezetre haladva bomlik szét a család és a kislány szemében. Egy olyan Lettországra érkeztek haza, ahol a régi könyveket véletlenül találják meg a trágyadomb alján, ahol politikai okokból édesapja hosszú ideig nem kaphat munkát, ahol mogorva az eladó az amúgy üres boltban. Olyan emberek közé érkeznek, akik ruszkinak nevezik, mert sok orosz szót használ, amelyeket még

Szibériában tanult meg, akik otromba szabálykövetésük miatt nem mernek/akarnak mentőt hívni egy kisgyermekhez, akik... Tudom, hogy sokan tudnák folytatni ezt a felsorolást, ám Laura kalandjaiban nincs semmi elcsépel, mivel azokat átítatja egy sajátos mágikus realizmus, a lett népi hiedelemvilág és mitológia.

Lettország megváltozott, csak Papus, a nagy-papa nem, aki élete végéig várja haza fiát, Reinist, kinek hazatérében senki sem hisz. Miközben varázstalanodik Lettország, Laura fokozatosan megéri, hogy nem beszélhet Szibériáról, mert úgysem hinnék el, amit mond. Nem beszélhet az „emberfarkasokról”, akik elhurcolták a családot Szibériába, nem beszélhet Madalináról, aki megtanította neki, hogy nem szabad félnie, ha valaki megátkozza, különben az átok beteljesül. Nem beszélhet Asjáról, aki egy fehér hajón érkező orosz tengerészbe lett szerelmes, majd az ítélet szerint angol kémné vált, és akinek mindkét kezén eltörték ujjait, valamint arról sem, hogy hasba rúgták, amikor gyermekét várta, s emiatt elvetélt. Mindkét kezén, mind az öt ujját eltörték (aki azonban azt gondolja, hogy a könyv címe Asja eltört ujjaira utal, még nem lát mindent).

Hát ebben a közegben minderről hallgatva kell otthonra találnia Laurának. És ő meg is teremti: egy öreg almafa ágai között, amely „Olyan, mint egy tenyér széttárt öt ujjá”, s amely ezért kapja az Öt ujj nevet. Az otthonteremtés nagyon átgondolt tevékenység, Laura sorra veszi a kert fáit, amelyeknek egy közös tulajdonságuk van: vele ellentétben beszélnek. „A hársfa szelíden és barátságosan. Virágai illatával beszél. A méhek zümmögésével. (...) A juharfa olyan, mint egy barátnő. Játszani akar.” Ez a rövid részlet is rávilágít Mára Zálite írásmódjának költői részletességére, amely ez esetben sem öncélú: elvezet az otthon fogalmának megértéséhez, ahhoz, hogy lássuk, az otthon az, ahol szabadon beszélhetünk, ahol azt is elmondhatjuk, amitől félünk. És mindezt azon

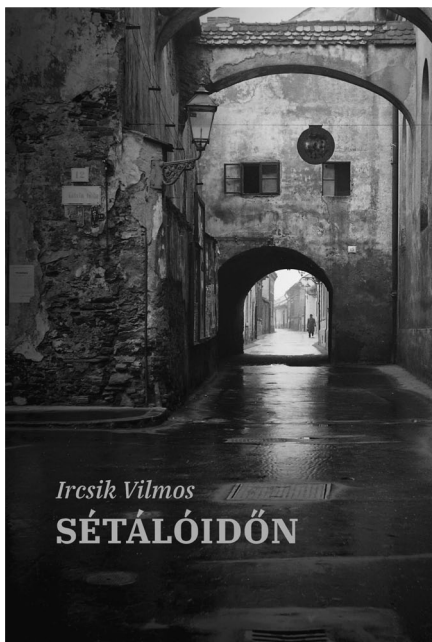
a nyelven, amelyen akarjuk. A regény egyik csúcspontján, az *Opera* című fejezetben/jelenetben Laura feláll az Öt ujj védelmében, és, amikor azt hiszi, senki sem látja, senki sem hallja – talán kicsit önkívületben –, hangosan énekl az *Un bell di vendremo* kezdetű áriát, amelyet eredetileg Cso-Cso-Szán énekel, amikor elképzelem, hogy megérkezik férje, Pinkerton hadnagy, egy fehér hajón. Olaszul énekel a lány, aki méglettől sem tud rendesen, és arról sem tud, hogy olaszul énekel. A varázslat okát is megismerjük, de az egy pillanatra sem töri meg magát a varázst. Laura, nagyapja és nagyanyja tapsa után, azok sírva feltett kérdéseire azt válaszolja: „Asja áriája”. Asjáé, aki Londonban volt operaénekesnő, mielőtt Szibériába került.

A felszabadító erejű dal azonban nem segített Papuson, akinek halála után Laura édesapja az asztalra teszi annak ötven éve le nem vetett gyűrűjét, amelyen egy madzagra erősítve áll a végrendelet: „Ezt adjátok oda Reinisnek, amikor hazatér.” A gyűrűt Laura veszi magához, aki életében először mondja magáról, hogy „én”, és öt kicsi ujjá összezárul körülötte. A *Magyar Katolikus Lexikon* szerint az öt ujj az ember jelképe – az emberé, aki magában hordja a megőrzés és továbbadás képességét: a kultúrát.

Azt hiszem, hogy ez a letehetetlen könyv Mára Zálite gyűrűje, amely a maga szépségével és gördülékeny, lebilincselő stílusával őrzi az áldozatok emlékét, a kiapadhatatlan hitet, és hazahozza Szibériából azt a Lettországot, amelyet eredeti helyén már alig talált meg Laura családja. Ahogy mi is keressük múltunkban és jelenünkben a saját Magyarországotunkat.

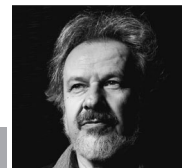
Gondoljunk erre, amikor kezünkben tartjuk majd Mára Zálite első regényét, amely a nagyszerű *Rejtőzködő Európa* sorozatban jelent meg, és képzeljük el a pillanatot, amikor Cso-Cso-Szán fia megérkezik Amerikába – és énekelni kezd.

Nemes Attila

Ircsik Vilmos
SÉTÁLÓIDŐN

Ircsik Vilmos: *Sétálóidőn*,
Magyar Napló Kiadó, 2020.

Oláh András
(1959, Hajdúnánás)
költő, tanár, Mátészalkán él,
Ratkó József-díjas

Az átértékelt idő

Igazi bőségtálat tart az olvasó elé Ircsik Vilmos. Séta az időben és az időn túl. Néhol versenyben is az idővel. Jelen és múlt, mítosz és valóság, álom és realitás, gyermeki gyönyör és felnőttkori együgyűség, emlék és emléktenítés, szerelem és árulás, rejtély és kiszámíthatóság, érzelmi összefogás és lélektelenség – mind-mind felbukkannak új novellagyűjteményének lapjain.

A kötet címadó írása egy nyugdíj előtt álló – felmentési idejét töltő, de még rendelkezési állományban lévő – buszsofőr egyetlen munkanapját mutatja be, ám azon keresztül megelevenedik a családi történelem: a múlt század elején Amerikában szerencsét próbáló nagyapa önfeláldozó sorsa, a háború után kitelepítésre ítélt család kálváriája, a felvidéki „lakosságcsere” révén elveszített otthon, a megbocsáthatatlan lakásfoglalás. Majd egy váratlan szerelem kibontakozásának lehetünk tanúi, amely esélyt adhatna a történelem vihara által egymással szembefordított családok közötti kiegyezésre, de a megbékélés elmaradt, jön a menekülés, az önkéntes panelszámkivetés és beletörődés. Ám

ahhoz, hogy a főszereplő a munkanap végétel tényleg hazaérkezésként élhesse meg az otthonába való visszatérést, előbb élesítenie kell az emlékeket, újra látni az egykori falusi családi házat, a gyermekkori tornácot, az örök kötődést jelentő aranyesőbokrót, amelyeket csak a szívében vihet magával.

A kötődések, a gyökerek kutatása, feltárása és megőrzése az egyik fontos motívuma Ircsik Vilmos írásainak. Mert ez a megmaradás nélkülözhetetlen kelléke.

A gyűjtemény egyik legszívszorítóbb darabja a Mindenszentekkor az édesanyja sírjához elzarándokló asszony története, aki a temetőben, a sírgondozás közben dőbber rá, hogy épp a legfontosabb anyai tanácsot hagyta figyelmen kívül: „Gyereket, tüzet, beteget nem hagyunk magára”. S bár szólt a szomszédnak, hogy nézzen rá a kisfiára, de most felébred benne a félelem, hogy mi lesz, ha valami visszafordíthatatlan tragédia történik. A novella a szeretet és az egymás iránti figyelem gyönyörű lélekrajza, aminek különös pikantériája, hogy ugyanazon szereplő személyesíti és éli meg a gyermeki és

anyai szeretet és aggodalom minden fázisát a féltéstől a vigasztalásig, a reménytől a felelősségig.

Ircsik Vilmos több történetének is gyermekek a kulcsalakjai.

Az egyik novella óvodáskorú hősei (három kisfiú) megmegszöknek a délutáni gyermekfelügyelet alól. Az ötletet kieszelő srác édesapja börtönbüntetését tölti. Politikai okok miatt zárták be, de ez nem jelent enyhítést a gyermeki környezetben. A helyzet kezelhetetlensége (a csúfolódó társak megvetést sugárzó viselkedése) sarkallja a fiút cselekvésre. Az apa miatt – helyette, érte – kockáztatja meg az óvodából való lógást. Az aprólékosan kidolgozott szökeési terv megvalósításában a játék, a gyermeki észjárás (a virtuskodás, a „csakazértis”, a „majd én megmutatom” érzülete) éppúgy dominál, mint a bizonyítási vágy, a tisztelet kivívása, vagy a szabadságszeretet (*Szökevények*).

Egy másik történetben két kisiskolás batorságpróbájának lehetünk tanúi, akik – egymással is vetélkedve – kísérik el tanárnőjüket a nemrég államosított kastélyba, ahol az a báránóját, az orvos feleségét készül meglátogatni, de a kastély kertészének kiszámíthatatlan természetű kutyájától ő is tart. Ahogy a kísérői is, de ezt semmiképp sem mutathatják ki. Ez a novella is több persze, mint egy kamaszkaland leírása, hiszen pillanatképet kapunk a történelem egy sajátos szakaszáról, a tulajdonok „átruházásának” időszakáról, és mindemellett a gyermek–felnőtt viszony többlépcsős ábrázolására is sor kerül. Ircsik Vilmos kiváló érzékel, szinte pszichológusi hozzáértéssel rajzolja meg e történetek gyermekszereplőit, és a tapasztalt viselkedési mintákat kiválóan érzékelő és követő kutya figuráját is.

A *Kapushiba* gyermekszereplői tökéletesen megélik az emberi kapcsolatok esetlegességét. A veszélyeket, a kudarcokat, de a felelősséget és az egymásra való odafigyelést is. Kiderül: bandában lenni a legkönnyebb. Ott átértékelődik

a bűn és a felelősség. Mert a bandában nem kell felelni semmiért. Csak követni a hangadót. A banda védelmet jelent. Ugyanakkor kiszolgáltatottságot is. Mégis jobb, mint egyedül lenni. Mert az a fölöslegességre utal. A kirekesztettségére. Kettesben lenni jó – de az már egy más természetű viszony: a bandából való kioregedés jele. A párkeresésé. Hármásban a legnehezebb. „Hármásban csak egykapuzni lehet.” Itt mindenki magányos, senki nincs senkivel, mindenki mindenkinek az ellenfele. De mégis mindenki számíthat a másokra.

Hogy mennyire veszélyes helyzet alakulhat ki egy-egy kapcsolatépítés vagy kapcsolatrombolás során, azt a *Selyem pajtás* főhősének tragédiája érzékletesen szemlélteti. A vasúti híd, amely találkozó- és egyben leshely is volt a három haver számára, valamennyiük sorsát megpecsételi.

Ircsik Vilmos novellái azonban nem csupán a realiztikus megközelítésmódot követik. Megjelenik írásaiban groteszk, az abszurd és a misztikus is.

A *Hogyan tanultam meg hallgatni?* című gúnyirata a (ny)elvtársiasság problémakörét körüljáró történet, amely alaposan kifigurázza a szocialista múltat, a kordivatokhoz igazodást, az örökös megfelelni akarást – és elvezet a csömör okozta hallgatásig. De a hallgatásnak is több formája van. Az érdektelenség és a közöny diktálta hallgatás mellett ott van az orosz búcsúzási szokásból táplálkozó csöndes befelé fordulás.

A történelem nem csupán a háború utáni kitelepítések korát megörökítő szövegekből (pl. *Nomen est omen*) köszön vissza, hanem a szatíráiból is. Ügyes mikszáthi fordulattal újra feltámasztja Zrínyit (*Kontingens*), hogy kifigurázhassa a politika furcsaságait. A török emlékhelyek felújítása körüli viták levezetéseként Zrínyiék Törökföldön védelmezhetik az ott élő keresztény kolóniát. Persze magukra maradnak ott is. A másik Zrínyi-történet (*Vizsgálat*)

a múltba visz vissza, amikor Miksa császár vizsgálatot rendelt el Zrínyi birtokszerzési ügyei okán. A történelmi abszurdnak persze jelenkori vonatkozása is felismerhető.

Ott vannak még a mitikus történetek. Az özevgy virágáros és a feleségétől elvált klasszika-filológus beszélgetéséből bontakozik ki Héro és Leander ókori mitológiából ismert története. De ez is meg van fűszerezve a diktatúra éveire visszapillantó emlékfoszlányokkal: a Kádár-kor hazug történelemkönyveinek sorait kihúzó tanár alakjával, a szovjet hősök sírjainak felszámolása körüli hercehurcákkal.

Sajátos abszurditást fogalmaz meg a szökőév február 29-én született fiú meséje, aki csak négyévenként öregszik, és mindenki kihál körülötte (a sorsát kutató-vizsgáló tudósok, szülők, feleség, gyermek), hiába próbál gyorsítani a sorsán.

Gyönyörű lezárása a kötetnek az *Úton* című írás, amely – a címaazonosság ellenére – nem a Jack Kerouac-féle csavargó hangulatot idézi meg, hanem az útépitésen dolgozó – és az utolsó buszjáratot már elérni nem tudó férfiak példás elhatározását tárja az olvasó elé roppant érzékletesen: a pihenni vágyásnál a hazavágyás erősebbnek bizonyul, ezért – ahelyett, hogy a céges lakókocsiban penészedve pihennék a heti munka fáradalmait – bevállalják, hogy gyalog teszik meg a közel 12 órás utat hazáig. Az őszinte egyszerűség és szeretet meséje ez – sajátos humorral színeztve.

Életismeret, életigenlés, gyermeki tisztaság és színes sokféleség jellemzi Ircsik Vilmos novelláit. Története a megmaradást megcélzó próbatételek.

Oláh András

Kun Éva: Góré

Az élet belülnézetből

Oberczián Géza: *hátsó szoba. magántörténetek*, Magyar Napló Kiadó, 2020.

Deák-Sárosi László
(1969, Székelyudvarhely)
költő, szerkesztő

A gyűjteményes kötet alcíme: *magántörténetek*, ami utal arra, hogy ezekben az írásokban az egyén és közvetlen környezete jelenik meg, mindez pedig valamilyen hátsó, titkos nézetből. Mégsem mellékes, érdektelen helyzetek kerülnek az író látóterébe. Némelyik meglepő, némelyik nagyon közismert vagy általános, de mind-egyikben a lélektani realizmus az elsődleges.

A szerzőnek korábban egy novellafüzére és egy kisregénye jelent meg. A *hátsó szoba* első megközelítésre nem tűnik formailag annyira egységesnek, mint az előző két könyve, de a sokféle elbeszélői mód mégiscsak tükröz egy jól megragadható világlátást, írói felfogást. Jót tesz a válogatásnak, hogy nagyon karakteres, egymástól különböző elbeszélésekkel találkozhat az olvasó. Alig van e huszonnyolc írásban két azonos – vagy akár hasonló – mesélési mód.

Egyes történetek egyes szám harmadik személyben, a kívülálló, egyben az együttérző leíró stílusában kerülnek kibontásra, de ezek is más-más hangvételen, más-más szerkezetben, illetve különböző részletességgel. Több írásban azonban az író egyes szám első személyben szólal meg, mint a címadó novellában is, ezekben többnyire közvetlenebb, vallomá-

sos hangvétellel találkozhatunk. Mindenkinek vannak „hátsó szobái”, ahol azonban nem mindig egyszerű megvívni a magánélet csatározásait, és még kevésbé egyszerű ezekről az indulatok túltengése vagy azok elhallgatása nélkül mesélni. A szerző prózája a jó értelemben vett emberi tapasztalat, esztétikai-etikai szűrőn átdolgozva.

Természetesen az egyes szám első személy nem jelent teljes azonosulást a megszólalóval. Ilyenkor, több esetben a stílus jelzi, hogy ki beszél, kinek a bőrébe bújtt alkalmilag a mesélő. Van, ahol egyértelmű ez az alkalmi stílusfelvétel, mint a *Dadogós novellában*, de több esetben árnyalatnyi különbség eredményezhet egy termékeny kívül-belül állást.

Egyik legérdekesebb elbeszélési mód a kötetben az egyes szám első személyű hangvételek között a *Kalandé*, amelyben a szerző egy kis történetet négy különböző szereplő szemszögéből mesél el. Nem új ez a technika, már találkozhattunk jó néhány hasonlóval az irodalomban és a filmművészetben, de nem is öncélú, hanem épp ellenkezőleg, az író ennek segítségével úgy beszél el valamit, ahogyan azt más módon nem is lehetne. A több nézőpont fel-

vállalásával nem az elbeszélés formái, műfaji hitelességét vonja kétségbe, hanem csupán megmutatja azt, hogy egy-egy ember mennyire másképp láthatja ugyanazt a helyzetet és konfliktust, mint a másik három érintett.

Ezeknek a novelláknak az élményvilága a város, a nagyváros forгатaga, ahol gyakori helyszín a zsúfolt utca vagy a szintén zsúfolt tömegközlekedési eszköz. Alapélmény, hogy az egyén a tömegben is könnyen magányosnak érzi magát, a nagykörúti villamos is lehet „hátsó szoba”.

Az észlelés és a mesélés nem csupán lélektanilag marad részben vagy teljesen valós, hanem a helyszínek, tárgyak, személyek, események szintjén is. Érezhető, hogy mindig valamilyen létező, valós helyzetben, létező személyekkel kapcsolatosan keletkeztek azok az érzések, amelyek az író elbeszélései megírására késztetik. Ugyanakkor majd minden esetben felsejlik a látható mögötti, a lélektani, sőt a metafizikai is. A fantasztikum is csak valami kézzelfoghatóan valóshoz képest más réteg.

Nekem kifejezetten tetszett a valós és az egyértelműen a fantasztikum rétegének egybejátszatása is. Ilyen például *A fa*, ami az elbeszélői technika szempontjából is érdekes, mert az eseményeket egy megszemélyesített útszéli fa szemszögén keresztül láttatja. Élénk és érdekes az allegorizáló *Vadakat terelő juhász*, a mesélő saját magát ténylegesen vadakat terelő személyként írja le, és az ösztönös, irracionális viselkedésmintákat ragadja meg. A fantasztikum segítségül hívása az allegorizálásban *A tévéfejű gyerek*, illetve a *Repülő*. A *Mulatságban* pedig a mesélő magával a Halállal múltatja az időt egy kocsmában.

Rokonszenves ebben az írói világban, hogy egyaránt megmutatkoznak benne gyerekek és felnőttek, fiatalok és idősek, alapvetően egészségesek és betegek; és a múlt sem csupán a „tegnap”-jelentéssel értendő, hanem többször

megidéztek a szülők és a nagyszülők világa, akár a huszadik század eleje vagy a Monarchia időszaka.

A nagybetűs Történelem is megidéztek a *Balesetben*: egy 1886 és 1914 között játszódó allegorikus történetben. 1914. június 27-én egy társasház oromzatáról leesett téglá Major Ferdinánd könyvelő halálát okozta. Az ok-okozatot a mesélő a véletlenek és az apró, egyébként jelentéktelen hibák láncolatában látja. A cigány téglavető méretében és minőségében nem megfelelő téglákat hamisított, a kőműves nem figyelt oda a beépítéskor, az építésvezető szintén nem, a házmester a tetőn próbálta ki a légpuskáját, és Major Ferdinánd pedig rosszkor állt rossz helyen. A Budapesten élő szerb üzletember pedig úgy került a dologba, mint Pilátus a krédóba.

Nos, ez allegórának ötletes, csak épp arra nem illik, amire a szerző vonatkoztatja: Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolására. Ez ugyanis nem véletlenek és apró mulasztások sorozatából következett, hanem, mint tudjuk, a nagyhatalmak egymásnak feszüléséből, és a gazdaságilag előretörő Németország, illetve a szintén erős Osztrák–Magyar Monarchia megsemmisítő legyőzésének szándékából. A másik Ferdinánd, a trónörökös halálát nem egy véletlenül leesett téglá okozta, hanem az orosz titkosszolgálat által kiképzett szerb anarchista csoport.

Létezik ugyan a történelemnek is „hátsó szobái” olvasta, hiszen lehet nézni az eseményeket a kisember szemszögéből, és a történelemformálóknak is vannak kulisszatitkaik, csak ez nem a *Balesetben* mutatkozott meg. Oberczián e vicces és téves történelmi allegóriától eltekintve sok érvényes történetet mesélt el a kisemberről, méghozzá ötletesen, változatosan, jó ízléssel.

Deák-Sárosi László